

ДИПЛОМАТИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ ПРИ МЗС УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Желіховський Станіслав Вікторович

УДК 327 : 328 (73) «20» (043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ
**КОНГРЕС СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ У ФОРМУВАННІ
ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ ХХІ СТОЛІТТЯ**

23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку»
29 – Міжнародні відносини

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

С. В. Желіховський

Науковий керівник: Чекаленко Людмила Дмитрівна, доктор політичних наук,
професор

Київ – 2017

АНОТАЦІЯ

Желіховський С. В. Конгрес Сполучених Штатів Америки у формуванні зовнішньополітичної стратегії XXI століття. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку» (29 – Міжнародні відносини). – Дипломатична академія України імені Геннадія Удовенка при Міністерстві закордонних справ, Київ, 2017.

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що вивчення практичних особливостей реалізації зовнішньополітичних стратегій є науково важливим з точки зору практичних прикладів ведення ефективної зовнішньої політики та передбачення помилкових зовнішньополітичних рішень. В умовах українського державотворення та національного парламентаризму, науково-практичні особливості прикладів реалізації зовнішньополітичних стратегій парламентами зарубіжних країн представляють актуальне поле досліджень сучасної політичної науки. Пошук оптимальних алгоритмів виважених зовнішньополітичних рішень представляє собою важливий напрям досліджень в часи зовнішньої збройної агресії щодо України.

Об'єктом дослідження є зовнішньополітична стратегія США, а **предметом** – участь Конгресу в формуванні зовнішньополітичної стратегії США в XXI ст.

Метою даного дисертаційного дослідження є з'ясування сучасної ролі Конгресу в процесі формування і реалізації зовнішньополітичної стратегії США у XXI столітті.

Хронологічні рамки дослідження. *Нижня* межа дослідження – 2001 рік – визначається початком уряду Дж. В. Буша, *верхня* – 2017 – завершенням другої каденції адміністрації Б. Обама.

Наукова новизна полягає в тому, що автор дисертації на основі залучення і комплексного та компаративного аналізу широкого кола джерел, частина яких раніше не була об'єктом спеціального наукового вивчення, здійснив цілісне дослідження місця Конгресу в системі зовнішньополітичного механізму США на початку XXI століття.

Перший розділ – «Теоретико-методологічні засади дослідження» – фокусується на аналізі ключових дефініцій, дослідженні та ґрунтовному аналізі праць вітчизняних, американських та російських дослідників. Автор опрацював і впровадив у науковий обіг широке коло нових документів та матеріалів, частина з яких раніше не використовувалися у міжнародно-політологічній літературі, включаючи документи та джерела виконавчої влади США, зокрема, Стратегії національної безпеки; промови та заяви; міжнародні угоди тощо.

Методологія даного дослідження побудована на системі загальних принципів методології теорії міжнародних відносин, що охоплює системний підхід, метод компаративного аналізу, методи логічного та діалектичного аналізу, проблемно-історичний метод, метод контент-аналізу та ін. Обґрунтовано механізми застосування вказаних методів у процесі дослідження предмету дисертації.

У другому розділі – **«Конгрес США як детермінанта формування зовнішньополітичної стратегії Вашингтону в XXI ст.»** – досліджується роль законодавчого органу американської адміністрації в зовнішньополітичному процесі та, зокрема, у формуванні зовнішньополітичних стратегій американських адміністрацій Дж. Буша-молодшого та Б. Обами. *Підрозділ 2.1. «Конгрес у системі зовнішньополітичного механізму США»* аналізує співпрацю Президентів з Конгресом США та механізми підтримки американським законодавчим органом ключових ініціатив республіканців і демократів. Досліджується організація та діяльність комітетів з міжнародних відносин палат Конгресу, основи формування зовнішньополітичного бюджету, особливості

взаємовідносин президентської та законодавчої гілки влади у періоди республіканської та демократичної адміністрацій тощо.

У підрозділі 2.2. «Вплив Конгресу США на формування та реалізацію зовнішньополітичних стратегій адміністрацій Дж. Буша-молодшого та Б. Обами» окремо досліджено геополітичні стратегії Дж. Буша-молодшого, які полягали у регулюванні конфліктів з окремими країнами, наданні систематичної допомоги хворим на СНІД, боротьбі з тероризмом та із загрозами світовому порядку, недопущенні порушення норм міжнародного права. За президенства Дж. Буша-молодшого дії Конгресу у сфері зовнішньої політики можна охарактеризувати як хвилеподібні, що залежали від популярності Президента. Також здійснено дослідження геополітичних Стратегій національної безпеки США 2010 і 2015 років Б. Обами, які носили більш лояльний та мирний характер. У цілому, Конгрес США в період президенства Б. Обами зміг у достатній мірі реалізувати стратегічні напрями у ключових регіонах, частково втративши вплив у Європі.

Третій розділ – «Регіональні зовнішньополітичні стратегії США» – містить аналіз реалізації зовнішньополітичних ініціатив Вашингтону на прикладі європейського, тихоокеанського та близькосхідного векторів зовнішньої політики. *Підрозділ 3.1. «Європейський вектор зовнішньополітичної стратегії США»* присвячений особливостям формування й реалізації європейського вектору зовнішньополітичної стратегії США. Його визначено як комплекс взаємодії Вашингтону з європейськими державами у наступних площинах: двосторонні економічні відносини; трансатлантичний рівень у межах НАТО; відносини США-РФ та визначення вагомості «українського» чинника у трикутнику інтересів Україна – США – Росія.

У підрозділі 3.2. «Тихоокеанський вектор зовнішньої політики Вашингтону», автором здійснено порівняльний аналіз тихоокеанського напрямку зовнішньої політики Вашингтону за адміністрацій республіканців і демократів у ХХІ ст. та виявлено риси еволюції зовнішньополітичних ініціатив та методів їх втілення у двох форматах. Перший формат взаємодії

США з державами Азійсько-тихоокеанського регіону (АТР) автор характеризує як багатовекторне співробітництво. Така політика реалізовувалася насамперед адміністрацією Дж. Буша-молодшого. У АТР були закладені основи багатовекторного співробітництва з державами регіону, у тому числі з Китаєм, без конкретних акцентів на конкуренції або загальній протидії. Закладений темп співробітництва з державами АТР був модифіковано продовжений Б. Обамою у форматі співпраці через створення альянсів та протидії Китаю насамперед у військовій та економічній сферах. Спільною рисою зовнішньополітичної стратегії республіканців та демократів став економічний фактор, зокрема, створення Транс-Тихоокеанської стратегії економічного партнерства за Б. Обама.

У підрозділі 3.3. «Стратегічні основи політики США на Близькому та Середньому Сході» визначено стратегічні основи політики США на Близькому та Середньому Сході. Автором виявлено елемент спадковості у політиці республіканців та демократів на Близькому Сході, що втілювалися у трьох сферах: протидії тероризму, поширенні демократичних цінностей та економічному факторі. Можна стверджувати про еволюцію близькосхідного вектору зовнішньої політики США і його розширення за каденції Б. Обама. Зокрема, вагомість у зовнішньополітичних ініціативах Вашингтону Ірану у контексті залучення до проблеми іранської ядерної програми та санкційного режиму, який був знятий за каденції Б. Обама.

Нарешті, у дослідженні окреслено перспективи участі Конгресу США в формуванні та реалізації зовнішньополітичної стратегії адміністрації Дональда Трампа із врахуванням переваги республіканців у обох палатах Конгресу 115 скликання (2017-2018). З точки зору автора, агресивна риторика та непередбачувана політика чинного президента США ускладнюють прийняття врівноважених зовнішньополітичних рішень.

Результатом залучення Конгресу до розробки та прийняття зовнішньополітичних рішень ставали узгоджені рішення Конгресу щодо таких напрямів, як виділення фінансування для боротьби із тероризмом,

ухвалення санкцій, та ухвалення рішень про утворення міжнародних об'єднань.

Ключові слова: Конгрес США, зовнішня політика, Стратегія національної безпеки США, багатополарність, співробітництво.

Список публікацій здобувача

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Желіховський С. В. Американські Конгресмени на захисті української політики // Зовнішні справи. 2015. № 3. Політичні науки. С. 14–17.
2. Желіховський С. В. Позиції американської та європейської спільноти щодо України в розрізі військового конфлікту на її території // Політологічний вісник: Збірник наукових праць. Випуск 79. Київ: ВАДЕКС, 2015. С. 482–489.
3. Желіховський С. В. Європейський вектор політики Конгресу США у кінці ХХ – на початку ХХІ століття // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право: зб. наук. праць. Київ; Одеса: Типографія «Айс Принт», 2016. № 1/2 (29/30). С. 112–116.
4. Желіховський С. В. Стратегії в зовнішній політиці Конгресу США щодо країн АТР // S.P.A.C.E./Society, Politics, Administration in Central Europe: електрон. наук. фахове вид. 2017. № 3. С. 62–66. URL: http://www.space.nuoua.od.ua/v3_2017/14.pdf (дата звернення: 12.12.2017).
5. Желіховський С. В. Участь Конгресу США у зовнішній політиці адміністрації Дж. Буша-молодшого // Наукові праці: наук. журн. Т. 309. Вип. 297. Серія «Політологія». Миколаїв: Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2017. С. 89–94.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Желіховський С. В. Підтримка української політики Конгресменами США // Глобалізаційні виклики і багатостороння дипломатія: збірник тез

- доповідей, 18 березня 2015 року, м. Київ, за заг. ред. В. Г. Ціватого, Н. О. Татаренко. Київ : ДАУ при МЗС України, 2015. С. 139–141.
7. Желіховський С. В. Напрями реформування Організації Об'єднаних Націй. Роль Сполучених Штатів Америки в цьому процесі // Сильна ООН – кращий світ : збірник тез доповідей, 22 жовтня 2015 року, м. Київ, за заг. ред. М. А. Кулініча, Н. О. Татаренко, В. Г. Ціватого. Київ : ДАУ при МЗС України, 2015. С. 47–49.
 8. Желіховський С. В. Становлення парламентаризму Сполучених Штатів Америки. Посилення впливу Конгресу на зовнішню політику // Зовнішня політика і дипломатія: український і світовий досвід : збірник тез доповідей, 23 грудня 2015 року, м. Київ, за заг. ред. В. Г. Ціватого, Н. О. Татаренко. Київ : ДАУ при МЗС України, 2015. С. 70–73.
 9. Желіховський С. В. Стратегічні орієнтири політики Конгресу Сполучених Штатів Америки на Близькому Сході // Збірник статей учасників чотирнадцятої всеукраїнської практично-пізнавальної конференції «Наукова думка сучасності і майбутнього». Дніпро, 2017. С. 101–105.

які додатково відображають наукові результати дисертації

10. Желіховський С. В. Становлення парламентаризму Сполучених Штатів Америки в умовах світових політичних трансформацій // Зовнішні справи. 2016. № 2. Історичні науки. С. 36–39.

SUMMARY

Zhelikhovskiy S.V. The United States Congress in the formation of the Foreign Policy Strategy in the 21st Century. – Manuscript.

Thesis for obtaining a scientific degree PhD (Political Science) on specialty 23.00.04. – Political Problems of International Systems and Global Development. – Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, 2018.

The research topic relevance is argued by the fact that the study of the foreign policy strategies implementation is scientifically significant because of practical examples of conducting effective external policy and prediction of false political decisions. Considering the Ukrainian state-building conditions and national parliamentarism development, the examples of the foreign policy strategies implementation by other countries' parliaments represent the actual field of research in contemporary political science. Determination of the optimal algorithms for the foreign policy intelligent decision-making is a principle direction of research in the times of external armed aggression against Ukraine.

The **object** of the study is the United States foreign policy strategy; the **subject** is the participation of Congress in shaping the U.S. foreign policy strategy of the 21st century.

Purpose of this study is to find out the current role of the U.S. Congress in the process of formation and implementation of the American foreign policy strategy in the XXI century.

The **chronological framework** of research is specified by its problematic-thematic orientation and cover the period of the two United States administrations led by G. W. Bush and B. Obama (2001-2017).

Scientific novelty. On the basis of attraction and comprehensive and comparative analysis of a wide range of sources, some of which had not previously been the subject of a special scientific study, the author carried out a thorough exploration of the Congress place in the system of the U.S. foreign policy mechanism at the beginning of the XXI century.

The first section “Theoretical and Methodological Principles of Research” focuses on the key definitions analysis, research and in-depth examination of works of domestic, American and Russian researchers. The author explored and introduced a wide range of new documents and materials in the scientific circle, some of which had not previously been used in international political science literature, including documents and sources of the U.S. executive power, particularly, speeches and statements, international agreements, etc.

The methodology of this research is based on the general principles system of the theory of international relations methodology, covering the system approach, the method of comparative analysis, methods of logical and dialectical analysis, the problem-historical method, the method of content analysis, etc. Mechanisms of the mentioned methods application in the course of the thesis subject research are substantiated.

The second section “The U.S. Congress as a Formation Determinant of Washington’s Foreign Policy Strategy in the 21st Century” explores the role of the U.S. administration legislative body in the foreign policy process, and, in particular, the formation of the U.S.-led foreign policy strategies by G. W. Bush and B. Obama.

Subdivision 2.1. “The Congress in the U.S. Foreign Policy Mechanism System” analyses Presidents' cooperation with the U.S. Congress and the mechanisms by which the American legislature supports the key initiatives of Republicans and Democrats. It is researched the organization and activities of the international relations committees of the Congress chambers, the basis for the foreign policy budget formation, the peculiarities of the relations between the presidential and legislative branches of power during the periods of republican and democratic administrations, etc.

Subdivision 2.2. “The impact of the U.S. Congress on the Formation and Implementation of Foreign Policy Strategies of the Administrations of George W. Bush and B. Obama” separately explores, G. W. Bush’s geopolitical strategies have been explored in the following directions: intensifying conflicts with

individual countries, systematic assistance to the AIDS patients, prevention of violations of international law, fighting against terrorism and threats to the world order. Under the presidency of G. W. Bush, the Congressional acting in the foreign policy field could be characterized as wavelike, depending on the President's popularity. The success of Congress impact largely depends on its strong majority and ability to gather enough support.

Also, the research examines B. Obama's geopolitical National Security Strategies 2010 and 2015, which are more loyal and peaceful. In general, the U.S. Congress during the presidency of B. Obama was able to sufficiently implement strategic directions in key regions, partly losing influence in Europe.

The third section “Regional Foreign Policy Strategies of the United States” contains an analysis of the implementation of Washington foreign policy initiatives on example of the European, Pacific and Middle Eastern vectors foreign policy. *Subdivision 3.1. “European Vector of the U.S. Foreign Policy Strategy”* is devoted to the formation and implementation peculiarities of the European vector in the U.S. foreign policy strategy, which is defined as a complex of Washington's interactions with European states in the following areas: bilateral economic relations; transatlantic cooperation within NATO; the U.S.-Russian relations and determination of the "Ukrainian" factor importance in the Ukraine-U.S.-Russia triangle of interests.

In *subdivision 3.2. “Pacific Vector of Washington's Foreign Policy”* the author carried out a comparative analysis of Washington's Pacific foreign policy direction for Republican and Democratic administrations in the 21st century. The evolution features of foreign policy initiatives and methods of their implementation in two formats are revealed. The first format of interaction between the U.S. and the Asia-Pacific region (APR) states is described as multi-vector cooperation. Such policy was primarily implemented by the administration of G. W. Bush, and the foundations for the multi-vector interplay with the regional states, including China, without any specific emphasis on competition or general counteraction was laid in the APR. The pre-set pace of cooperation with the APR countries was modified

and extended by B. Obama in the format of interaction through the creation of alliances and countermeasures to China, primarily, in the military and economic spheres. A common feature of the foreign policy strategies of the Republicans and Democrats was the economic factor, in particular, the creation of the Trans-Pacific Strategic Partnership under the presidency of B. Obama.

Subdivision 3.3. "Strategic Basis for the U.S. Policy in the Middle East" determines the strategic principles of the U.S. policy in the Middle East as well. The author identifies an element of heredity in the policy of Republicans and Democrats in the mentioned region, embodied in three following areas: the counter-terrorism, the spread of democratic values, and economic contacts. It can be proved the fact of evolution and expansion of the Middle East vector of the U.S. foreign policy under B. Obama cadence that concerns, particularly, the significance of Iran in Washington's foreign policy initiatives in the context of its involvement in the problem of Iranian nuclear program and the sanction regime, which has been declined by B. Obama.

Finally, the study outlines the prospects for the U.S. Congress participation in shaping and implementing the foreign policy strategy of the Donald Trump administration, taking into account the Republicans' advantages in both houses of the 115th U.S. Congress (2017-2018). From the author's point of view, the aggressive rhetoric and unpredictable policies of the incumbent U.S. president complicate making counterbalanced foreign policy decisions.

The author has concluded that the results of the Congress involvement in the development and adoption of foreign policy decisions are the Congress decisions on such issues as the financing allocation for the counter-terrorism, the sanctions approval, and the adoption of coordinated decisions on the formation of international associations.

Keywords: the U.S. Congress, foreign policy, the U.S. National Security Strategy, multipolarity, cooperation.

ЗМІСТ

Анотація	2
Вступ	13
Розділ 1. Теоретико-методологічні засади дослідження	21
1.1. Політологічний дискурс щодо формування зовнішньополітичної стратегії США.....	21
1.2. Джерельна база та методологічні засади дослідження.....	40
Розділ 2. Конгрес США як детермінанта формування зовнішньополітичної стратегії Вашингтону в ХХІ ст.	61
2.1. Конгрес у системі зовнішньополітичного механізму США	61
2.3. Вплив Конгресу США на формування та реалізацію зовнішньополітичних стратегій адміністрацій Дж. Буша-молодшого та Б. Обами.....	79
РОЗДІЛ 3. Регіональні зовнішньополітичні стратегії США	121
3.1. Європейський вектор зовнішньополітичної стратегії США.....	121
3.2. Тихоокеанський вектор зовнішньої політики Вашингтону.....	138
3.3. Стратегічні основи політики США на Близькому та Середньому Сході ...	157
Висновки	175
Список використаних джерел і літератури	184

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Зовнішньополітичні стратегії як політичний елемент міжнародної політики складають основний інструмент прояву суверенітету і міжнародної правосуб'єктності. Саме політичні особливості реалізації зовнішньополітичних стратегій становлять неабиякий науковий інтерес як з точки зору практичних прикладів ведення ефективної зовнішньої політики, так і з точки зору передбачення помилкових зовнішньополітичних рішень. У сучасних умовах українського державотворення, зокрема в умовах розвитку національного парламентаризму, науково-практичні особливості прикладів реалізації зовнішньополітичних стратегій парламентами зарубіжних країн представляють актуальне поле досліджень сучасної політичної науки.

Пошук оптимальних алгоритмів виважених зовнішньополітичних рішень у сучасних міжнародних відносинах представляє собою важливий напрям досліджень в умовах зовнішньої збройної агресії щодо України, тому у фокусі пріоритетів наукових студій сучасної політичної науки зовнішньополітичні стратегії Конгресу США є важливою цариною наукового пошуку.

Дослідження діяльності Конгресу США в сфері зовнішньої політики сприятимуть формуванню відповідних висновків, пропозицій та рекомендацій для сучасних органів державної влади України, науково-дослідних центрів, навчально-наукових установ та інших суб'єктів розробки і прийняття зовнішньополітичних рішень. Саме тому узагальнення досвіду зовнішньополітичних ініціатив Конгресу США, як законодавчого органу, має актуальне значення для вироблення стратегічних рішень депутатським корпусом Комітету у закордонних справах Верховної Ради України, оскільки суттєва відмінність американського і українського парламентів у прийнятті зовнішньополітичних рішень законодавчими органами і органами виконавчої

влади зумовлює потребу у широкому спектрі проблем у даній сфері: від формування стратегічних напрямів зовнішньої політики – до механізму підготовки та ухвалення зовнішньополітичних рішень.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснене в рамках комплексної теми науково-дослідницьких робіт Дипломатичної академії України імені Геннадія Удовенка при Міністерстві закордонних справ «Трансформація міжнародних відносин нового і новітнього часу та Україна: політичні, дипломатичні та економічні фактори в глобальному та регіональному вимірах» (державний реєстраційний номер 0110U005981), а також проблематики науково-дослідної роботи Інституту зовнішньої політики Дипломатичної академії України імені Геннадія Удовенка при Міністерстві закордонних справ.

Мета і завдання дослідження. Метою даного дисертаційного дослідження є з'ясування сучасної ролі Конгресу в процесі формування і реалізації зовнішньополітичної стратегії США.

Для реалізації сформульованої мети автор ставить наступні **завдання**:

- охарактеризувати політологічний дискурс щодо формування зовнішньополітичної стратегії США, методологічний інструментарій та джерельну базу дослідження;
- з'ясувати місце Конгресу в системі зовнішньополітичного механізму США, здійснити аналіз повноважень Конгресу США у сфері зовнішньополітичної діяльності;
- висвітлити вплив Конгресу США на формування та реалізацію зовнішньополітичних стратегій адміністрацій Дж. Буша-молодшого та Б. Обама;
- розкрити особливості формування й реалізації європейського вектору зовнішньополітичної стратегії США;
- здійснити порівняльний аналіз тихоокеанського напрямку зовнішньої політики Вашингтону за адміністрацій республіканців і демократів;

- визначити стратегічні основи політики США на Близькому та Середньому Сході;
- окреслити перспективи участі Конгресу США в формуванні та реалізації зовнішньополітичної стратегії адміністрації Д. Трампа.

Об’єктом дослідження є зовнішньополітична стратегія США, а **предметом** – участь Конгресу в формуванні зовнішньополітичної стратегії США в XXI ст.

Хронологічні рамки дослідження обумовлені його проблемно-тематичною спрямованістю й охоплюють період правління двох адміністрацій США – Джорджа Буша-молодшого та Барака Обама. *Нижня* межа дослідження – 2001 рік – визначається початком уряду Дж. В. Буша, *верхня* – 2017 – завершенням другої каденції уряду Б. Обама.

Методи дослідження визначені специфікою його об’єкта й предмета, метою й завданнями дисертації. З метою дотримання наукової об’єктивності результатів було застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Системний підхід дав змогу представити комплексне бачення системи зовнішньої політики США за участі Конгресу. Завдяки використанню порівняльного методу із залученням принципу історизму процес формування та розвитку зовнішньополітичних стратегій Конгресу США висвітлено в динаміці щодо різних регіонів світу. Аналіз сучасних підходів до трансформації світового порядку та доктринальних засад зовнішньополітичних концепцій Конгресу США базувався на методах діалектичного аналізу. Застосування методу контент-аналізу в роботі з документальними джерелами передбачало врахування політичних орієнтацій і ставлення до проблеми авторів певного документального джерела. Позиції Конгресу США з північнокорейської ядерної проблеми аналізувалися з використанням проблемно-історичного, системного підходів та геополітичного аналізу. При аналізі джерельної бази дисертації також використовувались емпірико-аналітичний, логічний, історичний та інституційно-порівняльний методи дослідження. У роботі застосовано й інші

методи наукового пізнання, серед яких: формально-логічний метод, що дозволив узагальнити особливості стратегічного планування та прийняття відповідних рішень Конгресом США тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що автор дисертації на основі залучення і комплексного та компаративного аналізу широкого кола джерел, частина яких раніше не була об'єктом спеціального наукового вивчення, здійснив цілісне дослідження місця Конгресу в системі зовнішньополітичного механізму США на початку XXI століття та його ролі у формуванні зовнішньополітичних стратегій Вашингтону за адміністрацій Дж. Буша-молодшого та Б. Обама.

Основними положеннями та результатами, які визначають наукову новизну дослідження й виносяться на захист, є такі:

уперше:

- висвітлено механізм залучення Конгресу до розробки та прийняття зовнішньополітичних стратегій США на початку XXI ст.;
- здійснено системний аналіз взаємодії Президенту та Конгресу США за умов роздільного правління в період адміністрацій Д. Буша-молодшого та Б. Обама;

уточнено:

- особливості прийняття зовнішньополітичних рішень Конгресом США в умовах роздільного правління;
- ключові тенденції зовнішньої політики США у різних регіонах світу та ступінь впливу рішень Конгресу на зовнішньополітичні стратегії держави;

дістало подальшого розвитку:

- теоретичне осмислення закономірностей зовнішньополітичного впливу США на міжнародні відносини в умовах дезінтеграційних процесів у різноманітних регіонах світу.

Практичне значення одержаних результатів дослідження впливає з його актуальності й наукової новизни. Висновки й оцінки, висловлені

автором дисертації, можуть бути використані для подальшого дослідження безпекових стратегій Конгресу США, ефективної політики Конгресу США у військово-політичному, економічному і культурно-гуманітарному напрямках, що дозволило Сполученим Штатам, уникаючи додаткового суттєвого збільшення видаткової частини бюджету в умовах підвищеної конфліктогенності у регіоні, здійснювати ефективний вплив і стримування ескалації конфліктів, стримувати потенційні агресії та утримувати економіко-ресурсні інтереси США в умовах дезінтеграції та атомізації регіональних міжнародних відносин. Подібна практика реалізації зовнішньополітичної стратегії є найбільш ефективною у сучасній міжнародній політиці і є прикладом, зокрема і для України, для запозичення ефективних механізмів прийняття парламентом зовнішньополітичних рішень у складних і динамічних міжнародних відносинах сучасних геополітичних трансформацій.

Зважаючи на це, положення та висновки дисертації можуть бути використані у рамках навчального процесу при підготовці підручників, навчальних посібників та науково-методичних рекомендацій, у викладанні нормативних і спеціальних курсів із політології та історії міжнародних відносин, зовнішньої політики й новітньої історії США, актуальних проблем світової політики, міжнародних систем та глобального розвитку, країнознавства тощо.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням; усі наукові результати, що викладені в дисертації, одержані автором особисто й концентровано викладені в авторефераті та 10 публікаціях.

Апробація результатів дослідження здійснена на кафедрі регіональних систем та європейської інтеграції Дипломатичної академії України імені Геннадія Удовенка при Міністерстві закордонних справ та Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Основні положення та висновки роботи представлені

на наукових конференціях, семінарах, круглих столах: Міжнародній науковій конференції «Еволюція світового розвитку: глобальні виклики і глобальна дипломатія» (м. Київ, Україна, 18 грудня 2014 р.); III Міжнародному молодіжному форумі «Глобалізаційні виклики і багатостороння дипломатія» (м. Київ, Україна, 18 березня 2015 р.); Міжнародній науковій конференції «Зовнішня політика Туркменістану як фактор безпеки і стабільності в світі» (м. Київ, Україна, 12 березня 2015 р.); Міжнародній науковій конференції «США у сучасних міжнародних трансформаціях: концептуальний і прикладний виміри» (м. Київ, Україна, 20 березня 2015 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Реструктуризація глобального простору: історичні імперативи та виклики» (м. Київ, Україна, 23 квітня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Модернізація і безпека розвитку в умовах глобалізації» (м. Київ, Україна, 03 листопада 2015 р.); Круглому столі «ООН і регіональні міжнародні процеси» (м. Київ, Україна, 10 грудня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Зовнішня політика і дипломатія: український і світовий досвід» (м. Київ, Україна, 23 грудня 2015 р.); Міжнародній науковій конференції «Стратегічне партнерство в зовнішній політиці США, ЄС та країн латиноамериканського регіону» (м. Київ, Україна, 19 квітня 2016 р.); V Міжнародній науково-практичній конференції «Реструктуризація глобального простору: історичні імперативи та виклики» (м. Київ, Україна, 19 травня 2016 р.); Дискусійному клубі «Відкрий світ» із політичним експертом Віталієм Портниковим «Україна, що змінюється: індикатор дорослішання» (м. Київ, Україна, 27 вересня 2016 р.); Круглому столі «Проблеми та пріоритети зовнішньої політики України в контексті сучасних міжнародно-політичних процесів» (м. Київ, Україна, 13 жовтня 2016 р.); Дискусійному клубі «Відкрий світ» із політологом Євгеном Магдою та історицею Тетяною Водотикою «Якою Україну бачить світ: шлях від історичних фактів до сучасних маніпуляцій» (м. Київ, Україна, 10 листопада 2016 р.); Конференції «Відносини Україна-ЄС: тест на міцність» (м. Київ, Україна, 14 листопада 2016 р.); Міжнародній

науково-практичній конференції «Нове партнерство Кореї та України у світі викликів» (м. Київ, Україна, 29 листопада 2016 р.); Дискусійному клубі «Відкрий світ» із науковим співробітником «Chatham House» Джеймсом Шерром «Політика Росії після американських виборів» (м. Київ, Україна, 06 грудня 2016 р.); Парламентських слуханнях «Актуальні питання зовнішньої політики України» (м. Київ, Україна, 07 грудня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Україна-Республіка Польща: 25 років дипломатичних відносин» (м. Київ, Україна, 12 грудня 2016 р.); Політико-дипломатичному клубі «Консенсус» з питань національної безпеки України «Україна між Сходом і Заходом» (м. Київ, Україна, 08 лютого 2017 р.); Презентації ГО «Пан'європейський Союз України» (м. Київ, Україна, 15 лютого 2017 р.); Дискусійному клубі «Відкрий світ» «Нові виклики та порядок денний адміністрації Трампа. Що це означає для України і світу» (м. Київ, Україна, 16 лютого 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Україна-Республіка Молдова: 25 років дипломатичних відносин» (м. Київ, Україна, 10 березня 2017 р.); 10-му Київському Безпековому форумі «Нова динаміка існуючих конфліктів: стратегії, що змінюють світ» (м. Київ, Україна, 06-07 квітня 2017 р.); Всеукраїнській науковій конференції «Зовнішньополітичні стратегії держав євроатлантичного співробітництва: історія та сучасність» (м. Київ, Україна, 11 квітня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Таджикистан та Україна: 25 років співробітництва» (м. Київ, Україна, 10 березня 2017 р.); Публічній лекції Співкерів Палати представників США Ньюта Грінгіча «Куди рухаються США і що це означає для України?» (м. Київ, Україна, 16 травня 2017 р.); Зустрічі з керівником Центру дослідження Росії Володимиром Огризком «Яка Росія нам потрібна?» (14 вересня 2017 р., м. Київ); Публічній лекції 68-го Державного секретаря США Джона Керрі «Чи може дипломатія подолати виклики нового світу?» (м. Київ, Україна, 15 вересня 2017 р.); Зустрічі із колишнім міністром фінансів Словаччини, головою Стратегічної групи радників з підтримки

реформ в Україні Іваном Міклошем «Стан реформ в Україні: куди рухатися далі?» (м. Київ, Україна, 05 жовтня 2017 р.); Міжнародній науково-теоретичній конференції «Геостратегічні пріоритети в політичній, економічній, правовій та інформаційній сферах» (м. Київ, Україна, 19 жовтня 2017 р.); Тематичному семінарі «Європейська політика безпеки» (м. Київ, Україна, 30-31 жовтня 2017 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дослідження знайшли відображення в 10-ти одноосібних публікаціях, з них 4 статті у наукових фахових виданнях України з політичних наук, 1 – у фаховому виданні, що індексується міжнародними наукометричними базами, 4 – матеріали та тези наукових конференцій, 1 – публікації, що додатково розкривають зміст дослідження.

Структура роботи обумовлена визначеними метою, об'єктом та предметом дослідження. Вона складається з вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків та списку використаних джерел і літератури (377 найменувань англійською, російською й українською мовами). Загальний обсяг роботи складає 223 сторінки, з них основного тексту – 183 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Політологічний дискурс щодо формування зовнішньополітичної стратегії США

Фахова література, незважаючи на нестачу в сучасному політологічному дискурсі робіт, які комплексно охоплювали б увесь спектр проблем, що виникли в процесі роботи над даною темою, доволі докладно висвітлює окремі аспекти запропонованої проблеми. Автором проаналізовані праці українських і зарубіжних дослідників, зокрема, американських, російських та ін.

Розвиток наукової теорії у сфері представницьких органів влади у сучасній політичній науці має дві характерні тенденції: компаративні дослідження та міждисциплінарні дослідження. Політологічні студії проблем теорії парламентаризму виходять поза межі власне політичної науки, що зумовлено функціональним континуумом даного державно-політичного феномену. З огляду на це, набуває потреби переосмислення основного теоретичного інструментарію щодо парламентаризму як представницького політичного явища у контексті сучасних тенденцій глобалізаційних процесів, коли парламентаризм є визначальним чинником як для внутрішньої, так і для зовнішньої політики та міжнародних відносин загалом.

Саме тому концептуальна складова американського парламентаризму потребує розгляду у компаративно-міждисциплінарному дискурсі характеристик теоретичних основ поняття парламентаризму як державно-політичного феномену і теорії американського парламентаризму як конкретного прикладу моделі представницького органу влади.

Концептуальна основа парламентаризму полягає у вченнях про представницькі органи влади як функцію народовладдя. На основі таких

вчень дослідники класифікують різновиди парламентаризму, зокрема А. Георгіца наводить наступну класифікацію:

а) незавершений парламентаризм – різновид, при якому існує парламентський принцип формування уряду, проте відсутня політична відповідальність останнього перед вищим представницьким органом;

б) парламентське правління, що характеризується верховенством парламенту та наявністю основних принципів парламентаризму – формуванням уряду на підставі співвідношення сил у парламенті, політичною відповідальністю уряду перед парламентом, переходом виконавчої влади від глави держави до уряду;

в) моністичний парламентаризм – режим, який побудований на тих же принципах, що і парламентське правління, проте характеризується тільки одним джерелом влади – парламентом. При такому різновиді глава держави не володіє майже політичною владою;

г) дуалістичний парламентаризм – різновид, побудований на формальному балансі влад – законодавчої і виконавчої;

д) раціоналізований парламентаризм – режим, при якому парламент позбавлений таких повноважень, як інвеститура, тобто юридичне затвердження уряду та зменшення можливостей контролю за урядом з боку парламенту;

е) парламентський міністеріалізм («правління кабінету» або «правління прем'єр-міністра») – різновид, при якому парламент проголошується дорадчим органом, основною функцією якого є не законотворчість, а коментар і критика урядової діяльності [102, с. 104].

У контексті даної класифікації американський Конгрес можна визначити як раціоналізований парламентаризм, де Конгрес США, будучи верховним колегіальним органом, сформованим на виборних основах, при якому парламент не здійснює затвердження уряду.

Серед концепцій дослідників, що вивчали парламентаризм як державно-політичний феномен, поняття парламентаризму формулюється в

основному із урахуванням його політичного змісту, котрого він набував у процесі генези. Найстарішими у світі вважаються парламенти Острова Мен (тинвальд) та Ісландії (альтинг), які виникли в X ст. Тобто більш ніж тисячолітній досвід існування парламентаризму став тим ґрунтом, який дозволив вченим виявити відповідні закономірності, сформулювати визначення та охарактеризувати ознаки парламентаризму.

Для відповідних цілей термін «парламент» став використовуватися з кінця XIII ст. в Англії: в одному з актів 1275 р. цей термін позначав велику раду королівства, яка певною мірою мала представницький характер і включала монарха та наймогутніших феодалів. Характерно, що цей термін був запозичений з тогочасної французької мови (писали французькою *parlement*). Зазначимо деякі лексикологічні характеристики терміну «парламент», які набувають суттєвого політико-правового значення [135, с. 36]. Вказаний термін походить від середньовічної латини, де слово *parlamentum* означало богословський диспут або бесіду ченців.

За радянських часів термін «парламент» об'єктивно не міг бути узгоджений з існуючою тоді теорією і практикою державного владарювання. Цей термін застосовувався тільки для характеристики «буржуазної державності» і по суті завжди мав негативне звучання. У радянській політичній і юридичній науці загальноживаною була фраза «криза буржуазного парламентаризму» [144; 236].

Парламентаризм, на переконання автора, відображає його універсальний політичний зміст – консолідована державна воля, що витікає з реалізації рівного виборчого права.

У період з кінця XIX – початку XX століття на основі оновленого конституційного законодавства суттєвого реформування зазнали парламенти багатьох країн: у деяких з них виникли нові парламентські структури – спеціальні комісії по контролю, парламентські уповноважені з прав людини, лічильні або рахункові палати тощо. Законодавча діяльність парламентів отримала зміст правової домінанти, зростає їхня роль у здійсненні

установчих, контрольних, фінансово – бюджетних та інших функцій, у цілому зріс їх авторитет в очах громадськості. Представницькі установи в розвинутих країнах світу стають центрами суспільно-політичного життя, а їхня зрілість служить показником демократичності громадянського суспільства: в конституційній теорії та практиці остаточно закріпилися принципи парламентаризму. Стосовно інших країн А. Георгіца зазначає, що в їхньому державно-правовому розвитку відбувається радикальне оновлення існуючого ладу на засадах парламентаризму. Такою є найбільш загальна характеристика сучасного етапу в еволюції інституту парламентаризму. Звичайно, ця тенденція не стосується чималої кількості країн, що розвиваються, де парламенти або не діють, або виявляють низку ефективності у своїй діяльності [102, с. 89].

У зв'язку із цим наукова теорія парламентаризму на сучасному етапі зазнала динамічного розвитку, що виражається у концептуальних розробках понятійного інструментарію. Парламентаризм у розумінні українських дослідників – це визначена в Конституції та в інших законах і трансформована у практичну площину організація влади в державі та суспільстві, в якій парламент побудований на демократичних засадах, має юридичний статус і реальні повноваження представницького, законодавчого, контрольного і установчого характеру, в бюджетно-фінансовій і зовнішньополітичній сферах і своєю активною діяльністю виступає гарантом захисту інтересів як більшості, так і меншості громадян країни. На думку А. Георгіци, парламентаризм є визначеною в конституції та інших законах і відповідним чином трансформована у практичну площину організація влади в державі і суспільстві, за якої парламент, побудований на демократичних засадах, володіє юридичним статусом і реальними повноваженнями представницького, законодавчого, контрольного й установчого характеру в бюджетно-фінансовій і зовнішньополітичній сферах й своєю активною діяльністю виступає гарантом захисту інтересів як більшості, так і меншості громадян країни [102, с. 309].

В.О. Ріяка підкреслює, що парламентаризм – це цілісна політико-державна система, що складається з низки демократичних і бюрократичних елементів та зв'язків, що взаємодіють між собою. Вони містяться у державній структурі, закріплюються конституціями та іншими правовими актами. У широкому розумінні, вважає автор, парламентаризм являє собою: систему формування та діяльності верховного представницького органу держави, а також політико-державних відносин та інститутів, прямо чи непрямо пов'язаних з ним за умови існування у суспільстві демократичного режиму; форму державного управління суспільством, якій притаманні керівна роль представницького органу в системі органів держави, контроль парламенту за виконавчою владою, поділ діяльності законодавчої та виконавчої, привілейоване становище депутатів та їх юридична незалежність від виборців.

Тому погоджуємось із дослідниками, що парламент і парламентаризм – невід'ємний атрибут демократичної і правової держави, показник розвитку громадянського суспільства. Парламент (від лат. «parlare» – говорити) – «загальнонаціональна представницька установа держави, що здійснює законодавчі функції; виборний вищий законодавчий орган». Парламентаризм – це система взаємодії суспільства і держави, в якій почесне місце належить парламенту. Ці два поняття тісно пов'язані між собою і взаємозумовлені, але не тотожні. Парламент може функціонувати і без парламентаризму, про що свідчить історичний досвід. Але парламентаризму поза парламентом бути не може. Наявність парламентаризму в тій чи іншій країні зумовлюється і визначається саме наявністю сильного, конструктивного, дієвого, авторитетного парламенту, який наділений традиційними прерогативами і повнокровно реалізує їх у своїй практичній діяльності. Це забезпечує провідне місце загальнонаціонального представницького органу в механізмі державного керівництва країною. Водночас парламентаризм – це не лише парламент, це цілісна система державного управління. Тому, наголошуючи на ролі парламенту як центрального елемента цієї системи, не потрібно

забувати про те, що розвиток парламентаризму в Україні та державах Центральної і Східної Європи залежить не лише від парламентів, а й від інших державних органів [190, с. 43].

З урахуванням зазначеного Л.І. Павлова у вузькому значенні під парламентаризмом розуміє систему організації і функціонування державної влади в демократичному суспільстві, яка характеризується функціональним розподілом влади і визначальним (провідним) місцем парламенту в структурі органів державної влади [190, с. 42-46].

Дослідники виділяють ознаки парламентаризму, зокрема для парламентаризму вважають характерним: 1) обрання парламентаріїв шляхом загальних вільних виборів; як правило, їх високий соціальний статус; 2) самостійність і незалежність представницького органу в системі розподілу влади — саме парламент представляє законодавчу гілку; 3) високий рівень повноважень парламенту при вирішенні питань державного управління та у сфері законотворчості (прийняття законів, регулювання податкової системи, затвердження державного бюджету, вплив на внутрішню і зовнішню політику, формування деяких державних органів, здійснення парламентського контролю), його чітко визначені форми, методи і стиль діяльності.

Отже, парламентаризм як концептуальна дефініція виражає собою державно-правовий феномен реалізації політичної волі через представницький орган – парламент, тому інструментальною основою даного терміну і виступає сам термін парламент як політична форма режиму, яка представлена системою органів влади, серед яких парламент як виборний колегіальний орган займає головне місце у забезпеченні балансу гілок влади, будучи представницьким органом, сформованим демократичним шляхом.

Вчені зазначають, що на сьогодні термін «парламент» як родова назва органу законодавчої влади об'єктивно є загальноприйнятним. Разом із тим цей термін як власна назва відповідних органів офіційно вживаний (зафіксований у конституціях) лише в деяких країнах. Насамперед це Велика

Британія та інші англомовні країни, що прийняли британську конституційну модель (Австралія, Канада тощо).

Загалом, сучасна концептуалізація парламентаризму формулюється в основному у двох теоретичних напрямках: континентальному та англо-американському (інша назва у юридичних науках: романо-германському та англосаксонському).

Англо-американська концепція парламентаризму уособлює собою такі характеристики, як орієнтація політичного курсу на добробут можновладної більшості; пріоритетів забезпечення стабільності існуючого строю; утримання політичної рівноваги, що стабілізується рівноважними державними інститутами. Установлюється, що такі особливості політичної культури, як відсутність ідеалів суспільного розвитку, політична конкуренція й індивідуалізм, стали причиною відчуження широких мас від безпосереднього прийняття політичних рішень, затвердження принципу політичної незалежності депутатів парламенту від конкретних виборців, проголошення депутата представником усього народу. Такому представництву інтересів властива відсутність права виборців контролювати парламентську діяльність депутата. Приймаючи політичні рішення, депутати зобов'язані керуватися законами країни, власною совістю і партійними пріоритетами [232, с. 118].

Отже, класичними прикладами англосаксонської парламентської моделі вважаються парламенти Великої Британії та США. Зокрема, американський парламентаризм як концепція політичного режиму, сформувався у XVIII ст. на основі британської моделі, проте має свої суттєві відмінності, котрі дослідники характеризують як ознаки саме американської моделі парламентаризму.

На американському континенті політико-правова доктрина часів становлення єдиної держави формувалась, з одного боку, під впливом західноєвропейської теоретичної думки, а з іншого – шляхом пошуків і утвердження власних ідей парламентаризму, які й визначили перспективи

подальшого конституційно-правового розвитку США. Розгляд американської концепції парламентаризму насамперед потрібно розпочати з Томаса Джефферсона (1743–1826) як головного автора Декларації незалежності 1776 р. та Закону про свободу релігії у Вірджинії 1786 р. Його ім'я стало звичним визначенням в американській політичній риторичі: «демократія Джефферсона», «республіканізм Джефферсона», «джефферсоніанство» позначають сьогодні об'єднання прав окремих штатів і місцевого самоврядування, суворого дотримання приписів конституції (обмежують федеральний уряд). Т. Джефферсон обирався губернатором штату Вірджинія, відстоював інтереси США у Франції, займав посади державного секретаря і віце-президента та Президента США. Ядром політичного кредо Джефферсона була преамбула Декларації незалежності, у якій було визнано, що суверенітет народу є єдиним джерелом легітимної урядової влади, завдання якої полягає у захисті невід'ємних, природних прав кожної людини, особливо права на життя, свободу, прагнення до щастя і задоволення.

У наведеному вище визначенні на перший план виходить підхід до парламентаризму як до прояву громадської думки. В цьому відношенні більш категоричний американський дослідник А. Дженнігс, який підкреслює, що «функцією парламенту є не управління, а критика. Його критика спрямована не стільки на істотну зміну політики уряду, скільки на висвітлення громадської думки. Головне значення парламенту в тому, що озвучені у ньому виступи мають відгук у країні, і, отже, не в повноваженнях сила парламенту, а в громадській думці, яка відгукується на парламентські сперечання».

Ще однією характерною рисою становлення американської теорії парламентаризму була спроба теоретичного обґрунтування доцільності двопалатної структури федерального законодавчого органу (бікамералізм). Джеймс Медісон, наприклад, визначав декілька головних цілей, досягненню яких сприятиме верхня палата Конгресу. Серед них він називав позитивний стримуючий вплив Сенату на інші відомства влади, необхідність стримувати

запальність та необачність нижньої палати, запобігання впливу на вирішення державних справ народних пристрастей і раптових змін суспільної думки, створення особливого сталого органу в умовах частоті зміни законодавців у ході виборів, виховання державної свідомості у посадових осіб, які б несли особисту відповідальність за успіх або провал певних політичних дій, охорона самих громадян від їхніх власних помилок і хибних думок.

Проблематика парламентаризму посідає помітне місце у сучасній науці конституційного права США. При докладному аналізі практики діяльності Конгресу державознавці віддають перевагу формально-юридичному опису його конституційних повноважень, а також показу його історичної ролі та місця в конституційній історії країни. Передовсім активно розробляються такі питання, як ступінь обмеження влади Конгресу, доктрини конституційних і припускаємих повноважень, повноваження в галузі зовнішньої політики, Конгрес і проблема делегування повноважень, право Конгресу на розслідувальну діяльність тощо. Привертає увагу науковців фундаментальна праця енциклопедичного характеру, присвячена Конгресові США [302].

Концептуалізація зовнішньополітичних стратегій засвідчує понятійно-теоретичні особливості даного складного політологічного феномену, що вимагає осмислення теоретико-концептуального інструментарію – основних понять і категорій. Саме тому зовнішньополітичні стратегії потрібно розуміти як набір напрямів зовнішньої політики та їх доктринально-концептуальне підґрунтя.

Під зовнішньополітичною стратегією автор, погоджуючись з М. Капітоненком, розуміє «систему практичних заходів держави з досягнення цілей зовнішньої політики, а також систему теоретичних положень, якими вони регулюються»[251, с. 54]. Вона регулює застосування державними органами всіх засобів зовнішньої політики, визначає ієрархію зовнішньополітичних цілей держави та ін.

У зазначеному контексті погоджуємось із М. Васильєвою, яка справедливо обґрунтовує застосування політологічної моделі позиціонування парламентських політичних сил для аналізу зарубіжної допомоги. Під «зарубіжною допомогою» у вказаній авторки розуміється державна допомога, яку Сполучені Штати Америки надають іншим країнам з метою досягнення стратегічних цілей – політичних, безпекових та соціально-економічних. Така допомога включає як матеріальні, так і нематеріальні ресурси, що надаються країнам на безоплатній або частково безоплатній та безповоротній основі, переважно у формі фінансування постачання обладнання та інших товарів, консультацій іноземних експертів, фінансування витрат на проведення досліджень, навчання та підвищення кваліфікації кадрів, а також у вигляді нових технологій [99, с. 120].

Зарубіжна допомога включає невійськову і військову допомогу та надається шляхом рішень Конгресу США за рахунок коштів державного бюджету США такими державними установами та організаціями, як Державний департамент США, Агентство США з міжнародного розвитку, Міністерство оборони США [99, с. 334].

Необхідно зазначити, що зарубіжна допомога як інструмент реалізації зовнішньополітичної стратегії Конгресу США, є концептуальною складовою забезпечення світового лідерства держави, що лягло у основу такого зовнішньополітичного концептуального феномену, як американський глобалізм.

Із цього приводу автор підтримує думку І.І. Погорської про те, що США очолюють найбільш інструменталізований центр влади, який є західним і водночас західноцентричним. Питання вирішення проблем глобального управління й винайдення типу політичної організації світу, що глобалізується, стає питанням дієспроможності цього центру. Доведено, що отримання у володіння механізмів глобальної регуляції та системного форматування – стратегічна мета й предметне поле міжнародно-політичної практики США. З позицій розуміння політичної складової глобалізації як

поєднання локального й глобального, внутрішньої, зовнішньої та міжнародної дії лідерство Америки визначено об'єктивним процесом із власними змінами й поєднанням об'єктивної динаміки з американськими претензіями на глобальне домінування. З теоретико-аналітичних позицій можна визначити дві основні моделі поведінки Сполучених Штатів на світовій арені – гегемонія та лідерство. Дотримання будь-якої з них передбачає володіння ресурсами, механізмами і способами впливу, вищих за інших акторів світової політики. На основі комплексного аналізу можна визначити такі чинники глобального трансформаційного впливу США: організаційний ресурс, політична культура, масштабування інструментарію політико-структурних побудов, науковий, економічний та військовий потенціали, володіння секретами геостратегії та «контекстуальним інтелектом». За умов тактичної гнучкості в діях й стратегічного коригування зусиль через належність до спільних норм ведення глобального політичного дискурсу глобальне лідерство США залишається можливим сценарієм [198, с. 24].

Форматування міжнародно-інституційного виміру є одним з найскладніших вимірів дії американського глобалізму. Внутрішньополітичний дискурс, поданий за допомогою політичної соціології, засвідчив дуальність ставлення до перспектив глобального інституціонального розвитку. Практика концентрування інших акторів навколо лідерів дає змогу США отримувати деяке глобальне розширення через дію адекватних режимів управління і норм щодо трендів міжнародного розвитку. Перспективи залежатимуть від вибору у Вашингтоні системно-функціональних модифікацій практики просування і закріплення основних принципів ведення гри на міжнародній арені [199, с. 48].

Зазначені підходи формують концептуальне бачення вчених, котрі визначають зовнішньополітичні стратегії Конгресу США як комплекс національних інтересів, а саме:

– характер взаємозв'язку між зовнішньою політикою та національними (міжнародно-політичними) інтересами Сполучених Штатів, в основі якого – глобалізаційні тлумачення національних інтересів та їх реалізації в зовнішній політиці країни;

– політичне підґрунтя тенденції на перебирання Сполученими Штатами керівної ролі у світових процесах через включення до системи національних інтересів, поряд із невід'ємними (самозахисними) інтересами американської нації, самозахисних інтересів інших держав, а також загальносвітових (гуманітарних, екологічних, політичних) інтересів;

– концептуальна зумовленість гегемоністських орієнтирів США в умовах постбіполярного світу положеннями документів вищого державного рівня, і зокрема – «Стратегією національної безпеки на нове століття» часів президентства Б. Клінтона і, надалі, «Стратегій національної безпеки» від 2002 р. і 2006 р. Дж. Буша-молодшого, Б. Обама;

– варіативність задекларованого американським урядом глобалістського курсу – від його політичних, економічних, гуманітарних до військових вимірів; виявити тенденцію на зростання силового компонента в системі забезпечення національних інтересів як передумови і одного з важливих елементів зростаючої хаотичності міжнародних відносин;

– прихильність американських адміністрацій постбіполярних часів гегемоністським уявленням про міжнародно-політичні інтереси, що беруть витоки як у традиціях американської зовнішньої політики, так і в притаманних державному істеблішменту світоглядних позиціях;

– вплив на американське державне керівництво розробок американської політичної науки, і насамперед тих, які пов'язані з проявами гегемонізму, забезпечили концептуальне підґрунтя американської зовнішньої політики;

– окреслити змістовне наповнення двох провідних – ідеалістичного (*idealpolitik*) і реалістичного (*realpolitik*) підходів американської політичної думки до змісту міжнародних інтересів із наближенням останнього до

консервативного тлумачення за умов відверто гегемоністського зовнішньополітичного курсу США;

– суперечливість однополярного гегемонізму Сполучених Штатів як тенденції, яка була визнана за небезпечну для національних інтересів низкою провідних американських вчених, почала знаходити підтвердження через посилення антиамериканізму і антиглобалізму у досліджувальний період [125, с. 126].

Категоріальний підхід до міжнародно-політичних стратегій США визначається розумінням американських особливостей стратегічного планування, які полягають в тому, що всі значимі для держави елементи її діяльності на міжнародній арені (політичні, економічні, енергетичні, екологічні, гуманітарні) є складовими безпекових стратегій. До категорії головних віднесено тільки дві з них – стратегії стримування і глобальної демократизації, які заперечують ізоляціоністську політику на підставі базової стратегії ліберального інтернаціоналізму (воєнно-політичного інтервенціонізму). За умови перенесення ліберально-демократичної цільової парадигми на сучасну міжнародно-політичну стратегію США можна обґрунтувати, що вона включає нав'язування ліберальних цінностей всім акторам міжнародної системи, збереження енергетичного балансу, подолання тероризму та інших глобальних проблем сучасності, тобто в стратегіях завжди присутній синтез двох традицій – ліберального інтернаціоналізму та політичного реалізму [212, с. 49].

Геополітичній думці США притаманний постійний наголос на тому, що військові й технологічні переваги не гарантують повної безпеки, оскільки поняття «безпека» вбирає в себе не тільки територіальну цілісність і політичну незалежність, але й життєздатність економіки, захист навколишнього середовища, сферу енергетичного забезпечення, єдність суспільства, якість і стабільність існуючих альянсів тощо. Сумнівною складовою сучасної головної стратегії США в рамках поєднання класичної (війна з елементами експансіонізму) і критичної (нав'язування демократії)

геополітики, залишається віра в необмеженість можливостей держави-гегемона. У розділі розглядаються різні версії і варіанти геополітичного наповнення головних стратегій США, зокрема, зазначається, що відносини США з іншими великим акторами міжнародних відносин, вірогідно, включатимуть у себе відомі з доби стримування три різновиди головної стратегії, а саме – приховування, збалансування і зв'язування, які аналізуються в роботі на рівні уточнень і актуалізації. Американський варіант стратегічного планування на засадах гегемоністської стабільності має багатовимірні, подекуди суперечливі наслідки з огляду на повернення адміністрацій Білого дому до односторонніх форм прийняття рішень з питань визначення суті викликів і загроз від окремих держав та їх альянсів [215, с. 401].

Питання про рівень ефективності стратегій США, спрямованих на побудову нового світового порядку, належить до особливо суперечливих аспектів і американських досліджень міжнародних відносин, в яких зазначається, що планування операції США проти режиму Саддама Хусейна, здійснене без врахування звіту, де заперечувалась наявність зброї масового знищення в Іраку, ускладнило позиції Америки на міжнародній арені та зумовило критичне переосмислення американською політичною думкою як доктрини нового світового порядку, так і безпекової задіяності і розширення та глобальної демократизації.

Визначальні принципи стратегії національної безпеки і підходи розв'язання проблем міжнародної безпеки склалися протягом формування зовнішньополітичної стратегії США як на глобальному, так і на регіональному рівнях. З одного боку, в США існує достатньо потужний напрям, представники якого виступають за всебічний розвиток американсько-китайських відносин. Не заперечуючи існування між країнами суттєвих суперечностей, американські фахівці-міжнародники вважають їх значною мірою перебільшеними і обґрунтовують шляхи їх подолання. Разом з тим, розробка теоретичного підґрунтя щодо динамічного розвитку відносин

США – КНР є складовою частиною концепцій глобального лідерства Сполучених Штатів Америки, з урахуванням ролі «російського фактора» в американсько-китайських відносинах, і динаміки американсько-російських відносин на глобальному рівні. Цей напрям представлений роботами американських політологів З. Бжезінського [87-89; 293-294], С. Гантінгтона [325], Д. Ебшайра [287], Р. Каплана [152], Р. Кейгана [153], Г. Кіссінджера [155-158; 335], Дж. Міршаймера [350], Дж. Ная [352-354], Б. Поузена [360]. З близьких позицій оцінюють характер та перспективи взаємовідносин між США та КНР у нових геополітичних умовах і відомі американські політологи Е. Натан, Ч. Фрімен, Б. Гордон, Д. Загорія, Е. Фейгенбаум, У. Лорд, Дж. Гілбой, С. Босфорд, К. Джексон тощо [273, с. 82].

Враховуючи той факт, що всі вище зазначені американські дослідники, виступаючи за розвиток партнерських відносин з КНР, при цьому свої теоретичні моделі обґрунтовують виходячи з цілей і засобів, характерних для концепції політичного реалізму, зміст якої визначається захистом національних інтересів, забезпеченням безпеки держави військово-політичними засобами і підтриманням балансу сил, видається доцільним охарактеризувати їх позицію як «реалістичне залучення». Другим напрямом американської історіографії є течія, яка, виходячи з фундаментальних принципів політичного реалізму, стверджує тезу щодо необхідності стримування Китаю як полюса сили, що народжується, і дозволяє охарактеризувати її як «реалістичне стримування». Поштовхом до розвитку цього напрямку певною мірою стала книга Р. Бернштайна і Р. Мунро «Майбутній конфлікт з Китаєм». До прихильників теорії «китайської загрози» відносяться роботи професора Хадсонівського інституту, колишнього експерта з міжнародних питань Конгресу США К. Менгеса. Один з представників цього напрямку Д. Рекорд стверджує, що витокami коренів агресивності КНР не є ідеологічні засади, оскільки навіть перемога демократії в Китаї не зніме з порядку денного проблем безпеки. В

аналогічному контексті витримані публікації співробітників фонду «Спадщина» — провідного аналітичного центру республіканської партії та близьких до нього експертів [275, с. 154].

Представників ліберально-ідеалістичної парадигми в американській історіографії також можна розділити на основі дихотомії стримування/залучення на прихильників «ідеалістичного залучення» і «ідеалістичного стримування». Представники першого напрямку С. Бергер, Д. Шамбо, Н. Такер, І. Блюм, У. Коен, Т. Робінсон, Дж. Хоенберг, Р. Еллінг та Е. Оксен, П. Брекен, С. Уолт, Дж. Сігал, Т. Карон відстоюють ідею американсько-китайського співробітництва, оскільки вбачають у ній можливість впливати на політичний розвиток Китаю завдяки розвитку взаємної економічної зацікавленості і підтримки демократичного руху всередині інших країн. Необхідно відзначити, що, на відміну від прихильників «реалістичного стримування», представники цього напрямку завжди намагались не застосовувати щодо свого підходу термін «стримування» як такий [274, с. 228].

На початку XXI ст., користуючись незаперечною перевагою США на рівні глобальних взаємовідносин і зважаючи на те, що використання силового тиску на країни регіонів світу не матиме позитивних наслідків, теоретично обґрунтованим в американській політології є концепт щодо потреби активного залучення Китаю до різноманітних за рівнем і характером організацій регіонального та світового масштабу за домінуючої ролі Вашингтона в них, що зробить поведінку Пекіна на міжнародній арені більш прогнозованою і контрольованою з боку США. Ці тези представлені в розробках авторитетних американських політологів М. Уокера, А. Ф. Тернау та У. Р. Девідсона, Дж. Кларка, М. Медіша, Ж. Розмана, К. Холсті, Р. Макнамари, Ш. Гарнетта, Д. Йєргіна та Т. Густафсона, Т. Крістенсена, М. Ріса, М. Мея, Д. Лемптона, Ф. Фукуями, Т. Карпентера, М. Абрамовича та С. Босфорда, С. Дюка, колективній монографії за редакцією Я. Х. Каліцкі та Д. Л. Голдуїна тощо [275, с. 155].

Окрім концептуалізації зовнішньополітичних концепцій американського гегемонізму, побудованих на силовому тиску, важливим напрямом концептуалізації зовнішньої політики є концепція «м'якої сили».

Концепція «м'якої сили» вперше на науково-теоретичному рівні була сформульована американським політологом, професором Гарвардського університету, представником теорії інституціонального лібералізму Дж. Наєм [185-189; 352-354] в контексті розробки зовнішньополітичної стратегії США з підтримки позитивного іміджу держави в міжнародних відносинах і просування найбільш значимих досягнень американської культури і соціальної політики, що зумовило дискусії і трансформацію класичного розуміння «балансу сил». Ідея про глобальну перевагу США не тільки за показниками воєнної сили та економічної потуги, а й за параметрами несилового («м'якого») впливу на міжнародні відносини була адресована як Адміністрації Дж. Буша-старшого, так й теоретикам наукової школи «політичного реалізму», яким, на думку Дж. Нає, варто було б відмовитися від абсолютизації ролі «жорсткої сили» у світовій політиці в умовах завершення біполярної конфронтації. Базовими засадами «м'якої сили» було визначено здатність досягати переваг шляхом впливу на політику інших акторів міжнародних відносин через механізми узгодження зовнішньополітичних акцій і залучення до співробітництва більш широкого характеру з урахуванням спільних цінностей [354]. Водночас у зарубіжній політологічній літературі відбуваються гострі дискусії щодо теоретико-концептуального та практично-політичного змісту поняття «м'якої сили», і, зокрема, щодо його трансформації у поняття «розумної сили». Концепт «розумної сили», з погляду Дж. Нає, розглядається як синтез двох понять — «жорсткої» і «м'якої» сили, що передбачає раціональний розподіл наявних ресурсів між цими двома категоріями [353]. Показано, що перспектива стратегії «розумної сили», яка відображає еволюцію «силових» відносин у світовій політиці, свідчить, що реалії цієї політики суттєво змінюють міжнародну взаємодію [185-186; 188-189].

Отже, теоретико-концептуальні особливості зовнішньополітичних стратегій США засвідчують наявність зовнішньополітичного інструментарію реалізації зовнішньополітичних завдань, серед яких головною метою виступає досягнення гегемонії у світовій зовнішній політиці. Тому осмислення реалізації даних напрямів у зовнішній політиці вимагає застосування складного наукового міждисциплінарного комплексу.

Зовнішньополітична програма республіканців значною мірою корелювала з баченням американської ролі в міжнародній політиці демократів, де США розглядалися як єдиний і безальтернативний глобальний лідер, що виступає у якості регулятора світового розвитку. Відмінну за офіційну позицію представили окремі американські експерти як Дж. Кеннан і С. Гантінгтон [325], котрі акцентували на доцільності якщо не відмовитися від глобальної ролі США, то хоча б істотно обмежити їх роль «світового шерифа» і жити в «концерті» з провідними світовими державами [312, с. 60]. Але ідея особливого позиціонування Америки в системі міжнародних відносин найбільшим чином відповідала зовнішньополітичним настроям як американського істеблішменту, так і самосвідомості американського суспільства [106, с. 14].

Вітчизняна школа американістики приділяє значну увагу як дослідженню стратегічних напрямів зовнішньої політики Сполучених Штатів Америки, так і їх реалізації на регіональному рівні. Значне місце в теоретичному дискурсі мають напрацювання Б. Гончара [111-114], В. Головченка [108-110], Н. Городньої [115-116], Є. Камінського [149-150], Д. Лакішика [167-168], Є. Макаренка [177-179], І. Погорської [198-203], О. Потехіна [205-208], М. Рижкова [212-215], С. Федуняка [252-255], М. Фесенка [256-257], А. Худоля [262-263], Л. Чекаленко [265-266], О. Шевчука [272-277], С. Шергіна [279-283] тощо. Окремо відмітимо науковий доробок І. Дудко в сфері аналізу інституційного й управлінського забезпечення зовнішньополітичної стратегії США за умов постбіполярності, чільне місце в якому займає висвітлення ролі Конгресу США в процесі прийняття зовнішньополітичних рішень [119-127].

Автором використані праці американських дослідників Б. Блечмена [292], Р. Гілсмана [324], С. В. Кребба та П. Голта [305], Дж. М. Ліндсея [343], Т. Е. Манна [288], Г. Сміта [365], що містять аналіз ролі Конгресу США в сфері зовнішньої політики та співвідношення повноважень законодавчої та виконавчої гілок влади.

Російська наукова школа представлена працями провідних американістів О. Богатурова [91-93], М. Братерського [95-97], В. Журавльової [140-142], Ю. Іванова [144-145], Е. Іваняна [146], В. Кременюка [164], Д. Кузнецова [165], П. Подлесного [183; 204], С. Самуйлова [219-227], Н. Травкіної [244-246], Т. Шаклеїної [267-269], Б. Ширяєва [284-285] та ін.

Все ж таки сучасне концептуальне наповнення Конгресу США як інституції американського парламентаризму завдячує розробникам американської конституції. Зокрема, політичним ідеалом Т. Джефферсона була велика за територією демократична республіка, заснована на принципах народовладдя, урівноваження і розмежування влади, вільного розвитку дрібновласницького трудового фермерського господарства. Він був упевнений, що всі походять від землі, що землероби є «богообраним народом», а тому вважав головним для США розвиток сільського господарства, а не промисловості. На думку Медісона, гарантією життєздатності великої республіки є сильна, збалансована центральна влада, поділена на три окремі гілки, жодна з яких не може узурпувати управління державою. Особливу увагу він приділив визначенням обсягу і навіть кількості повноважень виконавчих структур та удосконаленню судочинства. Найвищий принцип діяльності гілок влади – дотримання фундаментальної справедливості.

Таким чином, слід констатувати, що концептуальні основи американського парламентаризму представлені поглядами вчених, які визначають парламентаризм як державно-політичний феномен. У цих концепціях представлені різноманітні форми парламентських моделей, проте особливої уваги заслуговує американська модель, основним концептуальним

змістом якої є забезпечення балансу гілок влади, упередження узурпації влади будь-якою з гілок і забезпечення системи внутрішнього парламентського балансу. Характеристика концепцій дозволяє навести авторське визначення поняття даного державно-політичного феномену, яке полягає у тому, що парламентаризм є політичною формою режиму, яка представлена системою органів влади, серед яких парламент як виборний колегіальний орган займає головне місце у забезпеченні балансу гілок влади, будучи представницьким органом, сформованим демократичним шляхом.

1.2. Джерельна база та методологічні засади дослідження

Останнім часом у політології міжнародних відносин актуалізувалося обговорення проблем, пов'язаних із функціонуванням механізмів забезпечення зовнішньополітичної діяльності та процесом прийняття рішень у сфері зовнішньої політики.

Тому компаративна оцінка концептуально-теоретичних засад, викладених у документальних джерелах, що стали фактологічною базою даного дослідження, а також критичний аналіз практичних аспектів реалізації зовнішньополітичних стратегій США стали важливим підґрунтям для розуміння особливостей процесу формування зовнішньої політики одного з головних світових лідерів. При написанні дисертації автор опрацював і впровадив у науковий обіг широке коло нових документів та матеріалів, частина з яких раніше не використовувалися у міжнародно-політологічній літературі.

При підготовці дисертації були опрацьовані й критично проаналізовані такі групи джерел:

1) Конституція США [68] та інші законодавчі акти Сполучених Штатів Америки [26], матеріали роботи Конгресу США [20; 63], а також періодичні видання, напр., “Congressional Quarterly Almanac” [34; 36; 64], “Congressional Record” [35];

2) офіційні документи та інші джерела виконавчої влади США, зокрема, Стратегії національної безпеки 2002, 2006, 2010, 2015 рр. [71-74] та ін., публічні промови [76], заяви, звернення, прес-конференції, інтерв'ю президентів США, держсекретарів та інших членів адміністрації, помічників президента з національної безпеки [69] та ін.;

3) двосторонні й багатосторонні угоди й договори, документи міжнародних організацій (ООН, НАТО та інших міжнародних інституцій) [27; 79-80];

4) мемуари та праці американських високопосадовців, зокрема, «Ключові рішення» Дж. В. Буша [2], «Зухвалість надії» Б. Обама [9], «Важкі рішення» Г. Клінтон [8], «Немає честі вище» К. Райс [61], «У мої часи» Д. Чейні [30], «Відоме та невідоме» Д. Рамсфелда [63], «Борг: спогади радника військового часу» Р. Гейтса [4], Дж. Керрі «З Росії «з любов'ю» [7], Дж. Байдена [1] та ін.;

5) матеріали періодичних видань, наприклад, «The New York Times» [76], «Foreign Policy» [31], «Politico» [51] та ін.;

б) матеріали, розміщені на офіційних Інтернет-порталах державних установ і міжнародних організацій, зокрема, офіційному сайті Президента США – www.whitehouse.gov, Державного Департаменту США – www.state.gov [19; 22; 40; 47] та ін.

Отже, джерельна та літературна база з проблематики дослідження дає можливість простежити як місце Конгресу у системі зовнішньополітичного механізму США, так і його вплив на формування зовнішньополітичних стратегій США в XXI столітті

Методологія даного дослідження побудована на системі загальних принципів методології теорії міжнародних відносин, на яких базується сукупність загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, зокрема, системний підхід, метод компаративного аналізу, методи логічного та діалектичного аналізу, проблемно-історичний метод, метод контент-аналізу та ін. У розділі обґрунтовані механізми застосування вказаних методів у

процесі дослідження особливостей участі Конгресу США в формуванні та реалізації зовнішньополітичних стратегій у досліджуваний період.

Міжнародні відносини є одним із найскладніших об'єктів наукового пізнання. Із давніх-давен вони займали важливе місце в житті будь-якої держави, суспільства. Їх значення особливо зростає нині, коли всі держави вплетені в розгалужену мережу різноманітних взаємодій, що впливають на долю всього людства. Дослідження міжнародних відносин та їх історії набуває особливої ваги в умовах становлення незалежної України як самостійного суб'єкта міжнародної взаємодії. З найдавніших часів існування людства наука намагалася логічно тлумачити міжнародні відносини. Дослідники виходили з реальної потреби зрозуміти причини війни та миру, пояснити стан взаємовідносин між державами і народами. Вивчення міжнародних відносин потребує нових методологічних підходів, засобів і методів [103, с. 186].

У цьому контексті слід зазначити, що особливості зовнішньополітичної діяльності парламентів вимагають відповідного науково-методологічного забезпечення, котре будується на поєднанні загальнонаукових і спеціальних методах, що дозволяє урахувати міждисциплінарні особливості функціонування такого специфічного державно-політичного феномену, як парламентаризм. Отже, система методологічного забезпечення досліджувальної проблематики базується на загальнонаукових і спеціальних методах, що віддзеркалюють принципи, котрі лягли у основу методології дослідження міжнародної політики.

Зокрема, дослідники наводять систематизацію методологічних політологічних принципів, на яких побудований дослідницький інструментарій. Так Дж. Розенау запропонував дев'ять основних принципів методології теорії міжнародних відносин:

- принцип емпіричного підходу, який припускає можливість побудови теоретичних моделей міжнародних процесів на основі сукупності вже існуючих фактів, але без створення загальної концепції, що в рамках

цілого ряду наук досліджують ті чи інші сторони життя міжнародних відносин;

- принцип ціннісного підходу, який визначає можливість побудови концептуальної теорії деякої області міжнародних відносин на основі сукупності цінностей і їх інтерпретацій, визначених загальною орієнтацією дослідників. При цьому слід оцінити, до якої з моделей теоретизування відноситься ця концепція: емпіричного, власне ціннісного чи критичного виду;
- принцип раціонального підходу, який передбачає взаємозумовленість і раціональний взаємозв'язок процесів, що реально протікають в міжнародному середовищі, знаходження причинно-наслідкових зв'язків в рамках кожної з сукупностей конкретних міжнародних явищ;
- принцип абстрагування, який апріорі потребує узагальнення сукупності уявлень про досліджувані міжнародні явища і, відповідно, обов'язкове виділення основних при-чинно-наслідкових зв'язків міжнародних явищ і, відповідно, загальної ідеї вибудовуваної концепції;
- принцип необхідної ідеалізації (генералізації), що передбачає введення обмежень у процесі створення теоретичних моделей міжнародних відносин. Цей підхід вимагає заради визначення основної ідеї концепції відмову від несуттєвих частковостей, що ускладнюють визначення основного причинно-наслідкового зв'язку між основними компонентами міжнародного процесу;
- принцип толерантності (неабсолютності), який передбачає не тільки визнання можливим існування інших концепцій та інтерпретацій при аналізі конкретних міжнародних процесів, а й можливість розбіжностей, аномалій і винятків, що не підтверджують основну ідею концепції, але, можливо, мають пояснення в рамках інших теоретичних моделей;
- принцип творчого підходу, необхідний, насамперед, при створенні концептуальної моделі багатofакторних міжнародних явищ, що мають

занадто складну, поліструктурну основу і, відповідно, потребують більш високий рівень ідеалізації;

- принцип історико-прогностичного підходу, що передбачає що дослідник, виходячи з притаманної йому політико-світоглядної орієнтації, намагатиметься визначити майбутнє міжнародних явищ, до яких так чи інакше причетний цей дослідник, що бажає пізнати ймовірність здійснення своїх надій і очікувань;
- принцип розумної актуалізації, що дає підставу для перемикання теоретичного дослідження на іншу ідею у разі, якщо існуюча концепція вже не відповідає новим ситуативним умовам міжнародного середовища і не враховує тенденції, що знову проявились, реалії міжнародних відносин, та й формування інших теоретичних поглядів і системних уявлень про їх життя.

Отже, зазначені принципи створюють фундаментальну основу для формування інструментів наукового пізнання – своєрідну структуру, на якій формуються підходи до вивчення міжнародної політики, які забезпечуються відповідними методами [92].

Проблема методу в науці зводиться до вивчення способів і прийомів наукового пізнання реальності та специфіки їх практичного застосування. Метод є одним «із найважливіших питань будь-якої науки, оскільки в підсумку йдеться про те, як отримати нове знання, як застосувати його в практичній діяльності». Разом із тим, це одна із найскладніших проблем, яка випереджає вивчення наукою свого об'єкта і є результатом такого вивчення. За допомогою методів нагромаджується і систематизується емпіричний матеріал, тобто дані конкретних історичних, соціологічних, економічних та інших досліджень. Сюди входять і аналіз статистичних даних, соціологічних опитувань населення, прямих спостережень, вивчення різноманітних документів тощо. В цілому методи дослідження пов'язані з метою, об'єктом і науковими завданнями, що постають перед дослідником. Саме специфічні риси об'єкта дослідження визначають як сукупність методів, так і конкретну

техніку їх застосування. Більше того, «дослідник зіштовхується з проблемою методу вже при аналізі літератури й необхідності її класифікації та оцінки».

Історія міжнародних відносин, зокрема, почала досліджуватися за допомогою загальноприйнятих у світовій науці методів дослідження глобальної системи взаємовідносин як цілісної системи, що динамічно розвивається. Процес дослідження міжнародних відносин відповідає загальній логіці наукового пізнання, хоч їхня специфіка зумовлює певні особливості у застосуванні підходів та окремих методів. Передусім це пов'язано з особливостями міжнародних відносин як специфічного суспільного явища, а також із неоднозначністю тлумачення явищ і процесів, що їх стосуються [103, с. 188–189].

У процесі дослідження міжнародних політичних відносин важливим питанням є забезпечення вимог щодо обов'язкового використання у дослідженні загальнонаукових принципів:

- принцип цілісності у процесі аналізу різних моделей парламентаризму і демократії в сфері державного управління, політичній і правовій сферах;

- принцип об'єктивності при зіставленні теорій парламентаризму і демократії з конкретними, реально існуючими й описаними фактами політичного життя;

- принцип системності при розгляді функціонування парламентаризму у взаємозв'язку з іншими теоретичними і практичними проблемами науки державного управління, актуальними проблемами інших суспільних дисциплін (політології, правознавства, соціології тощо).

Застосування емпіричних моделей також є важливим, оскільки дозволяє аналізувати політичну культуру населення на різних етапах розвитку держави; чинники, що здійснюють вплив на функціонування інститутів парламентаризму, їх стабільність та ефективність роботи; трансформацію складу і функцій основного інституту парламентаризму – парламенту [218].

При написанні роботи автор використав методологію, яка функціонує у вигляді загальної системи принципів діалектики – загальних наукових положень про поступальні зміни взаємопов'язаного в своїх елементах буття, які мають вихідне значення для розумової і практичної діяльності. Вони сформульовані на основі категорій і законів діалектики викладених німецьким філософом Г. Гегелем, а саме: закону взаємного переходу кількісних змін у якісні, закону єдності і боротьби протилежностей і закону заперечення заперечення. Усі досягнення минулого були опрацьовані у вигляді діалектичного методу пізнання реальної дійсності, в основу якого було покладено зв'язок теорії і практики, принципи пізнанності реального світу, взаємодії зовнішнього і внутрішнього, об'єктивного і суб'єктивного тощо. Проблеми наукового пізнання стали предметом постійного протистояння різних наукових поглядів на світ, на сутність науки та знання через антиномію в гносеології – антиномію раціоналізму – емпіризму.

У вітчизняній науковій традиції методологію розглядають як учення про методи пізнання або систему наукових принципів, на основі яких базується дослідження і здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів.

Загальні методи та методологія (концептуальні практико-теоретичні підходи до дослідження) об'єднують сукупності специфічних методів політичної науки. Вони відрізняються безпосередньою спрямованістю на об'єкт, що вивчається і дають його специфічну інтерпретацію (наприклад, системний і діяльнісний підходи) або орієнтують на особливий підхід до нього (порівняльний та історичний методи). Основними течіями в рамках даної методології є «традиціоналістське» (сповідує якісні методи класичної та інституційної політології) і «біхевіористське» (ратує за пріоритет «точних», емпіричних та кількісних методів).

Нормативно-ціннісний підхід припускає з'ясування значення зовнішньополітичної стратегії Конгресу США для суспільства й особистості, їх оцінку з точки зору загального добра, справедливості, свободи, поваги

людської гідності, орієнтує на розробку ідеалу політичного устрою і шляхів його практичного втілення. Цей підхід вимагає виходити із етичних цінностей і норм, з належного чи бажаного, відповідно до них будувати політичну поведінку та інститути. Нормативно-ціннісний підхід визначає зовнішньополітичну стратегію, як деяку норму цінностей, які служать для регулювання відносин у суспільстві. Він має на меті обґрунтувати форму оптимального політичного впливу на суспільство та засоби її досягнення. Але цей підхід має такі недоліки, як ідеалізація політичної дійсності, відірваність від реальності, умоглядність, тому що ціннісні судження відносні, залежать від світогляду, соціального стану та індивідуальних особливостей людей. Наприклад, експорт демократичних цінностей у країни Близького Сходу та Азійсько-Тихоокеанського регіону входить у дисонанс із менталітетом і політичними традиціями держав цих регіонів, однак, займає важливе місце серед стратегічних зовнішньополітичних векторів Конгресу США.

Одним з основних методів визначення сутності парламентаризму, його функціональних особливостей як політичного інституту, став системний метод, який дозволяє вивчати складні об'єкти, їхні структурні елементи, їхній взаємозв'язок і взаємини із зовнішнім середовищем. Як базові застосовані теоретичні моделі авторів вчення про політичні системи Д. Істона і Г. Алмонда та їхній підхід до соціальних систем. Використання цього методу дозволяє визначити параметри стабільності політичних систем на різних етапах політичного розвитку і модернізації, оцінити місце і роль інститутів парламентаризму в цих процесах [232].

Система парламентаризму стає одиницею аналізу, подібно до живої істоти, що прагне стабільності (морфостазу – здатності системи зберігати свою структуру в умовах змін), або гомеостазу – прагнення системи до стабільності в умовах змінного зовнішнього оточення. З іншого боку, система парламентаризму змінює свою структуру (морфогенез), щоб адаптуватися до зовнішнього середовища. Підхід до парламентаризму як до

живої системи дозволяє концептуалізувати всю повноту інформації та аналізувати її в більш широкому контексті.

Системний метод розглядає зовнішньополітичну діяльність американського Конгресу як цілісний, складно-організований, саморегульований механізм, як певну цілісність, що складається із сукупності елементів, які перебувають у безперервній взаємодії з навколишнім середовищем через «вхід» (сприймає вимоги громадян, їхню підтримку або несхвалення) і «вихід» (прийняті політичні рішення і дії) системи, що має функції діяльності, періоди «активності» і «спаду», переходу [261].

Отже, що системний підхід може бути діагностичним засобом розвитку системи парламентаризму, одним із вагомих компонентів політичного аналізу, а також способом досягнення більшого розуміння процесу парламентської комунікації, якісного рівня інформування та зворотного зв'язку у парламентській діяльності, інструментом аналізу системи впливів та закономірностей, що гальмують демократичні перетворення та розвиток парламентаризму.

Системний метод вивчає парламентаризм як відкриту систему, що складається із систем нижчого порядку і, своєю чергою, належить до ширших конструкцій. Наприклад, парламент є елементом парламентаризму; комітет, законодавчий процес є частиною, відповідно, структури парламенту і процедури його діяльності. Сам парламент є складовою апарату держави, а той своєю чергою політичної системи. Законодавчу установу можна пізнати лише у тісному логічному зв'язку з іншими органами державної влади; апарат держави – у взаємодії з елементами політичної системи, зокрема політичними партіями, громадськими об'єднаннями. Системно-структурний метод дозволяє досягнути взаємодію органів державної влади як комплексний процес з усіма його проявами, значення парламенту в системі парламентаризму, простежити зв'язки між причиною і наслідком у державотворчих процесах.

Відзначимо, що реалізація відповідного методологічного принципу не обмежується застосуванням лише системного методу дослідження парламентаризму у США. Цей методологічний принцип отримує своє продовження і в методі моделювання, застосування якого дозволяє сконструювати бажану та ефективну конструкцію інституту парламентаризму. При цьому моделювання передбачає удосконалення не лише структурних елементів досліджуваного інституту парламентаризму і їх змістовних і сутнісних характеристик.

З-поміж сукупності різноманітних методів політичних і юридичних наук, що використовувались при написанні дисертації, важливим прикладом побудови методологічної основи вважаємо підхід А.З. Георгіци, у якому вчений застосував систему методів, основне місце у якій зайняв формально-догматичний метод. За його допомогою досліджувались юридична природа парламентаризму, здійснювалась наукова обробка правової матерії. При цьому найбільш повно були використані такі прийоми цього методу як опис та аналіз. Особливо велике значення надавалося формально-догматичному методу при систематизації та класифікації емпіричного матеріалу. Завдяки його застосуванню стало можливим розглядати всю сукупність правових відносин у їх органічному взаємозв'язку та взаємодії, як органічне цілісне, адекватне об'єкту дослідження. Очевидно, що при аналізі інституту парламентаризму вкрай необхідно застосувати інституційний метод дослідження. Саме цей метод дозволяє виявити власне конституційно-правовий інститут парламентаризму з властивими йому специфічними ознаками й атрибутами [102, с. 19].

У рамках інституційного методу досліджується функціонування політичних інститутів, передусім парламенту як одного з центральних суб'єктів політичного процесу, у взаємодії з іншими державними інститутами (президентом, урядом, органами судової влади), які здійснюють державну політику. Парламенти розглядаються крізь призму їхніх структурних елементів, специфіку їхньої організації, функцій та обов'язків.

При цьому аналізується вплив інституційних особливостей парламентів окремих держав на результат діяльності та ефективність політичних систем. Інституційний метод передбачає також розгляд нормативних правил, правових меж діяльності парламентів, оскільки саме цей політичний інститут самостійно встановлює правові рамки свого функціонування (зокрема, конституційні) [218].

Щодо застосування порівняльно-правового методу дослідження, то це зумовлюється самою темою дисертаційного дослідження, яка охоплює проблеми парламентаризму в світовому масштабі. На його основі виявляються загальне, особливе й одиночне у проявах парламентаризму, основні тенденції його розвитку, дається оцінка його принципам, які конкретно застосовуються в окремих країнах. При цьому важливим є той факт, що тут в основу була покладена зіставлена компаративістика, тобто аналіз схожих рис. Застосовувалося як синхронне порівняння у межах одного й того ж періоду, так і діахронне (у розвитку). Оскільки предметом дослідження є розвиток об'єкту – стратегій Конгресу США, належним чином використовується історичний метод [102, с. 19].

Історичний метод використаний для хронологічної фіксації політичних подій і фактів, їх дослідження в тимчасовому і динамічному розвитку, виявлення зв'язку сьогодення, минулого і майбутнього. Для даного дослідження історична ретроспектива стала важливим підґрунтям для історичних порівнянь і аналогій, ключем для розуміння американського стратегічного мислення, традицій ведення зовнішньої політики, громадських та міжнародних стереотипів політичної свідомості і поведінки, що допомогло відстежити логічність і послідовність процесів, що призвели до формування порядку денного сучасної зовнішньої політики США і її найближчого майбутнього [106, с. 7].

Історичний метод дослідження зовнішньої політики Конгресу США також зумовлений тим фактором, що міжнародні відносини знаходяться в постійному розвитку та оновленні. Визначальна роль способу виробництва

по відношенню до структури суспільства проявляється в міжнародних відносинах з відомою специфікою, зумовленою нерівномірністю розвитку окремих соціальних організмів людського суспільства, що пов'язуються в синергетично єдине утворення, в системне ціле. Але власне всі дії з організації цих зв'язків відбуваються як «зважаючи на спонтанні зміни» у житті соціальних організмів, так і в результаті цілеспрямованих дій величезної і різнорівневої безлічі суб'єктів, складових підстав динамічних змін «зовнішніх обставин» міжнародного буття. Розглядаючи міжнародні відносини як природно-історичний процес, теорія зобов'язана враховувати специфіку функціонування в його рамках подібного безлічі відносно відокремлених, структурно складних і якісно неоднорідних соціальних суб'єктів. Всі ці суб'єкти володіють значними відмінностями як в спонукальних силах їх діяльності, в рівнях усвідомлення свого місця і ролі в об'єктивно обумовленому процесі життя людського суспільства, так і в реальних можливостях впливу на середовище, щоб оптимізувати свій стан і становищем [260, с. 110], що відображає стратегія Конгресу США щодо держав та регіонів.

У процесі підготовки дисертаційної роботи досить широко застосовується і метод логічного аналізу, без якого неможлива сама природа наукових досліджень [102, с. 19].

Іншим методом, який є доцільним при дослідженні парламентаризму, є порівняльний. За допомогою цього методу можливо зіставити процеси розвитку демократії при різних типах суспільств, простежити розвиток демократичного правління в рамках парламентаризму в історичних реаліях, в яких вони виникли і розвивалися; визначити тенденції подальшої їх еволюції. Порівняльний метод використовується з метою опису політичних процесів і інститутів в різних соціальних системах, аналізу механізмів їх функціонування, визначення наскільки політична культура і соціально-економічне середовище впливають на державну політику. Ефективний соціально-політичний розвиток України багато в чому пов'язаний з

можливістю аналізу світового досвіду розвитку парламентаризму в сучасних моделях та використання прийняттого досвіду [218, с. 83].

За допомогою порівняльного методу були з'ясовані закономірності і відмінності у формуванні та реалізації зовнішньої політики Сполучених Штатів за різних президентських адміністрацій, проаналізовані погляди і підходи провідних вітчизняних і зарубіжних фахівців у галузі політології міжнародних відносин щодо суттєвої зміни зовнішньої політики Америки у першій чверті ХХІ ст. Метод передбачав зіставлення однопорядкових явищ, у даному випадку різних концептів і способів реалізації одних і тих же зовнішньополітичних завдань і рішень щодо збереження провідної ролі США в світі з метою виявлення їх рис і специфіки, знаходження найбільш виразних показників для їх ототожнення та розмежування [106, с. 7].

Під час дослідження використовувався такий різновид прикладного аналізу, як факторний, що дозволило розглянути основні аспекти та проблеми зовнішньополітичної діяльності Конгресу США у взаємозв'язку та взаємозумовленості. Звідси важливим стало вимірювання впливу факторів на величину досліджуваних показників успішності стратегій Конгресу США, а також визначення ступеня зміцнення лідерських позицій. У даному контексті мова йдеться про виокремлення характерних особливостей зовнішньополітичної стратегії США, а саме європейська, тихоокеанська та близькосхідна політика Конгресу США, яка впродовж своєї еволюції зазнавала тих чи інших змін з огляду на існуючі в регіоні проблеми та виклики. Крім того, факторний аналіз як метод, застосований для вивчення взаємозв'язків між значеннями кількісних змінних, дозволив представити економічні показники як результат діяльності Конгресу США в зовнішній політиці, що має в своїй основі один чинник – забезпечення глобального лідерства США, якому підпорядкована стратегія парламенту й політика Вашингтону [128, с. 39].

Догматичний метод дозволяє викласти чинні норми конституційно-правового законодавства, з'ясувати і коментувати їх зміст, визначаючи в

такий спосіб значення окремих термінів (“парламент”, “вибори”, “функції”, “принципи діяльності”, “закон”, “законодавчий процес”, “постанова”, “резолуція”, “заява”, “звернення” тощо), підстави класифікації конституційно-правових інститутів у межах загального інституту парламенту (наприклад, класифікації принципів виборів та діяльності законодавчої установи, типів бікамералізму, парламентів за обсягом законодавчих повноважень, законів та інших рішень легіслатури, її функцій і органів, об’єднань депутатів, варіацій нормативного регулювання проведення сесій, форм здійснення парламентського контролю та реалізацій установчо-номінаційної процедури) [233, с. 279].

За допомогою методів, притаманних соціальному механізму парламентське представництво описується з огляду на політичну активність соціальних груп. Результати роботи парламентів розглядаються, як залежні від впливу всередині самого парламенту та ззовні конкуруючих груп тиску, а основні політичні функції парламенту – як рівні представництва інтересів різних суспільних груп, явних і латентних. Вони характеризуються розподілом представників соціальних груп в рамках коаліційної більшості і парламентської опозиції. Зокрема, результати державної політики розглядаються як підсумок суперництва між групами інтересів і певної їх рівноваги, що досягається в цій боротьбі.

Потрібно зазначити, що передує цьому деліберативний процес, тобто процес масових консультацій соціальних груп політично активних громадян, груп впливу, політичних партій усередині країни з суспільно-значущих проблем. Як зазначає М. Росенко, зміст народного представництва побудований на стосунках, пов’язаних з формуванням, функціонуванням і відповідальністю особливого виду органів, соціальним призначенням яких є узгодження і віддзеркалення інтересів різних соціальних спільнот, політичних і демографічних груп громадян на відповідному рівні державної влади. За допомогою аналітичного підходу ефективність парламентів та їх роль у владних системах зарубіжних країн визначається через аналіз

функціонування парламентських структур і підсистем: палат в умовах бікамералізму, партійних фракцій, коаліцій, опозицій [218, с. 83].

Діалектичний метод характеризує загальні закономірності еволюції конституційно-правового статусу парламенту. Він розкривається через застосування таких методів, як:

1) логічний метод сходження від простого до складного, від абстрактного до конкретного. Пізнання здійснюється в два етапи: спершу сприйняття об'єкта як неподільного цілого, після чого він аналізується конкретними частинами, тобто розгляд інституту парламенту розпочинається з тлумачення дефініції й історії становлення. Пізніше вивчають формування, компетенцію, структурування, процедуру діяльності та акти, як складніші характеристики представницької установи;

2) метод єдності логічного та історичного. Сутність історичного методу полягає в тому, що процес розвитку парламенту відтворюється в усій багатогранності, з усіма випадковостями, що перекручують об'єктивну логіку еволюціонування. Цей метод спрямовано на періодизацію генезису формування законодавчої інституції. Під час логічного дослідження відкидається все неістотне і теоретично характеризується об'єкт у його сутнісних, закономірних зв'язках. Метод єдності історичного і логічного є методологічною основою дослідження теорії і практики становлення парламентаризму на основі особливостей історичної спадщини і сучасних теоретичних й нормативних підходів [233, с. 278].

Функціональний метод, який дозволив дослідити процеси парламентських законодавчих практик та їх результати, було поєднано з конфліктологічним з огляду на те, що в політичних реаліях основний постулат функціоналізму (збереження стабільного функціонування існуючих інститутів) за висловлюванням Т.В. Черпак, не вповні підтверджується контекстом демократичного поступу держав та розвитком її політичної системи. Також у роботі широко використовувалися статистичний метод (в процесі обробки емпіричних даних) та неоінституціональний підхід. Зокрема,

використовуючи прийоми історичного неоінституціоналізму, вдалося виокремити ті неформальні чинники у політичній системі, які сприяють тому чи іншому вектору спрямування законодавчого процесу у процесі реалізації зовнішньополітичних стратегій Конгресом США.

Щодо функціонального методу, який традиційно наголошує на практичній діяльності інститутів, тобто на інтересах, процесі та результатах практик, а також на зовнішньому ефекті від цих результатів, то його було використано у поєднанні з іншими альтернативними підходами. В контексті функціоналізму, для якого ключовим в ефективному функціонуванні цілої системи та окремих її елементів є збереження стабільності, такі явища, які притаманні сучасній українській політичній практиці, як соціальні кризи та революції, неформальні складові політичної участі, розглядаються як негативні та небажані для утримання політичної стабільності. Для функціоналізму принциповим є питання непорушності існуючого балансу сил у державі. Такий постулат максимально виправдовує дії української політичної еліти, і декларування ними гасел громадянської злагоди та миру є зрозумілим. Проте інтереси більшості народу полягають у підвищенні їхнього життєвого рівня, і це підвищення неможливе без справжніх докорінних реформ державного управління.

Метою використання спеціальних (спеціально-наукових) методів є отримання систематизованої інформації у межах однієї науки, а саме конституційно-правової. Серед методів, які формують верхній рівень узагальнення матеріалу, виокремлюють соціологічний, який аналізує тенденції функціонування парламенту для вирішення складних проблем його конституційно-правового статусу за допомогою анкетування чи бесіди, вивчення змісту правових документів, спеціальної літератури, результатів практичної діяльності у формі спостереження та узагальнення практичного досвіду. Головним критерієм ефективності соціологічного методу постає висока результативність отриманої інформації, оскільки достовірні судження можна отримати лише на основі остаточних результатів, а не запланованих

досягнень. Прикладом використання соціологічного методу може слугувати наведення даних опитування населення про причини недовіри до парламенту. Крім того, метод можна застосовувати під час аналізу численних офіційних документів представницьких органів влади різних періодів, адже всі вони визначили стратегію подальшої зовнішньої політики та моделювання і запровадження інституту легіслатури [238, с. 279].

У дисертаційному дослідженні використовувалися також конкретно-наукові методи, або спеціальні, що застосовуються в політичній науці. Для узагальненої характеристики специфічних підходів до аналізу стратегії США щодо АТР використовується парадигмальний аналіз. Парадигма визначається як специфічна логічна, розумова модель, що визначає способи сприйняття та інтерпретації дійсності. Як зазначає український політолог-міжнародник С.Шергін, сукупність наукових парадигм, яка складає концептуальний зміст і віддзеркалює історичні етапи вивчення суспільно-політичного життя, з винятковою ефективністю використовується саме в теоретичних дослідженнях міжнародних відносин та світової політики [283].

Як у інших дисертаційних дослідженнях проблем зовнішньої політики США, так і у даному дослідженні з усіх використаних у даному дослідженні загальнонаукових та спеціальних методів дослідження найбільш раціональними виявились структурно-функціональний і системний підходи. Саме вони стали методологічною основою дослідження еволюції тихоокеанської стратегії США та прогностичного аналізу її подальшої трансформації. Найбільш верифікованими можна вважати короткочасні прогнози розвитку відносин США з провідними державами АТР в перше десятиріччя XXI ст. Важливим є також практичний аспект досліджуваної наукової проблеми для розробки засад та пріоритетних напрямів політики України щодо АТР в умовах регіональної інтеграції, глобалізації та формування нового світового порядку [128, с. 40].

У даному дисертаційному дослідженні було застосовано досить нетиповий для української політичної науки метод NOMINATE, який полягає

у застосуванні системи оцінок ідеологічного потенціалу Конгресменів. Алгоритм NOMINATE (Nominal Three-Step Estimation) — номінальна триступенева оцінка, був розроблений американськими вченими К. Пулом та Г. Розенталем для вимірювання величини ідеологічного позиціонування законодавців у Конгресах різних скликань. Він значною мірою вплинув на сприйняття політичного процесу США політологами, журналістами та громадянами країни. Попри його зовнішню простоту та наочність, складна математична модель, на основі якої він розроблений, стала на заваді його поширенню. Однак, незважаючи на те, що в застосуванні алгоритму є численні технічні складності, а також на те, що існують його різноманітні версії, кількість яких і надалі збільшується, результати алгоритму NOMINATE корелюють з іншими математичними моделями, що застосовуються при дослідженні політичних явищ, і отже, претендують, на об'єктивне висвітлення ідеологічних преференцій політичних акторів [193].

Методологія NOMINATE є важливою складовою теорії умовного партійного правління, яка сьогодні є однією з провідних теорій, що описує діяльність партій у Конгресі США. Її засновники Д. Род і Дж. Олдріч стверджували, що в одновимірному ідеологічному просторі перед Конгресменами постає проблема колективного вибору, яку ефективно можуть вирішити партії [193]. У багатовимірному ідеологічному просторі умова партійного правління може бути задоволена або при розподілі "ідеальних точок" Конгресменів у такий спосіб, щоб вони максимально відображали цю умову, або посиленням розриву між ідеологічними вимірами, що визначають поділ між партіями [193].

Методологія NOMINATE є важливим інструментом дослідження діяльності законодавців і партій в Конгресі США. Вона дає змогу не лише здійснити лонгitudний аналіз розподілу Конгресменів вздовж ідеологічної шкали в історичній перспективі, але також є основою побудови теорій середнього рівня, які дають можливість описати місце і функції партій в Конгресі США. Важливою перевагою моделі NOMINATE є урахування

можливості багатовимірного ідеологічного простору, що дає змогу проаналізувати діяльність Конгресменів в критичні моменти прийняття зовнішньополітичних рішень зокрема. Разом з тим, алгоритм NOMINATE не є універсальним інструментом вивчення Конгресу і партій США, він має певні обмеження і недоліки, і лише у поєднанні з іншими кількісними і якісними методами досліджень дає змогу істотно поглибити рівень аналізу політичної системи США [193].

Отже, у дисертації застосовано широкий спектр методів, які використовуються як у політичних, так і у юридичних, історичних, економічних та інших дослідженнях, що зумовлене міждисциплінарністю досліджуваної наукової проблематики. За результатом аналізу теоретико-методологічних засад дослідження парламентаризму, визначення місця ролі та місця парламентаризму з позицій функціонування політичної системи, а також функцій парламенту в соціальній системі, вчені [193; 218] справедливо резюмують, що звуження предмету вивчення парламентаризму в межах окремих методів може негативно позначитися на виборі моделі політичного управління. Застосування низки підходів у пізнанні парламенту як організуючого компонента системи парламентаризму дозволяє отримати багатогранні об'єктивні дані про динамічний розвиток його стратегій. Тому поєднання комплексу прийомів і способів аналізу на різних етапах дослідження сприятиме формуванню сучасної доктрини, яка відповідала б зарубіжним аналогам [238, с. 280], особливо в умовах, коли предметом дослідження виступає Конгрес США та його зовнішньополітична діяльність.

Застосування сукупності схарактеризованих вище методів здійснювалось у процесі аналізу наукової літератури та джерельної бази, котра представлена широким спектром наукових досліджень та документів і матеріалів з питань зовнішньополітичних стратегій Конгресу США.

Підсумовуючи викладене вище, зазначимо:

Дослідження теоретико-методологічних засад американського парламентаризму дають підстави сформулювати відповідні висновки, закономірні ознаки та рекомендації, основні з яких наведені далі.

По-перше, концептуальні основи американського парламентаризму характеризуються наступними особливостями: дослідники парламентаризму припускаються до міждисциплінарних підходів у аналізі теоретичних основ парламентаризму, коли концепція парламентаризму у розробках авторів увібрала у себе трактування даного державно-політичного феномену крізь призму політології, правознавства, історії, соціології, економіки тощо. Міждисциплінарність стала наслідком об'єктивного бачення основних ознак даного поняття у контексті порівняння різноманітних парламентських моделей.

Доведено, що вчені формулюють дефініцію парламентаризму крізь призму відповідних критеріїв, серед яких виділяємо наступні: 1) правова визначеність, коли парламентаризм як політичний режим, має конституційні основи; 2) джерело — народовладдя, що означає, що парламентаризм є феноменом реалізації владних повноважень народом через представників — парламентаріїв; 3) парламентаризм реалізується у демократичному суспільстві, що означає неприпустимість існування феномену парламентаризму у недемократичних державах; 4) парламент — основа балансу гілок влади, що означає головну роль парламенту у системі розподілу гілок влади, що забезпечується принципом стримувань і противаг. У підсумку наведене авторське визначення парламентаризму.

По-друге, методологія дослідження зовнішньополітичних стратегій Конгресу США побудована на системі принципів методології теорії міжнародних відносин, серед яких виділяємо наступні: принцип емпіричного підходу, принцип цілісного підходу, принцип раціонального підходу, принцип абстрагування, принцип необхідної ідеалізації (генералізації), принцип толерантності (неабсолютності), принцип творчого підходу, принцип історико-прогностичного підходу, принцип розумної актуалізації.

На даних принципах базується сукупність загальнонаукових та спеціальних методів дослідження зовнішньополітичних стратегій Конгресу США, зокрема: нормативно-ціннісний підхід, метод логічного аналізу, системний метод, формально-догматичний метод, інституційний метод, порівняльно-правовий метод, історичний метод, порівняльний метод, метод факторного аналізу, догматичний метод, діалектичний метод, функціональний метод, соціологічний метод, метод NOMINATE. У розділі обґрунтовані механізми застосування вказаних методів у процесі дослідження особливостей формування і реалізації зовнішньополітичних стратегій Конгресом США у досліджуваний період.

РОЗДІЛ 2

КОНГРЕС США ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ ВАШИНГТОНУ В ХХІ СТ.

2.1. Конгрес у системі зовнішньополітичного механізму США

Особливістю взаємодії Президента та Конгресу в США є певна залежність дій у сфері зовнішньої політики голови держави від законодавчого органу і навпаки. Зокрема, у використанні військової сили за кордоном, а також фінансуванні насамперед у сфері оборони. Протягом ХХ – початку ХХІ ст. повноваження законодавчої гілки, з одного боку, і виконавчої влади – з іншого, розширювалися нерівномірно і неодноразово. Повноваження виконавчої влади, в першу чергу, президента США, розширювалися, як правило, в кризові епохи, а в посткризові періоди законодавча влада брала реванш, намагаючись (і не без успіху) відновити рівновагу двох головних гілок влади. В цілому ж взаємини між ними перебували в стані динамічної рівноваги, отже, піднесення однієї гілки незмінно викликало до життя розширення повноважень іншої, так що передбачений батьками-засновниками США баланс влади відновлювався.

Законодавча влада в Сполучених Штатах Америки сформована з метою підтримки балансу взаємодії між центральним урядом та штатами. Це законодавче положення закріплене у розділі 1 статті I Конституції США (1787 р.), в якій йдеться що: «Всі ухвалені тут повноваження законодавчої влади надаються Конгресові Сполучених Штатів, який складається з Сенату й Палати представників» [68]. Керівниками комітетів Палати представників та Сенату призначаються представники партії, які мають найбільшу кількість голосів.

Конгрес США формується з демократичної та республіканської партій, які є основними політичними партіями, що виступають основними гравцями на політичній арені. Незважаючи на те, що в політичному житті країни у

виборах беруть участь й інші політичні партії, представники демократичної та республіканської партій традиційно контролюють обидві палати парламенту та пропонують своїх кандидатів на посаду президента країни. Кожна з партій має свій історично сформований електорат. Партію демократів традиційно підтримують представники інтелігенції, представники національних, расових та сексуальних меншин, а також жителі великих міст. На відміну від них, республіканці спираються на підтримку фермерів, представників великого бізнесу та представників конфесійних кіл [366, р. 27].

До складу Палати представників депутати обираються на два роки за «округами», які формуються пропорційно до кількості населення штату. Вони мають бути сформовані так, щоб не перетинати кордони штатів. Кожен штат повинен мати хоча б один округ та, як це було спочатку зафіксовано в конституційних приписах, обирати одного представника від 30 тис. громадян (з 1790 р. в США кожні десять років, як передбачає американська Конституція, проводяться загальнонаціональні переписи населення, згідно яких здійснюється перерозподіл місць в Палаті представників між штатами). Після того, як в 1910 р. кількість членів нижньої палати Капітолію становила 435 представників, – в 1929 р. було прийнято Акт про перерозподіл місць у Конгресі (Reapportionment Act of 1929), який діє з поправками від 1941 р. Згідно Акту, загальна кількість членів Палати представників не повинна перевищувати 435 осіб. В той же час, перерозподіл місць в Палаті представників між штатами здійснюється як і раніше пропорційно чисельності їх населення раз в 10 років, але в рамках встановленої цифри. Наразі найбільше представництво має штат Каліфорнія (53 мандати). Найменшу кількість – одна особа – має штат Аляска. Спікер Палати представників займає наступне після віце-президента місце в списку успадкування президентської посади [209; 222].

Члени Палати представників повинні бути не молодше 25 років, не менше семи років бути громадянами США і постійно мешкати у тих штатах, від яких вони були делеговані до Конгресу. Штати можуть встановлювати

додаткові вимоги до процедури виборів Конгресу, але вимоги до її членів кожна палата має право встановлювати самостійно [68]. Оскільки термін повноважень членів Палати представників становить два роки, то загальний термін роботи Конгресу в такому складі також становить два роки.

20-та поправка до Конституції є положенням, за яким Конгрес повинен збиратися на звичайну сесію 3 січня кожного року, якщо цей термін не буде змінено самим парламентом. Конгрес продовжує роботу до того часу, поки його члени не проголосують за перерву. Звичайно це відбувається наприкінці кожного року. Президент може скликати спеціальну сесію законодавчого органу, якщо в цьому буде потреба. Сесії Конгресу проводяться в будинку Капітолію у Вашингтоні (округ Колумбія). Законодавчі повноваження Конгресу чітко розподіляються між Палатою представників і Сенатом.

Друга палата – Сенат – представлена двома Сенаторами від кожного штату. Це призвело до того, що найменший штат – Род-Айленд з територією лише 3156 кв. км має таке саме представництво у Сенаті, як і найбільший штат – Аляска площею 4640 кв. км. Нагадаємо, що після ухвалення Конституції США обрання Сенаторів належало до прерогативи законодавчих органів штатів. Однак уже в 1913 р., після прийняття 17 поправки було запроваджено процедуру прямого обрання. Порядок проведення виборів до Сенату визначається кожним окремим штатом. Сенатори обираються на шість років. Раз на два роки склад Сенату оновлюється на третину його членів. Дві Сенаторські позиції від одного штату завжди переобираються в різні роки. Сенатора, який був обраний раніше, називають «старшим Сенатором штату», обраного пізніше – молодшим. Для того щоб бути обраним до Сенату, потенційному кандидату потрібно щонайменше задовольняти таким вимогам: згідно з Конституцією члени Сенату повинні досягти 30-річного віку, бути громадянами США не менше дев'яти років і постійно мешкати в тому штаті, від якого обрані [68].

Кожна палата Конгресу має право законодавчої ініціативи з будь-яких питань, за винятком фінансових законопроектів, які мають надходити від

Палати представників. Таким чином, великі штати мають змогу більше впливати на стан державної казни, ніж малі. Разом з тим на практиці кожна палата може голосувати проти законопроектів, прийнятих іншою палатою. Сенат має право не ухвалити фінансовий або будь-який інший законопроект. Палата представників може запропонувати до нього поправки, які змінюють його суть. У цьому разі для набуття законопроектом сили закону погоджувальна комісія, до складу якої входять члени обох палат, повинна запропонувати компромісне рішення, яке задовольняє обидві сторони [365]. Поряд із правом законодавчої ініціативи вища палата парламенту отримала право затверджувати у дві третини голосів запропонованих президентом кандидатур на вищі посади у федеральному уряді, а також право на ратифікацію усіх угод. Негативна реакція будь-якої палати на дії виконавчої влади ускладнює роботу уряду та президента.

У разі імпічменту урядових посадових осіб Палата представників має виключне право пред'являти обвинувачення у зловживаннях, які тягнуть за собою офіційний розгляд справи. Функція Сенату полягає в проведенні такого розгляду і встановленні провини посадових осіб або її відсутності. Висновок про наявність вини стає причиною усунення державного службовця з посади, яку він обіймав. У цьому контексті важливим є право Конгресу вимагати свідчень від свідків з цієї справи. У разі відмови надавати свідчення або за неправдиві свідчення ці особи можуть бути притягнені до суду за неповагу до Конгресу.

Широкі повноваження Конгресу сформульовані у розділі 8 статті I Конституції, які передбачають: установлення та стягнення податків; укладання угоди позики для поповнення державної скарбниці; встановлення правил і обмежень у торгівлі між штатами та в зовнішній торгівлі; карбування монет, регулювання їх цінності та цінності іноземної валюти; сприяння розвитку науки; оголошення стану війни тощо. Деякі з цих повноважень у наш час застаріли, наприклад такі, як прокладання поштових шляхів. Однак вони і надалі формально продовжують діяти. Поправка 10

встановлює певні межі сфери компетенції Конгресу, згідно з якою повноваження, не надані центральному уряду, зберігають за штатами [68].

Крім того, Конституція безпосередньо забороняє Конгресу вирішувати низку конкретних питань. Конгрес не має права: припиняти дію конституційних гарантій недоторканності особи за винятком окремих ситуацій під час заколоту або вторгнення; оподатковувати громадян прямими податками інакше, ніж на підставі вже проведеного перепису; санкціонувати введення будь-яких станових титулів та ін. На початку роботи кожного нового складу Конгресу члени політичних партій обирають голову Сенату та Палати представників, керівників своїх фракцій та інших посадових осіб для забезпечення порядку розгляду запропонованих законопроектів. Ці посадові особи разом із головами комісій суттєво впливають на законодавчий процес. Головою Сенату виступає віце-президент США, який може брати участь у голосуванні, у разі надходження рівної кількості голосів за законодавчий проект. У разі відсутності віце-президента Сенат обирає голову *pro tempore* (тимчасово).

Палата представників обирає свого особистого голову – спікера. При цьому і спікер, і голова *pro tempore* завжди є членами тієї політичної партії, яка має більшість у цій законодавчій палаті. Однією з головних особливостей Конгресу є те, що провідну роль у його роботі відіграють комітети. Свого значення вони набули не відразу, а поступово, адже за Конституцією вони зовсім не передбачені. На сьогодні в Сенаті діють 16 постійних комітетів, 4 спеціальних, а в Палаті представників – 26. Також є 4 спільних комітети Сенату та Палати Представників [141].

Слід зазначити, що кожен комітет спеціалізується в певній галузі законодавства: в закордонних справах, питаннях оборони, банківської діяльності, сільського господарства, торгівлі тощо. Комітет може ухвалити, переглянути, залишити без уваги будь-яку пропозицію, яка надходить їй на розгляд. Для того щоб законопроект був направлений із комітету до Палати представників, потрібно отримати підписи 218 членів Палати, а до Сенату –

Сенатської більшості. На практиці необхідну більшість голосів зібрати дуже складно [141]. Партія, яка має більшість у певній законодавчій палаті, контролює роботу комісій. Голів комісій обирають на закритих засіданнях членів цієї партії або на зборах спеціально призначених представників.

Партії меншості пропорційно представлені в комісіях відповідно до кількості місць, які має партія у відповідній палаті. Законопроекти можуть вноситися президентом, постійними комісіями, спеціальними комісіями тощо. Внесені законопроекти передаються до відповідних комісій, що призначають публічні слухання, які можуть тривати кілька тижнів або місяців. Якщо комісія схвалила законопроект, він надсилається на загальне обговорення до відповідної палати. В Сенаті час обговорення практично не обмежується. У Палаті представників, як правило, встановлюється регламент [146; 333; 343].

Після завершення дебатів члени відповідної палати голосують за те, щоб або схвалити законопроект, або відхилити чи відкласти його (останнє прирівнюється до відхилення), або повернути на повторний розгляд комісії. Законопроект, прийнятий однією із законодавчих палат, надсилається на розгляд другої палати. Якщо остання внесла в нього поправки, то погоджувальна комісія, яка має в своєму складі членів обох палат, намагається усунути ці розбіжності. Згідно розділу 7 статті I Конституції США, законопроект, після прийняття обома палатами Конгресу, надсилається президентові на підпис. Президент має право підписати законопроект (у цьому разі він стає законом) або накладати на нього вето. В останньому випадку законопроект може стати законом лише за умови, що при повторному голосуванні в Капітолії він збере дві третини голосів в обох палатах [68].

Президент може також відмовитись як від підписання законопроекту, так і від накладання на нього вето. В цьому разі законопроект стає законом без підпису президента через 10 днів (не враховуючи неділь) після надходження до нього на розгляд. Єдиним винятком із цього правила є

випадок, коли сесія Конгресу закривається раніше, ніж пройдуть 10 днів із дня направлення законопроекту на розгляд президенту. В цьому разі відмова президента підписати законопроект анулює його навіть без накладання вето – така ситуація відома під назвою «кишенькове вето».

Поряд із законодавчою діяльністю однією з важливих функцій Конгресу є право на попередній розгляд. Це право за звичаєм надається комітетам або постійним, або спеціально сформованим із членів обох палат. Попередній розгляд проводиться з метою отримання інформації, необхідної для прийняття майбутніх законів, для перевірки ефективності вже прийнятих законів, перевірки кваліфікації і контролю роботи посадових осіб і службовців інших відомств, а також для збирання даних, які необхідні для порушення процедури імпічменту. Комітети часто залучають до роботи незалежних експертів, з тим щоб найбільш кваліфіковано провести слухання на етапі попереднього розгляду і для більш детального вивчення існуючих питань [343; 337].

Право на попередній розгляд тягне за собою певні наслідки. Одним з них є право опублікування ходу і результатів цієї процедури. Більшість слухань у комітетах проводиться відкрито і широко висвітлюється у засобах масової інформації.

Таким чином, розгляди, які проводяться Конгресом, стають інструментом в інформуванні населення про результати роботи американського парламенту та сприяють підвищенню інтересу громадян до загальнонаціональних проблем.

Характеристика структури і повноважень Конгресу США наявно демонструє американський парламент як консолідовані функції представницьких об'єднань. Необхідно відзначити, що американський парламент є прикладом ефективного державно-політичного феномену, котрий забезпечує унеможливлення узурпації влади у державі і забезпечує об'єктивний баланс гілок влади. Отже, структура і повноваження Конгресу США – це система функцій, котра забезпечує державну політику США

законодавчим ресурсом, який дозволяє формувати ефективну стратегію і тактику як у зовнішній, так і у внутрішній сферах міжнародних відносин.

Зрозуміти сучасний політичний процес та вивчити особливості формування внутрішньо- і зовнішньополітичного курсу держави не можна без осмислення складних умов, за яких здійснюється влада різними партіями, а також їх співпраця в Конгресі.

Розділене правління, на переконання автора, стало одним із найважливіших чинників у політичному житті США ХХ–ХХІ ст. Воно було характерним при управлінні президентів Р. Ніксона, Дж. Форда, Р. Рейгана, Дж. Буша-старшого, Б. Клінтона. До цього переліку варто додати адміністрації Г. Трумена і Д. Ейзенхауера в післявоєнний період.

Актуальність питань, пов'язаних з впливом демократів та республіканців на законодавчий процес, ефективність президентського керівництва, взаємодія партій – усе це дозволило відомому науковцю М. Фіоріна назвати проблему розділеного правління «інтелектуальним викликом» американській політичній науці, а сам процес, за його словами, спонукає його говорити про необхідність проведення у США конституційної реформи [310, с. 345].

Розгляд зазначеної проблематики потребує як теоретичного осмислення, так і аналізу широкого кола питань соціально-економічного та політичного розвитку, він став можливим завдяки низці здійснених наукових досліджень. В. Журавльова, Т. Кондратюк, І. Лапшина [141; 160; 170] присвятили свої праці вивченню еволюції американської двопартійної системи, основ її функціонування, взаємодії державних інституцій влади з населенням, а також особливостей відносин між основними партіями на певних етапах їх становлення та становлення державного управління.

Розділене правління належить до тих складних феноменів політичного життя, осмислення якого в сучасний період набуває особливої значущості. У США воно стало вираженням важливих змін, що відбулися в соціально-економічному й культурно-політичному житті американського соціуму.

Зазначені зміни пов'язують із його переходом до стадії постіндустріального розвитку.

Особливістю цього феномена є відсутність явної переваги однієї партії в системі влади, що ставить під сумнів значення головної раніше концепції «партійного перегрупування» в поясненні сучасного політичного процесу в США.

Розділене правління відображає певну політичну ситуацію в функціонуванні інститутів державної влади, за якої виконавча та законодавча гілки потрапляють під контроль різних партій загалом, а Сенат та Палата представників – зокрема. Залежно від того, чи має опозиційна партія більшість у Конгресі чи хоча б одній із його палат, виникає два варіанти взаємодії між владою.

Перший є «чистим» розділеним правлінням, за якого законодавчий орган повністю перебуває під контролем опозиції. Другий – «напівроздільне керівництво», коли президентська партія керує однією палатою, а опозиційна – другою палатою Конгресу. Варіант абсолютної переваги партії лідера держави не розглядають як вид розділеного правління.

Уперше цей феномен в США з'явився ще при президентові Дж. Вашингтоні, який очолив тоді партію федералістів. У період роботи 3-го Конгресу партія контролювала Сенат, віддавши більшість у Палаті представників джефферсонівським республіканцям.

На думку американського дослідника К. Превітта, на другу половину 1870-х – кінець 1890-х рр. припадає один з найтриваліших періодів розділеного правління в політичній історії США. Це було пов'язано із встановленою нестійкою рівновагою між республіканцями та демократами в умовах міжпартійного консервативного консенсусу, коли різниця на виборах не перевищує 0,1% голосів [362, р. 424]. Така ситуація породжувала рівноцінну участь партій у житті американського населення і створила умови, за яких демократи досить стабільно контролювали більшість місць у Палаті представників, а республіканці – у Сенаті. Білий дім залишався за

республіканцями, окрім періодів президентства Г. Клівленда в 1885–1889 і 1893–1897 рр.

1930-ті – 1960-ті рр. позначилися перевагою партії демократів в американській політиці. Першим «проривом» демократів у цей період стало повернення до них контролю над палатою представників 72-го Конгресу (1930 р.). Вибори 1932 р. завершили нетривалий період напіврозділеного правління. Демократична партія вийшла на політичну арену як партія більшості. З 1930-х до кінця 1960-х рр. вона встановила досить міцний контроль над законодавчою і виконавчою владами, органами місцевого самоврядування. У 1933-1953 та 1961-1968 рр. демократична партія зберігає однопартійний контроль над виконавчою і законодавчою гілками влади. Тільки двічі в зазначені періоди, підкреслюють Е. Бартеллі та Дж. Уенгер, вона втрачала статус партії більшості в Конгресі: за демократа Г. Трумена (1947–1948 рр.) і республіканця Д. Ейзенхауера (1953–1954 рр.) [291, с. 227].

Під розділеним правлінням, окрім 83-го Конгресу, пройшло президентство Д. Ейзенхауера (1953-1961 рр.). За його адміністрації протягом наступних шести років партія республіканців контролювала Білий дім, демократів – Капітолій. Цілком слушно, що деякі вчені, напр. М. Вотенберг, пов'язували розділене правління в США з явищем зниження сили американських партій, яке стало одним із найважливіших його «побічних продуктів» [374, р. 50]. Свою роль у нових тенденціях відіграє поступове стирання чітких обрисів між позиціями партій, як це було в період «Нового курсу» Ф. Рузвельта.

Починаючи з виборів 1968 р. і до завершення ХХ ст., триває етап зміцнення в системі державного управління США «ери розділеного правління», у межах якої президентство Дж. Картера і початок діяльності Б. Клінтона визначають як аберацію [141]. У другій половині ХХ – початку ХХІ ст. нормою стає робота трьох-чотирьох Конгресів підряд в умовах розділеного правління. До кінця 1980-х рр. центральне місце у дослідженнях займала теорія відповідального партійного правління, що визначала

важливою функцією інтеграції державного механізму в умовах розподілу функцій між гілками влади для забезпечення їх ефективної діяльності.

Отже, етапи становлення законодавчої влади при зміні співвідношення сил головних партійних фракцій засвідчують генезу повноважень Конгресу США у зовнішній політиці – від обмежень у суб'єктності до наглядової функції та затвердження державних зовнішньополітичних стратегій у формі президентських послань і доктрин [135-136]. Характерною особливістю тут слід визнати феномен роздільного правління – системи забезпечення балансу у прийнятті рішень, що призводить до зваженості та узгодженості у відповідальних політичних рішеннях і є позитивним практичним прикладом для України.

Згідно з Конституцією США Конгрес як федеральний представницький орган має такі зовнішньополітичні повноваження як: 1) право оголошувати війну; 2) формування та контроль реалізації федерального бюджету, у т.ч. його зовнішньополітичної складової для «забезпечення загальної оборони та добробуту Сполучених Штатів»; 3) міжнародні договори, укладені Президентом США, підлягають ратифікації, для якої необхідно «рада і згода» Сенату, точніше «згода двох третин від присутніх Сенаторів» [220].

Обидві палати Конгресу мають чимало постійно діючих комітетів, напр., Комітет з міжнародних відносин Палати представників, функціями якого є аналіз та коректування проекту бюджету Держдепартаменту та АМР, комітет з міжнародних відносин Сенату, до сфери юрисдикції якого належать також розгляд міжнародних договорів та підготовка рекомендацій з їх ратифікації, надання рекомендацій Сенату з кандидатур послів та ін. До бюджетних повноважень Конгресу США належить також надання асигнувань на конкретні зовнішньополітичні програми.

Можливості Конгресу США впливати на зовнішню політику країни настільки широкі, що його згоду з відзначенням президентом політикою як би встановлює межі, що обмежують свободу дій виконавчої влади, і будь-яка спроба порушити ці межі ставить під питання здійсненність тих чи інших

акцій. Проте, і конституційні чинники, і особливо положення Конгресу в структурі державної влади зумовлюють той факт, що у зовнішньополітичній сфері роль вищого законодавчого органу є вельми важливою, але не головною. Ініціатива в цій сфері і практичне проведення в життя зовнішньої політики США завжди залишаються за виконавчою владою на чолі з Президентом, а Конгрес може лише загальмувати або перешкодити діям адміністрації, домогтися певних коректив або поступок, наполягати на введенні санкцій і т.п. [220-221]. У розпал «холодної війни» участь Конгресу у виробленні зовнішньої і військової політики взагалі було зведено до мінімуму, але з початку 70-х років ХХ ст. законодавча влада дедалі рішучіше посилює свої позиції в цій області. Цей процес не закінчився і, мабуть, отримає подальший розвиток в найближчий час. У періоди, коли одна і та ж партія контролює і Білий дім і Капітолій, позиції президента як глави виконавчої гілки влади посилюються, в тому числі і з питань зовнішньої політики, оскільки як визнаний лідер перебуває при владі партії він має в своєму розпорядженні додаткові можливості впливу на законодавців. Зовсім інакше і набагато складніше складаються ці відносини за часів т.з. «розділеного правління», тобто тоді, коли одну або обидві палати Конгресу контролюють політичні суперники президента [145].

Повноваження Конгресу в окремих галузях державної діяльності, зокрема «зовнішньополітичні» права, наповнюють конкретним змістом загальні функції, які він здійснює, – видання законів, прийняття бюджету тощо. Іншими словами, специфіку прав американського вищого законодавчого органу в сфері зовнішньої політики можливо зрозуміти і розкрити через відображення його загальних функцій, котрі є основою для класифікації зовнішньополітичних повноважень парламенту.

У Конституції США, на відміну від конституцій багатьох інших країн, що надають главі держави або уряду основні повноваження в галузі зовнішньої політики, закріплено розподіл цих повноважень між виконавчою і законодавчою владами. Дослідник Д. Ебшайр, звертаючи увагу на певну

нечіткість конституційних положень, які визначають зовнішньополітичні прерогативи Президента і Конгресу, констатував: «Там, де Конституція не уточнює деталі, вона є справжнім запрошенням до конфлікту» [287, с. 7].

Творці Конституції надали Конгресу право «встановлювати і збирати податки, мита та акцизні збори для того, щоб сплачувати борги і забезпечувати спільну оборону і загальний добробут; укладати позики від імені Сполучених Штатів; регулювати торгівлю з іноземними державами..., встановлювати єдині правила про натуралізацію..., карбувати монету, регулювати її цінність і цінність іноземної монети, засновувати підпорядковані Верховному Суду судові органи; визначати і карати морський розбій, тяжкі злочини, скоєні у відкритому морі, та інші порушення міжнародного права; оголошувати війну..., створювати й утримувати флот; встановлювати правила щодо управління та організації сухопутних і морських сил; видавати всі закони, які будуть необхідні для здійснення як вищевказаних прав, так і всіх інших прав, якими ця Конституція наділяє Уряд Сполучених Штатів, його департаменти чи посадових осіб» (ст. I, розд. 8) [194].

Вищим органом країни, який формує зовнішню політику Сполучених Штатів Америки, є Рада національної безпеки (РНБ). До її складу, крім президента, входять: державний секретар, радник президента з національної безпеки, глава Пентагону, голова Об'єднаного комітету начальників штабів і директор Центрального розвідувального управління, який надає учасникам цієї групи поточну і аналітичну інформацію про події в світі. Представники Конгресу не входять до РНБ, але він виконує важливу роль у формуванні зовнішньої політики США. Взагалі законодавча гілка влади в США безпосередньо не бере участі в механізмі вироблення, прийняття і реалізації зовнішньополітичних рішень. Традиційно вважається, що Конгрес виконує далеко не рівні порівняно з Президентом функції у сфері зовнішньої політики, але Конституція наділяє законодавчу владу важливими повноваженнями у процесі ведення іноземних і військових справ. Конгрес

має право приймати норми, що регулюють діяльність збройних сил, торгівлю з іноземними державами, ратифікацію міжнародних угод тощо. Відносини обох гілок влади формуються на засадах взаємної поваги і взаємодопомоги [272]. Органи виконавчої влади незмінно орієнтовані на те, щоб інформувати Конгрес про свою роботу, отримати думки конгресменів і своєчасно врахувати їх надалі [172, с. 13].

Президент за необхідності бере ініціативу на себе, проте, відповідно до Конституції США, Президент і Конгрес є рівноправними гілками державної влади, і підтримка Конгресом часто необхідна для забезпечення успіху зовнішньої політики [68]. Якщо ж, навпаки, Конгрес не підтримує політику Президента або навіть підтримує її, але неохоче, це підриває цю політику і обмежує її успіх. Те, що американський Конгрес відіграє свою роль у розвитку і формуванні американської зовнішньої політики, є доказом стійкості й стабільності американської політичної системи. З іншого боку, залучення у процес формування політики Конгресу забезпечує участь у зовнішньополітичній дискусії різних груп американського суспільства [172, с. 14].

Зазначимо, що закріплення за Конгресом (як «виразником волі народу та депозитарієм демократичних ідеалів») активної ролі в системі зовнішньої політики мало, на думку лідерів американської революції, сприяти демократичним засадам суспільства при запобіганні авторитаризму влади, зокрема у сфері внутрішньополітичних відносин США [305, р. 41–42]. Утім, історична практика значно трансформувала уявлення про характер і розподіл повноважень президента й Конгресу в системі зовнішньої політики при значному зростанні в цій сфері глави виконавчої влади. На думку І. Дудко, дана тенденція почала відчутно виявляти себе протягом ХХ ст.: від президентства Т. Рузвельта (1901–1909 рр.), який обстоював функції глави виконавчої влади на формування державного апарату [324, р. 137], а надалі – Ф.Д. Рузвельта, що, здійснюючи «новий курс» при концентрації владних повноважень, об'єктивно йшов до перетворення президента на головну

політичну фігуру і головного адміністратора системи управління США [122, с. 87].

Після закінчення Другої світової війни, коли курс на стримування комунізму (визнаний як основа міжнародної стратегії США) розроблявся і реалізовувався президентом, переважання впливів виконавчої влади у сфері зовнішньої політики порівняно із законодавчою владою стало закономірним явищем. Відчутна підпорядкованість законодавчої влади виконавчій як тенденція зовнішньополітичного процесу США помітно виявлялася, по суті, упродовж усього періоду біполярного протистояння радянської і західної систем, попри деякі спроби Конгресу, і насамперед на тлі поразки Сполучених Штатів у В'єтнамі або Вотергейтського скандалу, посилити свої впливи на розробку і реалізацію зовнішньополітичних рішень. Одним із кроків на шляху до цього вважається прийнятий Конгресом 1973 р. Акт повноважень про війну, спрямований на обмеження можливостей президента реалізовувати свої воєнні повноваження поза рішеннями Конгресу.

І водночас попри здійснювані заходи або, з другого боку – їхню недостатню ефективність, Конгрес не зміг позбутися другорядності в зовнішньополітичному процесі країни. Існують різні пояснення такої ситуації в політичній літературі. Це, по-перше, «пасивно-відкритий» характер дорадчих функцій Конгресу, за яким реалізація зовнішньої політики неможлива поза ініціативою і практикою президентських структур. По-друге, характерна для Конгресу політична розпорошеність, а також впливи груп інтересу, що надзвичайно ускладнюють визначення загальнонаціональних пріоритетів. По-третє, це брак освіченості й обмеження доступу до інформації (аналітично обґрунтованих рекомендацій) самого Конгресу [324, р. 340–343; 122, с. 87-88].

Утім, від початку 1990-х рр. (як періоду, що виявив відверті претензії американських адміністрацій щодо керівництва світовим розвитком і водночас позначився найсуперечливішими рисами в реалізації зовнішньополітичного курсу США) Конгрес почав набувати принципово

нових тенденцій функціонування, пов'язаних з реаліями впливів законодавців на контрольований президентом зовнішньополітичний процес – від прийняття законів, визначення асигнувань, підтвердження призначень, ратифікації договорів до здійснення інституційного контролю з нагляду за виконавчою владою в тій сфері діяльності уряду, яка стосується зовнішньої політики країни.

Показовою, наприклад, є законодавча діяльність Конгресу, що з розпадом Ялтинсько-Потсдамської системи почала проявлятися не тільки у формі поступок виконавчій владі, але й у протидії позиції президента і навіть категоричної відмови від її підтримки як такої, що не відповідає підходам законодавчої влади до міжнародних проблем. 1992 р., наприклад, Конгрес, всупереч Дж. Буша-старшого, ухвалив закон, який заборонив усі випробування ядерної зброї після 30 вересня 1996 р., враховуючи загальні тенденції на скорочення озброєнь великих країн у попередні роки.

Того ж 1992 року, попри протидію виконавчої влади, Конгрес затвердив закон про санкції щодо дочірніх підприємств американських фірм за кордоном, які підтримували економічні зв'язки з Кубою в умовах проголошеної блокади. Згодом Конгрес узгодив свою позицію з Дж. Бушем, але тільки коли загальні санкції щодо Куби набули вибіркового характеру, а законодавці прийшли до визнання легітимності угод між американськими і кубинськими економічними колами [296, р. 111].

Президент Б. Клінтон, у свою чергу, також мав зіткнення із законодавчою владою. Наприклад, 1993 р. сформований переважно з представників демократичної партії Конгрес піддав гострій критиці наданий президентом військовий бюджет, прийнятий згодом через дискусії та компроміс. Того ж року Конгрес відмовив Клінтону в перегляді Акта про іноземну допомогу від 1961 р. як законодавчої основи відповідних програм, а 1995 р. обмежив Б. Клінтона у фінансуванні програми гарантованої позики для Мексики, що була реалізована пізніше з переважно неурядових внесків [296, р. 112].

Український науковець ірина Дудко підкреслює, що тенденція на коригування Конгресом фінансових законопроектів виконавчої влади виявила себе однією з найхарактерніших з огляду на активізацію ролі законодавчої влади і стримування нею майже необмежених можливостей президента управляти зовнішньополітичним процесом. Показовим є обговорення в Сенаті запропонованого адміністрацією Дж. Буша-молодшого законопроекту щодо військових витрат на 2003 р. Сенат у цілому схвалив законопроект, який передбачав виділення на потреби Пентагону з федеральної казни 355,4 млрд. дол. – суми, що на 34, 4 млрд. дол. перевищувала витрати на збройні сили за 2002 р. Вони, зокрема, пов'язувалися з програмою утворення національної системи протиракетної оборони, допомогою колишнім радянським республікам у ліквідації та забезпеченні зберігання їхньої ядерної зброї. І водночас Сенатори відмовилися затвердити утворення 10-мільярдного фонду на непередбачувані військові витрати, якими міг би розпоряджатись особисто президент на етапі підготовки країни до контртерористичної операції в Іраку [122, с. 89-90].

Схожа ситуація виникла у взаєминах Конгресу і президента й 2011 р., уже за часи президентства Б. Обама, коли опозиційний президенту за багатьма напрямками зовнішньої політики Конгрес виступив за скорочення фінансових витрат міністерства оборони за умов суперечливості пролонгованих в Іраку й Афганістані контртерористичних операцій і проблематичності (як для більшості Конгресу) розпочатої за участю НАТО (включно зі США) військової операції в Лівії. Так, Сенат Сполучених Штатів схвалив у цілому після палати представників військовий бюджет на 2011 фінансовий рік, який досягне до 30 вересня 2011 р. 672 млрд. доларів. Утім, відповідно до обсягу фінансування військового відомства, рекомендованого президентом Б. Обамою, він (бюджет) був скорочений на 17,3 млрд. дол. з урахуванням не тільки окремих програм на модернізацію озброєння, а й можливих військових операцій США за кордоном [121, с. 11-12].

Додамо до вищевикладеного й гостроту обговорення в палаті представників Конгресу (де більшість після проміжних виборів у листопаді 2010 р. посіли Конгресмени-республіканці) проекту закону про асигнування МО США на 2012 фінансовий рік, який почнеться з 1 жовтня 2011 року. Серед найвагоміших поправок Конгресменів до проекту, поданого президентом, – обмеження фінансової свободи глави виконавчої влади щодо розвитку програм розвитку ядерного потенціалу Америки, перегляду президентом попередньо прийнятих (зокрема, з Росією) угод щодо скорочення СНО; обмеження загальних прерогатив президента у сфері ядерної безпеки і т. і. [122, с. 90-91].

Так, якщо законотворча активність, включно з активністю у фінансовій сфері, – це один з вагомих, визнаних за постбіполярні часи, шляхів включення Конгресу у зовнішньополітичний процес, інші пов'язуються з підтвердженням здійснюваних президентом призначень, ратифікації договорів, проведення нагляду та інституційного контролю за структурами виконавчої влади і т. і. Показово, що президентські укази про призначення або ратифікація укладених договорів набули особливо прискіпливого характеру з боку Сенату вже в перші роки після холодної війни. 1993 р., наприклад, Сенат відмовився підтримати вимогу Б. Клінтона ратифікувати укладений СРСР-Росією договір Start II (ОСО-2) як такий, що не відповідав тодішнім тенденціям міжнародних відносин [122, с. 91].

Показово, що активні контролюючі заходи з боку Конгресу до адміністрації виявили себе й за часи Б. Обами, причому може йтися щодо найгостріших і суперечливіших проблем, характерних для діяльності чинного американського президента. Окрім фінансової й економічної політики, це військові операції за кордоном і, зокрема, операція в Лівії, до якої США приєднались у березні 2011 р. Так, після 60-денного строку після початку операції відповідно до Акта повноважень про війну 1973 р. Конгрес (представлений як республіканцями, так і демократами) виступив із вимогою звіту Білого дому щодо необхідності продовження цієї операції, її мети,

вартості й впливу на дві інші війни, які США ведуть в Іраку й Афганістані. Напередодні 90-денного строку від початку операції (19 червня) ці вимоги набули ультимативного характеру із загрозами Конгресменів (і, зокрема, спікера палати представників Дж. Бейнера) оголосити дії президента поза законом, якщо він не обґрунтує правові основи своєї політики та не отримає після того її схвалення Конгресом [122, с. 93].

У період значної глобалізації політичних відносин, що ознаменував початок третього тисячоліття, характеризується біполярним синдромом, який відображає прагнення колишніх наддержав у домінуванні в світі. Формування зовнішньополітичного вектору політики США належить Конгресу як вищому представницькому органу, де узгодження інтересів домінуючих політичних сил виступає прикладом злагодженості політики законодавчої влади та президентської адміністрації. Саме тому потрібно детальніше розглянути питання стратегії в рішеннях Конгресу США, які були домінуючими в період президентства Джорджа Уокера Буша та Барака Обама, для майбутнього прогнозування зовнішньої політичної доктрини Сполучених Штатів Америки.

2.2. Вплив Конгресу США на формування та реалізацію зовнішньополітичних стратегій адміністрацій Дж. Буша-молодшого та Б. Обама

Саме малодослідженість даної наукової проблематики зумовлює необхідність аналізу американських геополітичних стратегій Конгресу США початку третього тисячоліття, де центральне місце повинно зайняти висвітлення зовнішньої політики Сполучених Штатів Америки, яка впливала з програмних рішень Конгресу Сполучених Штатів Америки, періоду президентства Джорджа Буша-молодшого та Барака Обама.

Як зазначає О. Мазур, досягнення головної мети зовнішньої політики – реалізації національних інтересів, ставить перед кожною державою проблему визначення зовнішньополітичного курсу, який би сприяв захисту

суверенітету і закріплення незалежності. Динаміка сучасних міжнародних відносин зобов'язує держави виробляти такі правила поведінки, які сприяють завоюванню і закріпленню стійкого міжнародного авторитету і впливу на міжнародні події [176].

За роки президентства (2001–2009) Джорджа Буша-молодшого, було прийнято найбільш радикальну в американській історії податкову реформу, розірвано Договір по ПРО та Протокол Кіото, створено безпрецедентну багатонаціональну коаліцію для боротьби з міжнародним тероризмом. Список досягнень США цього періоду включає також і підписання Московського договору про скорочення стратегічних наступальних потенціалів, другу хвилю розширення НАТО, створення Міністерства внутрішньої безпеки. Нарешті, великою перемогою став успіх Республіканської партії на проміжних виборах в листопаді 2002 р. У перші місяці свого перебування при владі Дж. Буш був націлений на проведення податкової реформи. Конгрес підтримав рішення президента про зниження податків на 1,25 трлн дол протягом 10 років. Однак, згодом ці заходи привели до падіння державних доходів. У той же час при Дж. Буші-молодшому здійснено істотний крок у збільшенні витрат у військовому бюджеті – майже на 100 млрд. дол. з 2001 по 2003 фінансовий рік [***].

Звернення Дж. Буша до представників спільного засідання обох палат Конгресу США відразу ж після подій 11 вересня 2001 р. засвідчило, що проголошений раніше курс «виключного американського інтернаціоналізму», потрібно трансформувати в політику «всеосяжного американського глобалізму» (Comprehensive American Globalism). Під час свого виступу в Конгресі Дж. Буш підкреслив: «Нашим ворогом є радикально налаштована мережа терористів та кожен уряд, який їх підтримує... Наша війна з терором починається з «Аль-Каїди», але не закінчується нею. Вона не завершиться доти, доки кожне міжнародне терористичне угруповання не буде знайдене, зупинене та знешкоджене» [28].

Ідею про розширення НАТО вперше висунув очолюваний республіканцями Конгрес, який створив умови для проведення діалогу (охарактеризованого деякими експертами як «безпрецедентний») і обміну інформацією між обома гілками влади. Ця взаємодія здійснювалося не тільки за допомогою офіційних слухань у Комітеті у закордонних справах, Комітеті з питань збройних сил, Комітеті з асигнувань і Комітеті з питань бюджету, а й за допомогою незліченних неофіційних зустрічей і бесід між членами Конгресу і високопоставленими представниками адміністрації в ході дворічного процесу розгляду, що завершився голосуванням в квітні 1999 р. [235]. Крім того, як Сенатом, так і Президентом були зроблені адміністративні кроки щодо поглиблення своєї залученості в проблему розширення НАТО. У квітні 1997 р. керівництво Сенату створило спеціальну Групу спостерігачів по НАТО для того, щоб палата була повністю в курсі справи і брала участь в ухваленні ключових рішень альянсу НАТО. Головним було питання про розширення НАТО. Прийняте (80 голосами проти 19) Сенатом 30 квітня 1999 р. історичне рішення про ратифікацію першого раунду розширення НАТО стало зразковим прикладом того, як Президент і Конгрес повинні взаємодіяти один з одним з питань зовнішньої політики. Політика взяла гору над політиканством, що призвело до успішного завершення справи. Навпаки, відхилення Сенатом Договору про ВЗЯВ (Договору про всеосяжну заборону ядерних випробувань) з усією очевидністю показало, як сильно ризикує Президент, коли він випускає з виду роль і владу Конгресу, згідно з Конституцією і намагається розглядати ключові питання через лінзу політиканства, а не політики. Адміністрація Білла Клінтона підійшла до питання про ратифікацію Договору про ВЗЯВ зовсім не так, як до дебатів про розширення НАТО. Вона не використовувала можливості підготовки до дебатів і взаємодії з Конгресом за Договором про ВЗЯВ з тією ж енергією і прихильністю, як до проблеми розширення НАТО, надавши Конгресу самому заповнити вакуум, створений пасивністю виконавчої влади з даного питання. Деякі лідери Конгресу негативно

сприйняли положення про реалізацію Договору про ВЗЯВ і перевірці його виконання, а також його потенційний вплив на ядерний арсенал США. На жаль, цей важливий договір став жертвою некерованих політичних інтриг, особистої ворожнечі і закостенілих ідеологічних постулатів Сенату і Білого дому. Негативні міжнародні наслідки відмови Сенату ратифікувати Договір про ВЗЯВ скомпрометували США, уряд і особливо Конгрес, зайвий раз доводячи, що зовнішньополітична діяльність – одна з найважливіших обов'язків Конгресу, що має цілий ряд далекосяжних наслідків [235].

Проте найбільш суттєві зміни в зовнішній політиці Конгресу торкнулися питань організації коаліційних зусиль, а також тієї швидкості, з якою були зібрані в одно ціле усі союзники та партнери для боротьби з міжнародним тероризмом. Однією з перших держав, яка оголосила власну готовність надати всебічне сприяння США у цій боротьбі, зокрема шляхом обміну інформацією та можливістю використання її повітряного простору в гуманітарних цілях, стала Російська Федерація. КНР, Індія та Пакистан протягом 20 днів з моменту атак на Пентагон та Світовий центр торгівлі в Нью-Йорку також висловили готовність надати сприяння та здійснювати обмін відповідною інформацією. 27 країн запропонували США можливість використання їх повітряного простору й аеропортів у зв'язку з проведенням військової операції в Афганістані, де, за наявними на той час відомостями, переховувався лідер терористичної організації «Аль-Каїда». 46 декларацій підтримки було прийнято різноманітними міжнародними організаціями. Близько 100 країн світу запропонували США можливість надання інформації розвідувального характеру. У період до 7 жовтня 2001 р. – дати початку військової операції США в Афганістані – значна кількість країн, серед яких Велика Британія, Канада, Австралія, Німеччина та Франція, заявили про свою активну підтримку діям США [166].

Після перемоги на президентських виборах, у 2002 р. Дж. Буш-молодший сформулював свою зовнішню доктрину, яка базувалась на «семи

китах» і була прийнята Конгресом США як основна стратегія зовнішньої політики країни. Базові принципи якої наведено нижче у таблиці 2.3.1.

Таблиця 2.3.1. Елементи геополітичної стратегії Конгресу США за часів президентства Дж. Буша-молодшого [71]

Номер елемента	Сутність елемента геополітичної стратегії США
1 елемент	США беруть на себе фундаментальне зобов'язання «зберегти однополюсний світ, в якому вони не матимуть конкурентів»
2 елемент	Необхідність аналізу глобальних небезпек з боку терористичних груп і визначення шляхів їх подолання
3 елемент	Концепція «ядерного стримування» більше не актуальна, після завершення «холодної війни»
4 елемент	Довільне тлумаченням національного суверенітету
5 елемент	Ігнорування міжнародних правил, договорів та співпраці у сфері безпеки
6 елемент	США не надаватимуть значення зміцненню міжнародної стабільності, не будуть дотримуватися домовленостей про контроль над озброєнням, як це було під час «холодної війни»
7 елемент	Стратегія превентивних дій

Перший елемент означає, що жодній коаліції з великих держав чи державі, без згоди на те США, не буде дозволено досягти переваги у міжнародному впливі. Другий елемент — нова реальність у тому, що невеликі терористичні групи, підтримувані країнами «осі зла», можливо, згодом зможуть захопити ядерну, хімічну або біологічну зброю, тому їх потрібно знищити. Третій елемент постулює, що концепція «ядерного стримування» не дійсна в зв'язку із завершенням «холодної війни». Тріада: ядерне стримування, національний суверенітет, баланс сил уже не діє,

оскільки існує загроза не зі сторони суверенних держав, а з боку транснаціональної терористичної мережі, яка немає території та кордонів. Четвертий елемент тісно пов'язаний з третім, тобто з довільним тлумаченням національного суверенітету. Оскільки терористичні угруповання не пов'язані з конкретною територією і кордонами, то США мають бути готові до втручання в будь-який час, будь-де, тобто знехтувати національним суверенітетом будь-якої іншої держави. Наступний елемент полягає в ігноруванні міжнародних правил, договорів та співпраці у сфері безпеки. Після подій 11 вересня 2001 р. США відмовились підписувати Кіотський протокол (у 1997 р. в Кіото було підписано протокол боротьби з глобальним потеплінням). Шостий елемент мотивований тим, що Світ повинен виробити радикально новий підхід до проблеми стабільності й поступово пристосуватися до американського варіанту. Сьомий елемент проголошував стратегію превентивних дій [71].

За згодою президентів, США скидали уряди, займалися торгівлею зброєю, проведенням блокад, інших силових актів війни без згоди Конгресу. В той час як Конгрес обговорював питання про те, чи оголошувати війну Іракові, президент Дж. Буш-молодший заявив: «Мені однаково, навіть якщо я отримаю лише один голос. Ми атакуємо» [29]. Закон про воєнні повноваження від 1973 р. передбачає, щоб президент упродовж шістдесяти днів з дня початку будь-якої воєнної акції отримав згоду Конгресу на її проведення. Цей закон дозволяє президентові використовувати американські війська у випадку нападу на Америку, її територію, володіння або збройні сили. Посилаючи військових радників в Ель-Сальвадор і Гондурас, два президенти Сполучених Штатів порушили цей закон. Б. Клінтон використав збройні сили США в боях проти Югославії без згоди Конгресу. Конституція не дає президентові права проводити таємні операції проти інших країн, проте президент Дж. Буш-старший висунув таку вимогу, заявивши, що він повідомить Конгрес про заплановані таємні операції, якщо не прийме іншого рішення, «грунтованого на розумінні повноважень своєї посади, наданих

Конституцією» [195]. Зростаюча розбіжність між політичними заявами і діяльністю президентів свідчить про їхній відхід від демократичних принципів, про маніпулювання суспільною думкою, що стає нормою політики Вашингтону. Зазначене дає підстави стверджувати про тенденцію до узурпації влади президентами і її використання на власний розсуд без згоди Конгресу, особливо у таких важливих питаннях зовнішньої політики, як війна і мир. І політична риторика, як показує аналіз, в цьому відіграє суттєву роль [263, с. 133].

З іншого боку, Конституція наділяє Конгрес дуже значними повноваженнями в галузі національної безпеки. Сенат відповідає за ратифікацію договорів та затвердження кандидатур, висунутих президентом на ключові пости в його адміністрації. Конгрес також має значну «владу гаманця». Використовуючи цю владу щодо федерального бюджету, Конгрес здатний «стримувати і врівноважувати» президентські ініціативи – і нерідко саме так і поступає. В силу такого перетину повноважень дуже важливо, щоб президент поважав думку Конгресу і враховував часто різні погляди на зовнішню політику Сенату і Палати представників. Зрозуміло, ще більші труднощі виникають у разі, коли президент і більшість членів однієї або відразу обох палат Конгресу належать до різних політичних партій, але тим важливіше стає взаємодія. Успіх чи невдача американської міжнародної політики залежать від керівної ролі президента – і зокрема від того, наскільки в дійсності зовнішня політика для нього важливіше політиканства [235].

У процесі формування стратегії зовнішньої політики, особливо коли під загрозою життєво важливі інтереси США, потрібно, як вважають американці, домагатися згоди між обома політичними партіями країни, і всі розбіжності та суперечки між ними, як вони переконані, повинні припинятися на американському кордоні. Це означає, що президент має на двопартійній основі вислухати і врахувати погляди всіх сторін всередині держави. Після прийняття главою держави оптимального рішення щодо конкретного питання, що зачіпає національні інтереси, його обговорення

може продовжуватися всередині країни, але не повинно виноситися за її межі. Переважна більшість американських політиків вважає недоречним критикувати рішення американського уряду, якщо вони перебувають за кордоном. На їхню думку, виступаючи проти тих чи інших рішень, вони наносять шкоду національним інтересам держави. Вважається за необхідне показувати іноземцям, що істеблішмент цілковито підтримує найважливіші рішення президента у сфері зовнішньої політики і основних методів їх втілення у життя. Американці вважають, що національні інтереси стоять на першому місці і не можуть бути відтиснутими на другий план через внутрішні розбіжності [172, с. 15]. Подібна тенденція була характерною за часів президентства Дж. Буша-молодшого, коли зовнішньополітична стратегія даного президента демонструвала жорстку і рішучу силу, що неодноразово було суттєво критиковане у Конгресі.

Таким чином, Конгрес США в період раннього президенства Дж. Буша-молодшого, відкинув «м'який» демократичний варіант встановлення американського впливу на міжнародну політику і підтримав варіант агресивних зовнішніх дій. Не є характерним, що в цей час Дж. Буш жодного разу не використав право вето на рішення Конгресу, адже консерватори забезпечили повну підтримку всіх рішень президента [119; 223; 269].

В кожній сфері політики – від систем зброї і до використання лісових угідь – виконавча влада має вичерпну інформацію, якої не має Конгрес. Тому досить часто Конгрес приймає і затверджує ініціативу президента, оскільки суттєво залежить від відомств виконавчої влади. Інколи президенти виводять себе зі сфери розслідувань Конгресу, наполягаючи на «привілеях виконавчої влади», які стосуються замовчування інформації щодо таємних війн, незаконного фінансування, вторгнень. Претензії президентів на привілеї виконавчої влади чітко виявляються у сфері національної безпеки, яка прихована від контролю з боку громадськості і законодавців. Так, Конгрес фінансував таємні операції в Лаосі і Таїланді, які проводилися всупереч прийнятим заборонам. Підписуючи договори з іншими державами, президент

може навіть обійти повноваження Сенату щодо обов'язкової ратифікації міжнародних домовленостей. Наприклад, Р. Рейган в односторонньому порядку розірвав договір про торгівлю і дружбу з Нікарагуа для того, щоб вести проти цієї країни війну. Конгрес заборонив продаж зброї і військового спорядження Гватемалі, однак Білий дім дав згоду на воєнні поставки цьому урядові на загальну суму 14 млн. доларів, стверджуючи, що, оскільки оплата відбувається за готівку, то вона не порушує заборону Конгресу [195, с. 324].

На відміну від практичної площини реалізації зовнішньої політики у сфері президентських стратегій, весь зовнішньополітичний істеблішмент дуже серйозно ставиться до ролі Конгресу у вирішенні будь-якої зовнішньополітичної проблеми, що вимагає розгляду. Незмінно обговорюється питання про те, як і яким чином поінформувати Конгрес, отримати думки конгресменів і проаналізувати підхід цього органу до проблеми, що обговорюється. Майже по кожному серйозному зовнішньополітичному питанню є два міркування, пов'язаних з Конгресом. Перше належить до політики, а саме до того, як Конгрес, що складає вельми авторитетну і важливу частину американської системи державної влади, відреагує на ту чи іншу проблему з політичної точки зору. Вислуховуються думки окремих членів Конгресу, а також його керівництва і голів комітетів. Друге – на Конгрес покладається дуже важливий обов'язок фінансування урядових програм як у процесі формування річного бюджету, так і в порядку виділення коштів на надзвичайній основі шляхом додаткових асигнувань. Тому облік міркувань Конгресу з точки зору фінансування є досить важливим [172].

У своєму виступі на Державному союзі в січні 2002 р. президент Дж. Буш оголосив «вісь зла», що складалася з Північної Кореї, Ірану та Іраку, загрозою американській безпеці. Британські та французькі дипломати прохолодно зустріли заяву, адже вважали, що промова Дж. Буша була надмірно агресивною. В свою чергу Конгрес підтримав рішення президента і ухвалив резолюцію, що дозволяє йому вступити у стан війни з Іраком, якщо

він вважатиме це за необхідне. Згідно з розробленою зовнішньополітичною доктриною адміністрації Дж. Буша-молодшого, Конгрес США у грудні 2002 р. ухвалив «Національну стратегію по боротьбі зі зброєю масового знищення». Стратегія містила три основні елементи: протидія поширенню зброї масового знищення (ЗМЗ), посилення нерозповсюдження з метою боротьби з поширенням зброї масового знищення та управління наслідками для відповіді на використання зброї масового знищення.

Дж. Буш звернувся до ООН з питанням про небезпеку ЗМЗ в руках диктатора Іраку. Організація ООН схвалила резолюцію про швидку перевірку нових озброєнь в Іраку, але без позитивної відповіді на це зі сторони Іраку. 17 березня 2003 р. Дж. Буш звернувся з вимогою до С. Хусейна залишити Ірак протягом 48 годин. У промові до американського народу Дж. Буш-молодший зазначив: «Якщо Саддам Хусейн вибере конфронтацію, американський народ може знати, що буде вжито всіх заходів, щоб уникнути війни, і буде все зроблено для перемоги». Отже, зовнішньополітична програма президента підтримувалася Конгресом США, що свідчить про тісну взаємодію і спільні бачення у вирішенні проблем зовнішнього характеру [306].

Реалізацією даної програми став напрям американської зовнішньої політики у сфері протистояння міжнародному тероризму. Терористичний акт в США 11 вересня 2001 р. на Всесвітній торговий центр і Пентагон став безпосередньою причиною так званої «війни з тероризмом!», яку ініціював тогочасний президент США Дж. Буш-молодший [71]. Це закріпила «Стратегія національної безпеки США» 2002 р., в якій йдеться про те, що США знаходяться у стані війни: «Війна проти терористів глобального масштабу є кампанією невизначеної тривалості». Тож, на думку Вашингтону, світ начебто розділився на два табори: на ті держави, що протистоять тероризму, і ті, що потурають або співробітничать з терористами. Вважалось, що захист світу від тероризму і упередження терористичної загрози є можливістю для США зберегти загальний мир. Терористи

вважались загрозою не стільки для конкретної країни, скільки загалом для цивілізованого світу. Таким чином, з 2001 р. США вирішили нового «ворога» і почали конструювати взаємини з іншими державами в залежності від їх ставлення до терористичної загрози [162, с. 45].

На початку 2002 р. Конгрес зробив висновок, що Глобальний фонд недостатньо реагує на кризу СНІДу. За ініціативи Дж. Буша було оголошено про Міжнародну ініціативу з профілактики ВІЛ-інфекції від матері та дитини 19 червня 2002 р. Ця ініціатива була зосереджена на лікуванні СНІДу серед жінок і припинення поширення хвороби серед дітей шляхом високотехнологічного забезпечення працівників лікарень. У 2003 р. Дж. Буш запропонував виділення суми в розмірі 15 мільярдів доларів: Надзвичайний план президента по боротьбі зі СНІДом (PEPFAR), який Конгрес прийняв для надання допомоги Африці. До 2008 р., через п'ять років після проходження PEPFAR, відбулося значне збільшення числа африканців, які отримали СНІД-медицину, від 50 000 до 3 мільйонів чоловік. План був оновлений влітку 2008 р., що подвоїло прихильність США у боротьбі з ВІЛ/СНІДом. На той час, коли Дж. Буш покинув свій пост в січні 2009 р., PEPFAR заплатила за лікування 2,1 мільйона чоловік, а тестування та консультивання – більш 57 мільйонів.

Перемога республіканської партії і Джорджа Буша-молодшого (George W. Bush) на президентських виборах 2000 р. започаткувала формування нової зовнішньополітичної стратегії Сполучених Штатів Америки, передумовою чого були події 11 вересня 2001 р., в результаті яких адміністрація Буша сконцентрувала свою увагу на війні з тероризмом та на боротьбі зі зброєю масового ураження. Запросивши і отримавши від Конгресу спільну резолюцію, що санкціонувала застосування військової сили при здійсненні законної самооборони, адміністрація навесні 2002 р. почала ясно формулювати контури нової стратегії національної безпеки (The 2002 National Security Strategy), яка негайно отримала назву «доктрини Буша» (Bush Doctrine). Мета зовнішньої політики США, відповідно до «нової

стратегії», яка складалася з кількох важливих постулатів, полягала у тому, що Білий дім менше буде зважати на інтереси інших політичних акторів згідно з універсальними правилами та глобальними інституціями, буде прагнути до одноосібної і випереджаючої ролі у боротьбі із загрозою тероризму і країнами «вісі зла» (Axis of evil) (Лівія, Ірак, Іран, Північна Корея, Куба), які мають засоби масового ураження, використовувати військову силу для встановлення глобального порядку [71].

Перше положення «нової стратегії» полягало у тому, що США беруть на себе зобов'язання «зберегти однополюсний світ, в якому вони не матимуть конкурентів. Жодній коаліції великих держав без США не буде дозволено досягти гегемонії. Америка повинна залишатись настільки могутньою, що інші великі держави врешті-решт перестануть бути стратегічними суперниками і конкуренція у сфері безпеки між великими державами також зникне» [71].

Друге положення визначало необхідність аналізу глобальних небезпек з боку терористичних груп і визначення шляхів їх подолання. «Нова реальність полягає у тому, що ці невеликі терористичні групи, підтримувані країнами «вісі зла», зможуть невдовзі заволодіти ядерною, хімічною чи біологічною зброєю, а тому мають бути ліквідовані».

У третьому положенні американської стратегії зазначається, що концепція «ядерного стримування» вже не актуальна у зв'язку із завершенням «холодної війни». «Тріада: ядерне стримування, національний суверенітет, баланс сил — не діє», оскільки існує загроза не з боку великих суверенних держав, а з боку транснаціональної терористичної мережі, яка немає території, кордонів тощо.

Четверте положення тісно пов'язане з довільним тлумаченням США національного суверенітету третіх країн з огляду на те, що терористичні угруповання не пов'язані з конкретною територією і кордонами, тобто, США мають бути готовими до втручання у внутрішні справи суверенних держав для захисту власних національних інтересів.

П'яте положення зовнішньополітичної стратегії США за президентства Дж. Буша-молодшого полягало у тому, щоб ігнорувати міжнародні правила, договори й взагалі співпрацю у сфері безпеки: після подій 11 вересня 2001 р. США відмовились підписати Кіотський протокол (1997 р. в Кіото було підписано протокол про боротьбу з глобальним потеплінням, учасниками якого сьогодні є понад 140 держав), Конвенцію про заборону біологічної зброї, продовжити договір ПРО від 1972 р.

Шосте положення стосується позиції Сполучених Штатів Америки не надавати значення зміцненню міжнародної стабільності, не дотримуватися домовленостей про контроль над озброєннями, як це було під час «холодної війни», а виробити радикально новий підхід до проблеми стабільності, тобто необхідності іншим політичним акторам поступово пристосуватися до політики американського гегемонізму.

Сьоме положення проголошувало стратегію превентивних дій.

Таким чином, президентська адміністрація Дж. Буша-молодшого відкинула «м'який» демократичний варіант встановлення американської гегемонії у світі попередньої адміністрації Б. Клінтона й запропонувала жорстку стратегію встановлення глобальної американської гегемонії [71].

Деякі американські політологи, напр., відомий журналіст «Вашингтон Пост» Ч. Краутаммер, розглядають стратегію Дж. Буша-молодшого як певний «погляд і процес, в якому цілі зіставляються із засобами, наміри – з можливостями, завдання – з ресурсами». Вони доводять вагомість і значущість для реалізації головної стратегії США доби президентства Дж. Буша-молодшого, вміння президентської адміністрації організувати серед американського суспільства та загалом суспільств світу наступальну і переконливу пропаганду з наголосом на ліберально-демократичні ідеали та перетворення світу у порядок, безпечний для демократій. Причому така пропаганда була організована із залученням високого потенціалу американської економіки і державного бюджету в рамках загальних цінностей суперпотуги США [336]. Натомість політолог і аналітик

З. Бжезінський у своїй книзі «Вибір: глобальне панування чи глобальне лідерство» кваліфікує дії Дж. Буша-молодшого як екстремістські, якими він завдає значної шкоди довготривалим інтересам США і спонукає до формування руху антиамериканізму глобального характеру [87, с. 180-182].

У дослідженнях американської політологічної школи також наголошується, що зовнішньополітична доктрина Дж. Буша-молодшого стала результатом переосмислення його адміністрацією традиційного розуміння безпеки. Тепер новий американський підхід полягав у ствердженні того, що свобода і демократія є основними гарантами безпеки і стабільності, а поширення свободи є найефективнішою протидією міжнародному тероризму. Боротьба з тероризмом, як першочергове завдання країни, було покладено в основу зовнішньополітичного курсу президента Дж. Буша-молодшого і відображено в програмі республіканської партії при переобранні його на другий термін [151, с. 30-35].

Аналіз наслідків реалізації головної стратегії «просування демократії» Дж. Буша-молодшого, зокрема, на Близькому Сході, приводить американських авторів до висновку: політика США в цьому регіоні зазнала поразки. Дослідники вказують, що суть цієї політики в Іраку полягала у тому, що арабську країну було обрано як «показовий полігон» реалізації зазначеної стратегії на Близькому і Середньому Сході. Трансформація Іраку, як зазначалося у офіційних документах, мала стати своєрідним пілотним проектом впровадження демократії й ринкової економіки в арабській країні для подальшого поширення цієї моделі на весь Близький і Середній Схід [71]. У дослідженнях підкреслюється, що обрання Іраку ключовою країною у розгортанні трансформаційних процесів на Близькому і Середньому Сході зумовлюється комплексом чинників, серед яких винятково важливе стратегічне розташування Іраку в центрі арабського світу, наявність колосальних запасів енергоресурсів, особлива роль цієї країни у політичній історії арабського народу та всього близькосхідного регіону. Також враховувалося, що упродовж тривалого часу, зокрема й за період диктатури

С. Хусейна, влада в країні мала світський характер. Особливий наголос робився на тому, що народ Іраку і увесь арабський світ після кривавого панування саддамівської диктатури, пов'язаної з експансіоністськими авантюрами і агресивною зовнішньою політикою С. Хусейна, підтримає процеси трансформації та модернізації або принаймні не чинитиме опору реалізації стратегії США в Іраку. Однак, упродовж кількох років після повалення режиму С. Хусейна, зазначається в аналітиці, США припустилися в Іраку серйозних помилок, серед яких механічне перенесення на іракський ґрунт моделі «денаціоналізації» Німеччини зразка 1945–1950 рр., відсутність чіткої програми внутрішніх перетворень в Іраку, запізніле реагування на зміну в країні тактики «Аль-Каїди» (Al-Qaeda) на початку 2006 р. тощо. Все це призвело до різкого загострення ситуації в Іраку у 2006 р., коли країна фактично опинилась у стані громадянської війни, а ситуація почала виходити з-під контролю. Як наслідок, наголошують експерти, Республіканська партія США зазнала нищівної поразки на проміжних виборах до Конгресу у листопаді 2006 р., а Дж. Буш-молодший на своїй першій прес-конференції за результатами виборів був змушений визнати, що Ірак став головною причиною програшу республіканців і що американська стратегія в Іраку потребує переосмислення [72].

Аналітики звертають увагу і на «Звернення до нації» 10 січня 2007 р. (President's Address to the Nation 2007) [48], в якому Дж. Буш-молодший виклав основні положення нової стратегії США в Іраку, яка згодом отримала назву «Новий шлях вперед». Головна ідея нової стратегії полягала в тому, що США тимчасово йдуть на доволі значне збільшення своїх військ в Іраку, в першу чергу, у Багдаді (так званий «ривок» до Іраку), з тим, щоб надати можливість іракському уряду «отримати простір» для просування вперед у вирішенні назрілих питань національного примирення та стабілізації ситуації в країні [25]. Пріоритетними завданнями для американської адміністрації у межах стратегії «Новий шлях вперед» було визначено такі: завдання поразки «Аль-Каїди» та її прихильникам; досягнення гарантій того, щоб Ірак не

перетворився на притулок і базу для міжнародного тероризму; підтримання зусиль уряду Іраку, всіх демократичних сил країни у напрямку подолання міжобщинного насильства у Багдаді та повернення контролю над столицею; забезпечення територіальної цілісності Іраку і протидія деструктивній діяльності Ірану та Сирії у цій країні; сприяння у розширенні демократії в Іраку через зміцнення демократичних інститутів; розвиток і зміцнення процесу національного примирення в країні; продовження зміцнення іракських сил безпеки і збройних сил країни, прискорення передачі відповідальності й повноважень урядові цієї країни; заохочення економічного розвитку Іраку, що включає підтримку й нарощування експорту нафти як найважливішого чинника розвитку економіки країни; сприяння посиленню підтримки Багдаду з боку країн-сусідів на регіональному та міжнародному рівнях [25].

Особлива увага з боку США відводилася створенню сприятливих міжнародних умов для реалізації стратегії «Новий шлях вперед», тому з цією метою адміністрація Дж. Буша-молодшого намагалася заручитися підтримкою, перш за все, «поміркованих» арабських країн – Єгипту, Йорданії, Саудівської Аравії, Кувейту, Об'єднаних Арабських Еміратів, Бахреїну, Катару, Оману та інших. Зусиллями американської адміністрації було фактично створено альянс США із зазначеними країнами. При цьому Білий дім досить ефективно скористався негативною реакцією арабських країн на спроби тегеранського режиму перетворити Іран не лише на безумовного лідера у близькосхідному регіоні, а й у масштабах усього ісламського світу. Отже, підкреслює співробітник Ради з міжнародних відносин, провідного «мозкового центру» США Ч. Капчан, зазначений альянс на той час набув антиіранського характеру і був спрямований значною мірою на послаблення позицій Ірану у регіоні і, передусім, в Іраку [340, р. 26–37].

Після завершення президентства Дж. Буша-молодшого робилися спроби узагальнити нововведення та особливості зовнішньополітичної парадигми

США у ХХІ ст. у контексті осмислення «доктрини Буша», яка представляє собою цілісну стратегію щодо забезпечення національних інтересів США у сфері безпеки та запобігання новим викликам і загрозам. Перші ідеї доктрини були оприлюднені у виступі Дж. Буша-молодшого перед випускниками Військово-повітряної академії у Вест-Пойнті 1 червня 2002 р., розвинені в «Стратегії національної безпеки США», «Національній стратегії боротьби з тероризмом» (National Strategy for Combating Terrorism) [43].

З погляду фахівців, напр., М. Рижкова, «доктрину Буша» можна умовно розділити на декілька структурних частин. Перша частина доктрини є програмою щодо поширення базових американських цінностей і глобальної демократизації; друга частина є курсом на превентивні дії у забезпеченні національної безпеки; третя частина є моделлю односторонніх дій з урахуванням власної сили США у зовнішній політиці і свободи від зобов'язань на міжнародній арені; четверта частина об'єднує всю концепцію домінування США у світовій політиці. У доктрині адміністрації Дж. Буша-молодшого було визначено пріоритетний регіон, який насамперед підлягає демократизації, тобто, Близький Схід, трансформацію якого Дж. Буш-молодший назвав «викликом для епохи» [213, с.183-199 та ін.].

Дослідники головних стратегій США доби президентства Дж. Буша-молодшого наголошують, що у «Стратегії національної безпеки США» 2002 р. йдеться про право США у превентивному порядку застосовувати силу, включаючи військову, проти терористичних угруповань і держав, які підтримують їх діяльність. «Америка, виходячи з логіки здорового глузду і міркувань самооборони, буде здійснювати дії проти подібних загроз перш, ніж вони повністю сформується», йдеться у документі. Превентивне застосування сили щодо неминучої загрози, стверджується у Стратегії та вважається виправданим і підкріпленим «міжнародним правом і традицією справедливого ведення війни». Превентивні дії слугували обґрунтуванням війни проти Іраку, вони також розглядалися стратегами США як один із чинників сучасної зовнішньої політики. Головною ознакою превентивності

як моделі дій у порівнянні з попередньою практикою, підкреслюється у документі, є те, що вона заперечує базові засади попередньої практики забезпечення національної безпеки – політики стримування. Політика домінування на світовій арені стала складовою частиною нової зовнішньополітичної стратегії США, до якої віднесено унілатералізм, превентивні дії, військові інтервенції, оперативність і свободу від зобов'язань у прийнятті рішень, глобальний масштаб антитерористичної кампанії [71]. У «Стратегії національної безпеки» 2002 р. стверджується, що США переважають інші країни світу за військовим потенціалом, тому стратегія зовнішньої політики США повинна включати в себе ідею максимально тривалого збереження домінуючого становища США у глобальному вимірі.

На погляд дослідників, коли Дж. Буш-молодший заявив у Вест-Пойнті у червні 2002 р., що «Америка не має ні гегемоністських амбіцій, ні ідеології, яку необхідно нав'язувати, а прагне свободи від насильства і надії на краще життя для інших народів», він фактично оприлюднив власний погляд на роль американського військового потенціалу у недалекому майбутньому: «Америка володіє і має намір зберегти недосяжну військову могутність, позбавляючи таким чином гонку озброєнь сенсу» [71; 178; 214 та ін.], тобто, загалом стало очевидним, що ідейну основу «доктрини Буша» становить програма перебудови світової політики за американським сценарієм. Зазначимо, що події 11 вересня 2001 р. були, з одного боку, каталізатором ідейного оформлення нової доктрини у сфері зовнішньої політики і безпеки, а з іншого – початком активно-екстравертної зовнішньополітичної діяльності США [243].

Нову Стратегію національної безпеки Сполучених Штатів Америки, яка більше відома як «Стратегія безпеки у стані війни», було прийнято 2006 р. (The 2006 National Security Strategy) [72]. Маючи ідентичну попередньому документу структуру, Стратегія національної безпеки 2006 р. фокусується вже на глобальній війні з тероризмом і передбачає такі аспекти, як вирішення регіональних конфліктів, посилення союзницьких утворень та протистояння

викликам глобалізації. Стратегія безпеки 2006 р. містить звіт про результати, яких було досягнуто відповідно до цілей попередньої стратегії (2002 р.), й визначає основні пріоритети на майбутнє. При цьому військові здобутки в Іраку та Афганістані, безперечно, були перебільшеними, оскільки серед досягнень американської зовнішньої політики названо втрату «Аль-Каїдою» позицій в Афганістані та розбудову демократичної системи управління в Іраку, оскільки наступний президент Б. Обама на початку першої каденції також обґрунтовував військові дії у цих країнах. У заключній частині Стратегії безпеки 2006 р. зазначено, що «Америка зіткнулася зі значними загрозами, однак значний потенціал та можливості для боротьби з ними», що ще раз підтверджує переконання американської адміністрації в існуванні однополярного світу на чолі зі США» [72].

Доповненням до Стратегії національної безпеки США (2006 р.) стала Національна стратегія боротьби з тероризмом [43], в якій головною метою було визначено «зруйнування найбільшої мережі «Аль-Каїда» та протистояння радикальній ідеології, яка залучає спільноти і країни до терористичного руху». Методи досягнення поставленої мети повторюють способи, зазначені в Стратегіях національної безпеки (2002, 2006 рр.), а також передбачають боротьбу з розповсюдженням зброї масового ураження та існуванням феномену екстремістських держав [43]. У вересні 2006 р. також було розроблено документ під назвою «П'ять років після одинадцятого вересня: успіхи та виклики» (9/11 Five Years Later: Successes and Challenges), де було проаналізовано досягнення та потенційні загрози, що постають перед світовою спільнотою у глобальній війні з тероризмом [19].

Національну стратегію внутрішньої безпеки було прийнято у 2007 р., коли, перебуваючи у стані війни з тероризмом, США потерпали від шкоди, завданої ураганом «Катріна», що змусило адміністрацію розширити перелік загроз національній безпеці шляхом внесення до нього пандемічних захворювань та природних катаклізмів. Стратегія внутрішньої безпеки наголошує, що, незважаючи на боротьбу з тероризмом, не слід залишати поза

увагою й потенційні виклики, спричинені людською діяльністю та техногенними катастрофами. Відповідно, основними цілями стратегії було визначено запобігання терористичним атакам, захист базових ресурсів та інфраструктури, реагування на інциденти, які вже відбулися, а також збільшення довготермінових досягнень [25].

Отже, зробивши ставку на боротьбу з міжнародним тероризмом, Дж. Буш-молодший виграв у короткостроковому плані, проте односторонні дії проти Іраку внаслідок поспішності і відсутності належної підготовки навіть в умовах безумовного домінування США призвели до політичної та суспільної кризи в країні і похитнули рівень довіри до президента Дж. Буша-молодшого серед американської спільноти.

До кінця другого президентського терміну Дж. Буша-молодшого стало очевидно, що вироблена під егідою його президентської адміністрації доктрина «глобального домінування» США, яку спочатку сприймали як дієву «велику стратегію», стати нею так і не змогла. Якщо Б. Клінтон використовував глобалізацію в інтересах США, то Дж. Буш-молодший намагався контролювати за допомогою доктрини «глобальної демократизації» світовий розвиток, вважаючи можливим нав'язати критерії і цінності американського способу життя іншим країнам, проте об'єктивні процеси цивілізаційного розвитку мали суперечливі наслідки. Війна (в подальшому названа боротьбою) з глобальним тероризмом під гаслом «за світле майбутнє всього людства» не призвела до вбудовування даної стратегії у світові глобальні процеси на умовах, що влаштовували США. Відповідно, несумісність векторів загальносвітової і американської глобальної політики зумовили зміну адміністрації у Білому домі і потребу у «новому американському курсі», запропонованому представниками демократичної партії США.

Отже, залучення Конгресу до розробки та прийняття зовнішньополітичних рішень у 2000–2009 рр. відбувалось здебільшого шляхом узгодження зовнішньополітичних стратегій президентів США. Серед

рішень, які приймалися Конгресом США, слід виділити найбільш характерні: рішення щодо виділення фінансування для боротьби із тероризмом, ухвалення санкцій, ухвалення рішень про утворення міжнародних об'єднань.

Для адміністрації Дж. Буша-молодшого було притаманне досягнення цілі у боротьбі з міжнародним тероризмом шляхом військових операцій за межами США, що втілювалося у комплексній взаємодії із діяльністю Конгресу. Автор дійшов висновку про певну взаємозалежність у тандемі Президент-Конгрес за каденції Дж. Буша-молодшого, яка мала хвилеподібну форму – від підтримки Конгресом дій Президента у першому терміні при владі (дозвіл на проведення військової операції в Іраку) до певного його стримування під час другого терміну перебування при владі. Так негативна реакція Конгресменів на скандал 2004 р. у зв'язку з інформацією про тортури та знущання з ув'язнених в Афганістані, Іраку та на військовій базі в Гуантанамо, здійснюваних американськими військовими, викликала критику адміністрації Дж. Буша-мол. на слуханнях даного питання в Сенаті та мала наслідком кардинальний перегляд – принаймні на політичному рівні – воєнної стратегії США як такої, що дискредитує американську адміністрацію як у межах країни, так і за її кордоном. Активна дискусія серед політиків та в експертному середовищі США мала наслідком появу вимог щодо змін у стратегії зовнішньої політики, окресленої в новому форматі вже наступною адміністрацією демократів на чолі з Б. Обамою [139].

Практика публічного представлення геополітичних стратегій Сполучених Штатів Америки спостерігається у виступах, заявах та діяльності чинного Президента Барака Обама, перш за все у посланнях до Конгресу, і представників нинішньої американської адміністрації, оскільки команда президента Б. Обама у здійсненні зовнішньої політики застосовує методи «прагматичної дипломатії», що передбачає її збалансування з військовою потугою та інноваційним інструментарієм XXI століття.

Послання Президента США Б. Обама до Конгресу свідчать про наявність тенденцій щодо здійснення політики американського світового

лідерства, яка передбачає зростання військової потуги, економічної конкурентоспроможності, активної участі у міжнародно-політичних процесах у глобальному масштабі і зусиллях щодо впорядкування міжнародної системи, оскільки США, як і раніше, володіють достатніми ресурсами, які в попередні десятиліття дозволяли зберігати домінування держави в світі. Так, концепт зміцнення світового лідерства США простежується у виступі Б. Обама «Про становище країни» 25 січня 2012 р. (2012 State of the Union Address) [55], основні положення якого щодо питань зовнішньої політики США стосуються саме відновлення глобального лідерства Америки. У посланні йдеться про вагомість авторитету США в світі, про зміцнення зв'язків з країнами Європи, Азії, Латинської Америки, підтримання подальших змін в регіоні Близького Сходу, а також про продовження політики захисту демократичних цінностей у всьому світі, зокрема, в Сирії та Бірмі. Як досягнення адміністрації Б. Обама відзначив стабілізацію ситуації в Афганістані, згортання операцій в цій країні та передачу афганському урядові відповідальності за безпеку власної держави. «США будуть й надалі розвивати «міцне» партнерство з Афганістаном, – підкреслив Б. Обама, – щоб із цієї країни більше ніколи не починалися терористичні та інші збройні напади». Барак Обама підтримав «хвилю змін» в країнах Північної Африки та Близького Сходу та жорстко висловився за демократизацію Сирії, закликавши президента цієї країни Башара аль-Асада до негайного проведення демократичних реформ. Важливим напрямом діяльності адміністрації США, зазначається у виступі, залишатиметься питання нерозповсюдження зброї масового ураження та надійності зберігання ядерних матеріалів, зокрема США наполягатимуть на тому, щоб Північна Корея дотримувалася обіцянок позбутися ядерної зброї [55].

Особливий акцент у виступі було зроблено на виробленні єдиної позиції країн світу щодо ядерної програми Ірану, що Б. Обама оцінив як важливе досягнення американської дипломатії. Він заявив, що тиск на Іран та санкції, спрямовані на ізоляцію цієї країни, будуть надалі посилюватися,

наголосивши на рішучості США у будь-який спосіб не допустити отримання Іраном ядерної зброї. При цьому він підкреслив, що політику на підтримку з боку США безпеки Ізраїлю та розвиток тісного воєнного співробітництва з цією країною буде продовжено. Б. Обама також заявив, що для розвитку нормальних економічних відносин з Росією буде домагатися скасування поправки Джексона–Веніка (Jackson–Vanik amendment). «Ми дали світові зрозуміти, – зазначає Б. Обама, – що Америка повернулась на передові позиції, і кожний, хто заперечує цей факт, явно не знайомий з дійсним становищем справ у світі. Ми отримуємо зовсім інші сигнали від лідерів країн світу, які прагнуть до співпраці з США. Такої ж думки дотримуються спільноти від Токіо до Берліна, від Кейптауна до Ріо-де-Жанейро, де авторитет Америки вищий, ніж був упродовж багатьох років» [55].

Наголошуючи на тому, що світ швидкоплинно трансформується, і США не в змозі регулювати кожну ситуацію, Б. Обама стверджує, що Америка залишається єдиною державою в міжнародних відносинах, яка спроможна вплинути на будь-які кризові ситуації. Як політичну декларацію, можна розглядати і твердження Б. Обама про те, що поки він є президентом: «Америка буде великою державою, всі проблеми будуть подолані, всі місії виконані задля досягнення спільної мети» [55]. Як зазначають аналітики, виступ Б. Обама слід оцінювати в контексті початку виборчої президентської кампанії 2012 року, в якій Б. Обама брав участь як кандидат в президенти від Демократичної партії, тому його виступ можна розглядати як передвиборчу програму, як план дій, розрахований скоріше на другий термін президентства. Запропоновані у виступі Б. Обама реформи загалом оцінювалися експертами як можливість їх реалізації у майбутньому, проте викликали певні сумніви з огляду на відсутність пропрезидентської більшості в Конгресі та непевні перспективи перемоги у виборах. У зовнішній політиці пріоритетами адміністрації Б. Обама, наголошувалося у посланні, залишалися Азійсько-Тихоокеанський та Близькосхідний регіони. Жорсткі заяви Б. Обама щодо Сирії та Ірану свідчили про наміри США активно

впливати на розвиток ситуації в цих країнах. У цьому зв'язку заяву Б. Обама про готовність США у будь-який спосіб не допустити отримання Іраном ядерної зброї експерти оцінювали у контексті реалізації силового сценарію розв'язання проблеми, якщо найближчим часом мирні зусилля не дадуть конкретного результату. Те, що під час свого виступу Б. Обама практично не торкнувся теми подальшого розвитку та перспектив відносин між США і Росією, засвідчило, як вважають фахівці, про фактичне завершення періоду «перезавантаження» у взаєминах обох країн і уможливило аргументацію, що незалежно від підсумків президентських виборів в США тенденція до поступового «охолодження» американсько-російських відносин у найближчий період збережеться [55].

У розвиток нової стратегії зовнішньої і безпекової політики адміністрації Б. Обама, представленої у посланні, та у світлі передвиборчої президентської кампанії 2012 р., можна розглядати й дослідження Міністерства оборони США «Зміцнення світового лідерства США: пріоритети Міністерства оборони на XXI століття» (Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense) [67; 161], в якому викладено стратегію і тактику посилення всіх інструментів американської влади, включаючи «дипломатію, розвиток міжнародних відносин, розвідку та національну безпеку, віртуальний простір». У дослідженні підтверджується теза про те, що «у світі, в якому постійно відбуваються зміни і який потребує американського лідерства, Сполучені Штати Америки будуть залишатися найбільш потужною силою в історії людства, яка бореться за незалежність і безпеку». У рамках здійснення стратегії зміцнення світового лідерства США на найближчу перспективу у сфері безпеки передбачається посилення протидії загрозам недержавного характеру по всьому світові, співпраця з союзниками і партнерами США для встановлення контролю над неконтрольованими територіями та завдання прямих ударів по найбільш небезпечним угрупованням у випадку необхідності, підкреслювалося, що для захисту національних інтересів і виконання глобальних зобов'язань

основними завданнями збройних сил США визначено контртероризм і війну з нерегулярними озброєними формуваннями, стримування і протидію нападу, зокрема, і в кіберпросторі, підтримання безпеки та використання ядерного чинника стримування конфліктів, захист території США і підтримку цивільної влади, а також врегулювання нестабільності у будь-якому регіоні світу [161].

У доповіді наголошувалося, що інтереси США в сфері економіки та безпеки «нерозривно пов'язані з подіями на просторі від Західної частини Тихого океану і Східної Азії до Індійського океану та Південної Азії, що створюють цілий комплекс зростаючих завдань і можливостей для просування політики світового лідерства». Фахівці Міністерства оборони США також зазначали, що глобальне домінування держави має підтримуватися й політикою вільних ринкових відносин, а також впливом США передусім в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, враховуючи «фактор Китаю як регіональної сили, оскільки обидві країни мають на меті забезпечення миру і стабільності в Східній Азії і прагнуть до встановлення сталих ділових відносин». Однак, зазначається в дослідженні, зростання китайської військової сили має супроводжуватися більшою ясністю стратегічних намірів Китаю, щоб не спричинити конфлікти у регіоні. Відповідно, США будуть продовжувати інвестування регіону задля збереження переважаючої присутності, а також для можливості виконувати договірні зобов'язання згідно з міжнародним правом. На Близькому Сході стратегічні можливості США стосувалися «арабського пробудження», зміни режимів і створення урядів, які будуть дотримуватися законних методів управління і стануть для Америки більш стабільними і надійними партнерами. Також передбачалися заходи із забезпечення захисту Ізраїлю за допомогою розташування військових сил США і військових сил союзників в регіоні і за його межами. Говорячи про зміцнення лідерства в європейському регіоні, в дослідженні підтверджувалася тактика подальшого поглиблення євроатлантичної інтеграції. США, відповідно до статті 5

Північноатлантичного договору, будуть виконувати свої зобов'язання щодо союзників по НАТО для розробки програми «Універсальної оборони», а також для визначення можливостей, які необхідні для вирішення завдань XXI століття [161].

Крім того, у доповіді враховувалися і питання відносин з Росією, оскільки встановлення партнерських відносин в усьому світі, на думку фахівців Міністерства оборони, було важливим «для розподілу витрат і обов'язків світового лідерства». У дослідженні стверджувалося: «Ми прагнемо бути найкращим партнером у всьому світі, перебуваючи в пошуку нових партнерських відносин зі зростаючою кількістю народів, включаючи народи Африки та Латинської Америки, чиї інтереси ґрунтуються на досягненні загальної свободи, стабільності і процвітання. У міру можливостей для досягнення своїх цілей безпеки ми будемо розробляти оригінальні, малобюджетні, що не вимагають великих ресурсів, підходи, спираючись на сумлінність, періодичне місцезнаходження та орієнтовні можливості наших сил» [67]. Слід зазначити, що національні інтереси у доповіді систематизовано за такими критеріями, як безпека США, американської спільноти, а також союзників та партнерів США; добробут, заснований на сильній, інноваційній і динамічній національній економіці в умовах відкритої міжнародної економічної системи; військова потужність; повага до універсальних цінностей на території США і по всьому світові; міжнародний порядок, зумовлений американським лідерством в умовах зростання глобальних викликів, тобто розробка Міністерства оборони США спрямована передусім на виявлення ключових тенденцій політичного курсу держави на основі стратегічного осмислення проблем глобального і національного розвитку, на прогнозування наслідків дій інших держав на міжнародній арені для безпеки і переваг Америки у світі.

Щорічна доповідь президента США Конгресу «Про становище країни» 12 лютого 2013 р. (2013 State of the Union Address) [56] була присвячена передусім аналізу внутрішньої політики у посткризовий період,

перспективним змінам, які стосуються відновлення економічного зростання, військової та фінансової сфер життєдіяльності держави, впровадження «збалансованої» бюджетної програми, реформи медичного страхування, зміни політики оподаткування, оновлення політики зайнятості та проблеми нарощування інтелектуального потенціалу Америки [345]. Зокрема, у виступі Б. Обама було зроблено акцент на необхідності інвестицій в науку та інновації, враховуючи новий рівень досліджень і розвитку високих технологій, які мають розглядатися в контексті якісно нових, перспективних способів впливу в геополітиці. Інноваційний потенціал, підкреслювалося у доповіді, розглядається і як ідеологічний потенціал держави, який створюється в рамках діяльності науково-дослідних інститутів і центрів та відображає «нетрадиційні» силові і владні принципи впливу в світовій політиці, свідчить про те, що реалії цієї політики та відносини, що існують в її рамках, дійсно зазнають суттєвих змін. Слід зазначити, що аналітичне середовище США звернуло увагу насамперед на стратегію внутрішньої політики країни, зважаючи на конфлікт інтересів представників демократичної і республіканської партій у Конгресі [56].

У сфері зовнішньої політики у посланні було виокремлено такі складові, як протидія тероризму, загрози для кібербезпеки, обмеження ядерних програм Ірану та Північної Кореї, забезпечення альтернативних джерел енергетичної потужності країни, захист навколишнього середовища, боротьба зі змінами клімату, подолання бідності у країнах з низьким економічним розвитком. Наголошуючи на завершенні американської місії в Афганістані, Б. Обама зазначив, що після 2014 р. зобов'язання Америки щодо єдиного і суверенного Афганістану збережуться, але природа цих зобов'язань зміниться, оскільки головна увага наразі приділяється переговорам з афганським урядом про угоду, в якій йдеться про допомогу у підготовці та оснащенні афганської армії для встановлення порядку в країні, а також у боротьбі з тероризмом, оскільки, за твердженням політичного лідера США, «на територіях від Аравійського півострова до Африки з'явилися нові філії

«Аль-Каїди» та інші екстремістські угруповання, для протидії яким потрібно допомагати таким країнам, як Ємен, Лівія і Сомалі, самостійно забезпечувати свою безпеку і допомагати союзникам, які ведуть боротьбу з терористичними угрупованнями, як це відбувається в Малі». Водночас, як заявив президент США, «якщо буде необхідність, у Америки є цілий спектр можливостей для нейтралізації тих терористичних організацій, які представляють серйозну загрозу для американців» [345]. Стратегія боротьби з тероризмом, проголошена у посланні, знайшла продовження у виступі Б. Обама в Національному університеті оборони (форт МакНейр 23 травня 2013 р.), в якому йшлося про необхідність цілеспрямованих дій проти терористів, забезпечення ефективних партнерських зв'язків, дипломатичну взаємодію та допомогу задля значного зменшення ризиків великомасштабних атак на США і запобігання загрозам для американських громадян за кордоном. Важливим акцентом у виступі можна вважати тезу, що, на думку деяких аналітиків, тероризм підживлюється спільною ідеологією про наявність конфлікту ісламу зі Сполученими Штатами і Заходом загалом, і що насильство проти західних цілей, в тому числі і проти цивільних осіб, є виправданим з погляду конфлікту цивілізацій. Водночас, зазначається у виступі, ця ідеологія відкидається переважною більшістю мусульман, які стають найбільш частими жертвами терористичних атак. Тим не менш, така ідеологія зумовлює процеси, коли ідеї та образи поширюються світом, тому, підкреслює Б. Обама, США потрібні всі елементи національної могутності, щоб «виграти битву ідей» на засадах всеосяжної стратегії боротьби з тероризмом [316].

Серед інших зовнішньополітичних викликів, що постали перед Америкою у першій чверті XXI століття, підкреслювалося у посланні, важливу роль відіграє міжнародне лідерство США у боротьбі з поширенням небезпечного різновиду озброєнь у світі. Так, проблеми підтримання глобальної безпеки насамперед стосуються виконання міжнародних зобов'язань політичним режимом Північної Кореї щодо обмеження ядерної

зброї, порушення яких можуть призвести лише до подальшої ізоляції цієї країни. Водночас адміністрацією США планувалися програми зміцнення протиракетної оборони країни, співробітництва з союзними державами в трансатлантичному форматі, домінування у зусиллях міжнародного співтовариства щодо вжиття жорстких заходів у відповідь на загрози. Стосовно іранської ядерної програми, Б. Обама заявив, що «лідери Ірану повинні визнати: прийшов час дипломатичних рішень, оскільки існує міжнародна коаліція, яка єдина у своїх намірах домагатися від них виконання зобов'язань, щоб не допустити створення ними ядерної зброї» [345]. Водночас у виступі президента пролунала пропозиція до Росії розглянути можливість подальшого скорочення ядерних арсеналів держав у межах готовності Америки до лідерства у сфері міжнародної безпеки.

Б. Обама також звернувся до актуальної теми кібербезпеки, яка з кожним роком набуває все більшого значення для забезпечення життєдіяльності держави і для міжнародного миру, наголошуючи, що «Америка повинна відповісти на стрімко зростаючу загрозу, яку несуть кібератаки. Ми знаємо, що хакери викрадають персональні дані людей і зламують особисту електронну пошту. Ми знаємо, що закордонні держави і компанії несакціонованими діями вилучають відомості, що становлять наші корпоративні таємниці. Сьогодні наші вороги намагаються знайти можливість порушити роботу наших енергомереж, фінансових інститутів і систем управління повітряним транспортом. Ми вже не можемо озиратися на минулі роки і задаватися питанням, чому ми нічого не зробили для запобігання реальних загроз нашій безпеці і економіці. Ось чому підписано указ, який дозволить зміцнити кібероборону США через збільшення обміну інформацією та розробку стандартів для захисту національної безпеки, робочих місць і приватного життя. Конгрес також повинен зробити свій внесок і прийняти закон, який надасть урядові нові можливості для захисту наших мереж та протидії атакам» [13].

На закінчення доповіді президент США проголосив: «У нас може бути інша робота, ми можемо носити іншу форму і дотримуватися поглядів, відмінних від тих, що мають люди поруч з нами. Але, будучи американцями, ми всі носимо одне горде звання громадян, яке містить у собі ту неминущу ідею, що ця країна може функціонувати тільки тоді, коли ми приймаємо певні зобов'язання по відношенню один до одного і до майбутніх поколінь; що наші права тісно пов'язані з правами інших людей; і що в третьому столітті історії нашої країни перед усіма нами, як громадянами Сполучених Штатів, стоїть завдання вписати нову сторінку в історію Америки» [56].

Послання президента США до Конгресу 28 січня 2014 р. (2014 State of the Union Address) [49] фахівці з міжнародних відносин і зовнішньої політики вважали передвиборчим з огляду на заяву Б. Обама, що два роки президентського терміну, які залишилися, буде присвячено передусім вирішенню проблем внутрішньої політики, оскільки вибори до Конгресу, що мали відбутися у листопаді 2014 року на той час були актуальними для діяльності президентської адміністрації [5]. На думку оглядачів, президент США наголосив на реалізації таких економічних заходів, для яких достатньо лише наявних президентських повноважень, розраховуючи, що нова агресивна економічна політика дозволить демократам отримати більшість у Конгресі, що в подальшому реалізувалося у перевагах демократичної партії і підтримці політики Б. Обама на перспективу. Заходи стосувалися підвищення мінімального розміру оплати праці для федеральних службовців до 10,1 долара за годину; створення нового базового типу пенсійних рахунків; реалізації реформи охорони здоров'я, боротьби з дискримінацією при прийомі на роботу безробітних; перегляду федеральної програми професійного навчання; створення чотирьох нових виробничих центрів; зміни стандартів економії палива для важких вантажних автомобілів, а також встановлення обмежень на викиди вуглекислого газу для існуючих електростанцій [49].

Водночас у посланні було наголошено на актуальних питаннях зовнішньої політики США і дипломатичної діяльності держави у трансформаційних процесах сучасного світу. У своїй промові Б. Обама згадав про такі успіхи американської дипломатії, як налаштування офіційного Дамаска до переговорів з опозицією, які, на зауваження аналітиків, поки що без особливих успіхів проходять у швейцарському Монтрьо, встановлення контролю над згоранням ядерної програми Ірану, модернізація трансатлантичного співробітництва, продовження боротьби з терористичними угрупованнями і залучення до неї нових союзників, зокрема у регіоні Близького Сходу і Північної Африки (американський лідер заявив про намір продовжити співпрацю щодо боротьби з тероризмом з Єменом, Сомалі, Іраком і Малі), підтвердив намір закрити в'язницю для терористів в Гуантанамо, оскільки «в боротьбі з тероризмом», на погляд президента, «важливі не тільки робота спецслужб і військова міць, але й вірність конституційним ідеалам, в чому США повинні подавати приклад для всього світу», вказав на необхідність скорочення числа військових конфліктів за участю США і закликав дати дипломатії шанс у вирішенні важливих міжнародних проблем [317].

Актуальних в глобальній геополітиці проблем і нових принципів зовнішньої політики Америки торкнувся Б. Обама і у традиційній для президентів країни промові у військовій академії у Вест-Пойнті, яку експерти назвали програмною. Зазначивши, що в світі відбуваються кардинальні трансформації, президент США звернув увагу на потребу в новій моделі лідерства Америки в рамках політичних, економічних, військових і культурних умов сучасного світу, яка передбачає реалізацію нового зовнішньополітичного курсу держави. До основних принципів у забезпеченні світового лідерства віднесено заперечення війни як дієвого способу досягнення позитивних результатів, для підтвердження якого президент США звернувся до висловлювання Д. Ейзенхауера 1947 року з приводу війн: «Війна є найтрагічнішою дурістю в світі. Прагнути до неї, усвідомлено її

провокувати, є жахливим злочином проти всього людства». Проте, наголосив Б. Обама, у випадку безпосередньої загрози для безпеки США, яка може виникнути будь-де в світі, Америка буде вдаватися і до військових операцій [51]. Водночас важливим принципом було визначено також принцип «мобілізованості союзників», тобто для досягнення геополітичного лідерства Америка обрала шлях об'єднання союзних сил в різних регіонах для вирішення місцевих проблем. Так, Б. Обама в своєму виступі підтвердив, що не має наміру, наприклад, вводити військовий контингент в Україну, а замість цього прагне посилити оборону Східної Європи через НАТО. Тобто, сенс американського лідерства у нестабільній системі міжнародних відносин, за словами Президента, полягає у поширенні американського способу життя в світі. Окремо Б. Обама торкнувся проблеми реформування міжнародних інститутів, що сформувалися після Другої світової війни, оскільки порядок регулювання міжнародних відносин за їх участю, на погляд президента, нині є недостатньо ефективним. Тому, підкреслив Б. Обама, «адаптація міжнародних інститутів до сучасних вимог відноситься до найважливіших завдань глобального лідерства Америки». Більшість аналітиків, напр. консерватор П. Бьюкенен [295], критично оцінюючи виступ президента Б. Обами у Вест-Пойнті, тим не менше вважають, що в глобальній геополітиці очікуються принципові зміни, і тому великі держави змушені будуть проводити іншу політику, оскільки на світове лідерство претендують кілька держав, і прогнозують, що боротьба за глобальне домінування набуватиме гострого характеру і подальшої світової напруженості на якісно новому рівні.

Інноваційним заходом фахівці (Ф. Гейді, Б. Касселман) з міжнародних відносин і зовнішньої політики вважають традиційне щорічне послання президента США «Про становище держави» 2015 р. (2015 State of the Union Address) [53], що, на їх думку, змінює спосіб представлення важливого політичного документу, який визначатиме нові тенденції у міжнародних відносинах як для американців, так і для світової спільноти, оскільки вперше

було забезпечено відкритий безпосередній доступ до положень послання з можливістю публічного коментування актуальних міжнародних і національних проблем. Таким чином, було привернуто увагу до нових зовнішньополітичних ініціатив США, підкреслюють фахівці, зумовлено позитивний суспільний відгук, в тому числі і в критичному експертному середовищі, щодо політики відновлення світового лідерства США. Серед пріоритетів міжнародної діяльності США, наголошується у посланні, пріоритет «розумної сили» американського лідерства, що полягає у поєднанні військової потужності і ефективної дипломатії, особливо щодо відновлення американсько-кубинських відносин, вдосконалення союзних альянсів в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, протидії тероризму, зокрема можливості використання військової сили проти екстремістського угруповання «Ісламської держави Іраку та Леванту», і кіберзагроз, а також запобігання конфліктам у різних регіонах світу, передусім подальшої підтримки санкцій щодо Росії у зв'язку з агресією проти України. Наприкінці виступу Б. Обама закликав до єдності політикуму і всієї американської спільноти у діяльності з перетворення Америки на провідну державу світу з врахуванням її політичної, економічної, технологічної і соціальної потужності [53; 298; 315].

Основні положення послання знайшли подальше роз'яснення у виступі президента США у лютому 2015 року щодо нової Стратегії національної безпеки (The 2015 National Security Strategy), де було задекларовано програму геополітичного лідерства Америки. Б. Обама наголосив, що «успішна стратегія забезпечення безпеки американського народу і просування інтересів національної безпеки повинні починатися з однієї незаперечної істини – Америка повинна бути світовим лідером, оскільки сильне і стає американське лідерство є необхідним для міжнародного порядку, який забезпечує глобальну безпеку, добробут, а також людську гідність і права всіх народів» [74]. «Питання полягає не в тому, повинна чи ні Америка бути лідером, а в тому, як вона повинна забезпечувати лідерство, – зазначив

президент США, – для чого вкрай важливою вважає мобілізацію колективних зусиль для протидії глобальним ризикам і для використання стратегічних можливостей міжнародного співробітництва та взаємодії. З огляду на мінливість стратегічного середовища, – підкреслив Б. Обама, – Сполучені Штати, які у минулому визначали хід подій у світі, і сьогодні повинні впливати на глобальні процеси, вдосконалюючи форми і способи реалізації американського лідерства. Тобто, відзначають аналітики (Л. Колюччі, Р. Фонтейн), у стратегії встановлюється різноманітний і збалансований комплекс пріоритетів, належних для провідної світової держави, у якої є геополітичні інтереси в усіх регіонах сучасного взаємопов’язаного світу» [74; 300; 301].

У своєму останньому на президентській посаді щорічному посланні до Конгресу «Про становище країни» 12 січня 2016 р. (2016 State of the Union Address) Б. Обама назвав головним завданням боротьбу з тероризмом: «Пріоритет номер один — захист американського народу і виявлення терористичних мереж. «Аль-Каїда» і тепер «ІДІЛ» становлять пряму загрозу для нашого народу, тому що в сучасному світі навіть жменька терористів, для яких нічого не важить людське життя, у тому числі їхнє власне, можуть заподіяти великої шкоди. Вони використовують Інтернет, щоб отруювати розум людей в нашій країні, вони підривають і дестабілізують наших союзників» [59].

У той же час, в посланні Б. Обама висловив думку про те, що Росія втрачає свій вплив в Сирії та Україні. При цьому він зазначив, що Сполучені Штати Америки «допомагають Україні захищати демократію», а це зміцнює міжнародний порядок, від якого залежать і США [59; 250].

Таким чином, ініціативи Конгресу США в період президентства Барака Обама зводилися до акцепції президентських доктрин і узгоджених рішень із президентською адміністрацією. Конгрес США у досліджуваний період реалізовував стратегічні пріоритети по відношенню до встановлення і укріплення гегемонії у Азійсько-Тихоокеанському і близькосхідному

регіонах, боротьбі з ісламським тероризмом тощо. У той же час, Конгрес США приділив недостатню увагу російській агресії щодо України, зокрема не було реалізовано ініціативи щодо забезпечення територіальної цілісності України згідно умов Будапештського меморандуму 1994 р. У цілому, Конгрес США в період президентства Барака Обама зміг у достатній мірі реалізувати стратегічні напрями у зазначених регіонах, частково втративши вплив у європейському регіоні.

В період президентства Б. Обама Конгрес США мав на меті реалізувати на практиці зовнішньополітичну доктрину, яка буде адаптована до реалій XXI ст. та зможе дати відповідь на ключові питання міжнародного характеру. Однією з цілей було «примирення» Заходу з ісламськими країнами, а також спроба усунення загрози розповсюдження ядерної зброї та покращення політичних відносин з Росією Федерацією. Окрім цього, Конгрес в «обличчі» Б. Обама намагався загальмувати експоненційний економічний розвиток Китаю та його воєнно-стратегічне зростання, покращивши при цьому імідж США у країнах, що розвиваються.

Геополітичний курс представлений Б. Обамою ґрунтувався на таких засадах, як:

- припинення збройних конфліктів, в які США були втягнуті за часів Дж. Буша-молодшого, або максимальне скорочення американської присутності в них;
- довести, що захистити національні інтереси можна ефективніше, без застосування силових методів;
- відновлення євроатлантичної єдності;
- налагодження стосунків із КНР та іншими азійськими країнами;
- покращення відносин із Російською Федерацією;
- надання пріоритетності економічним проблемам.

Про суперечливість геополітичного курсу обраного Б. Обамою свідчить щорічний рейтинг президентів США, який опублікував американський телеканал C-SPAN. Барак Обама виявився на 12-му місці,

оскільки найкраще проявив себе в управлінні економікою, за що йому присвоєно 8-ме місце. Найгірше, за підсумками рейтингу, Бараку Обамі давались взаємини з Конгресом (39-е місце) і міжнародні відносини (24-місце). Зокрема найбільші протиріччя з Конгресом втілилися у питання міжнародного характеру та протистоянні між консерваторами та демократами. Також Б. Обама здійснив прорахунки стратегії з Близьким Сходом, за що консервативне крило Конгресу виступили зі засудженням обраного курсу президентом. На нашу думку це не свідчить про невдалий напрям зовнішньої політики голови виконавчої влади, оскільки Б. Обама прийшов до влади, твердо налаштований на виконання демократичних принципів, а скорочення масових військових та політичних інтервенцій Сполучених Штатів Америки в Близькому Сході є життєво необхідним для збереження національної безпеки [346].

З ідеологічних та прагматичних міркувань Конгрес змушений був погодитися з тим, що Дерек Шолле визначив як «Довга гра», спрямована на переорієнтування та переосмислення напрямів великої стратегії США, взявши за основу проект розроблений Б. Обамою. В рамках цієї мети Конгрес намагався сформулювати зовнішньополітичний світогляд, який вимагав концепції глобального лідерства США, що базується на міжнародному верховенстві права, багатосторонності та дипломатії, а не прямій військовій силі. У практичному плані ключовим зовнішньополітичним пріоритетом було «перебалансування» – ідея про те, що США повинні були протистояти спокусі військового авантюризму та загалом прийняти більш прагматичне ставлення на міжнародній арені. Адміністрація Обама також оголосила сміливі плани реорганізації геополітичних пріоритетів Америки та зміщення фокусу з Близького Сходу на Азійсько-Тихоокеанський регіон [31-33]. Тим не менш, незважаючи на плани спрямовані на Тихоокеанський регіон, Близький Схід залишався основним місцем для випробовування політики США та прагнення Конгресу досягти життєздатного простору після «холодної війни» [355].

Варто зауважити, що геополітичні напрями Барака Обама носили більш лояльний та мирний характер, що не завжди знаходило позитивний відгук зі сторони американського Конгресу та суспільства, зокрема. Наголосимо, що країни, які вели суперечки зі США також не завжди були налаштовані до примирення.

Вже протягом другого терміну президентства Б. Обама зовнішньополітичний підхід США переорієнтувався до розробленої доктрини «залучення», спрямованої на країни, які наполегливо ведуть суперечки зі США, але готові силитися до переговорів. Найбільш помітним результатом політики Конгресу «залучення» стали події у липні 2015 р., які встановили обмеження та збільшили міжнародний контроль над ядерною програмою Ірану в обмін на поступове скасування міжнародних економічних санкцій проти Тегеранського режиму.

Отже, американські геополітичні стратегії початку третього тисячоліття мають своїм джерелом в основному президентські доктрини та доктрини авторитетних політиків і вчених. Загальною характерною ознакою таких стратегій слід визнати концепцію гегемонізації у зовнішній політиці, яка побудована на продукуванні миру через гегемон у політичних процесах відповідних регіонів у світі при подавленні клептократичних і тоталітарних режимів і економічній підтримці розвитку економік держав, що розвиваються.

Таким чином, у розділі з'ясовано ключові пріоритети зовнішньополітичної стратегії США за адміністрації Дж. Буша-молодшого та Б. Обама та участь Конгресу у їх формуванні та прийнятті зовнішньополітичних рішень. Автором здійснено аналіз ініціатив Конгресу США в період президентства Джорджа Буша-молодшого та Барака Обама, які зводилися до акцепції президентських доктрин і узгоджених рішень із президентською адміністрацією. Конгрес США у досліджуваний період реалізовував стратегічні пріоритети щодо встановлення й зміцнення

гегемонії в Азійсько-Тихоокеанському і близькосхідному регіонах, боротьбі з ісламським тероризмом тощо.

Доведено, що зовнішня політика Конгресу Сполучених Штатів Америки початку ХХІ ст. складалася з двох протилежних стратегічних доктрин. По-перше, геостратегічні рішення Конгресу за часів Дж. Буша-молодшого були спрямовані у напрямі міжнародного посилення США за рахунок зміцнення військової потуги. Для адміністрації Дж. Буша-молодшого було притаманне досягнення цілі у боротьбі з міжнародним тероризмом шляхом військових операцій за межами США, що втілювалося у комплексній взаємодії із діяльністю Конгресу. Автор дійшов висновку про певну взаємозалежність у тандемі Президент-Конгрес за каденції Дж. Буша-молодшого, яка мала хвилеподібну форму – від підтримки Конгресом дій Президента у першому терміні при владі (дозвіл на проведення військової операції в Іраку) до певного його стримування під час другого терміну перебування при владі. Саме тому вони є неоднозначними, адже зовнішньополітичний курс цього періоду призвів до конфліктів з окремими країнами і не завжди сприяв злагодженій роботі в середині Конгресу, що яскраво було продемонстровано в 2005 р.

По-друге за часів президентства Б. Обама американський парламент ухвалював рішення, що суттєво змінили геостратегічну політику США, а саме перехід від нарощування військової могутності та локальних конфліктів до вирішення питань, насамперед пов'язаних із економікою, що часто призводило до політичної напруги в середині Конгресу.

Демократична більшість обох палат Конгресу на початку президентства Б. Обама надала значну законодавчу підтримку його зовнішньополітичної діяльності. Зі зміною складу Палати представників Конгресу на користь республіканців у 2011-2017 рр. позиція президента Б. Обама з багатьох напрямів зовнішньої політики і, зокрема, щодо проведення воєнних операцій за кордоном, фінансування й характеру діяльності військового відомства, зіштовхнулася зі значною протидією з боку

конгресменів. Так згідно Акту повноважень про війну (1973 р.) влітку 2011 р. Конгрес США висунув, під загрозою імпічменту, вимоги президентові Б. Обамі звітувати про причини перебування американських військових, по закінченні 60-денного терміну, в зоні конфлікту у Лівії. В той же час, Конгрес США приділив недостатню увагу російській агресії щодо України, зокрема не було реалізовано ініціативи щодо забезпечення територіальної цілісності України згідно умов Будапештського меморандуму 1994 р. У цілому, Конгрес США в період президентства Б. Обами зміг у достатній мірі реалізувати стратегічні напрями у зазначених регіонах, частково втративши вплив у Європі.

Проаналізувавши структуру та повноваження американського Конгресу, етапи становлення законодавчої гілки влади в Сполучених Штатах Америки та впливу Капітолію, шляхом ініціатив та пропозицій, на розробку зовнішньополітичних стратегій США, можна дійти наступних висновків:

1. Повноваження Конгресу в новітній час, особливо в останній чверті ХХ століття, розширилися, але в ХХ столітті істотно розширилися і повноваження виконавчої влади. Повноваження законодавчої гілки, з одного боку і виконавчої – з іншого, розширювалися нерівномірно і неодноразово. Повноваження виконавчої влади, в першу чергу президента, розширювалися, як правило, в кризові епохи, а в посткризові періоди законодавча влада брала реванш, намагаючись (і не без успіху) відновити рівновагу двох головних гілок держави. В цілому ж взаємини двох гілок влади перебували в стані динамічної рівноваги, що означає, що піднесення однієї гілки незмінно викликало до життя розширення повноважень іншої, так що передбачений батьками-засновниками США баланс влади відновлювався.

2. Повторення розділеного правління в сучасний період американської історії, незалежно від видів партійних систем, відмінностей між самими партіями, мінливого соціально-економічного контексту, свідчить про наявність основних умов для його виникнення. Принципова можливість даної ситуації в США закладена, на переконання автора, в їх

конституційному механізмі, заснованому на розподілі влади і незалежності один від одного виборів президента, Сенаторів і членів Палати представників американськими громадянами. При цьому обрання глави держави забезпечує широка передвиборча комісія, тим часом як вибори конгресменів будуються на більш вузькій електоральній базі з врахуванням місцевих інтересів.

Роль політиків у такому процесі була досить важливою і, крім того, до їх основних функцій належали: розроблення державної політики, взаємодія з громадськістю, координація дій з парламентом, представлення законопроектів, управління програмами, нагляд за впровадження політики.

«Розділене голосування» електорату робить неможливим реалізацію принципу відповідальності партійного правління, із яким теорія пов'язувала ефективність президентського керівництва й діяльність державного механізму в цілому, пропонуючи нову форму влади. За розділеного партійного контролю формування внутрішньополітичного курсу президентом, який традиційно сприймається як головний законодавець, перебуває під серйозним впливом дії фракції більшості в Капітолії, хоч керівник виконавчої влади зберігає лідерство у визначенні законодавчої програми, яка передається на розгляд конгресменів. У окремих випадках опозиція в Капітолії здатна взяти на себе функції головної партії, що визначає бачення і вирішення проблем країни.

3. Політичне керівництво Сполучених Штатів Америки викладає своє ставлення до міжнародних реалій в стратегічних документах доктринального характеру, які обґрунтовують цілі та завдання у галузі безпеки, зазвичай без їх чіткого розподілу за внутрішньо- та зовнішньополітичними ознаками. Серед головних орієнтирів Стратегії національної безпеки за часів Джорджа Буша-молодшого (2002, 2006 рр.) переважали акценти на глобальну війну проти тероризму, упередження при застосуванні сили та жорстке заохочення іноземних держав до просування в бік західних демократичних стандартів. Назагал доктрина Дж. Буша-молодшого мала перехідний характер, віддзеркалюючи відхід від стратегій класичного стримування часів «холодної

війни» та обґрунтовуючи випереджаючі дії з метою відсічі загрозам, пов'язаним з терористичними угрупованнями, ісламським радикалізмом та політикою окремих держав на кшталт Іраку, Ірану, Сирії, Лівії та Північної Кореї.

4. В стратегії національної безпеки 2010 р., затвердженій Президентом Бараком Обамою, основні акценти було зміщено в бік інтенсифікації зв'язків з союзниками та партнерами та розширення взаємодії з Китаєм, Індією та Росією. В цьому ж документі також відзначалося, що безпека США безпосередньо залежить від економічного стану країни. Головні завдання Стратегії національної безпеки 2015 р. пов'язані з обґрунтуванням і забезпеченням лідерства США, яке має слугувати «основою міжнародний порядку, що базується на правилах». Стверджується, що американське лідерство з позиції сили має слугувати досягненню національних інтересів та водночас забезпеченню універсальних цінностей.

Втім, в стратегічних питаннях лейтмотив СНБ-2015 залишився незмінним. Становлення «міжнародного порядку» має забезпечуватися американським лідерством за умов ефективної співпраці США з союзниками та партнерами, а американські національні інтереси залишаються вищим і незмінним пріоритетом.

Модель «американського лідерства, що ґрунтується на економічних і технологічних перевагах та цінностях американського народу», передбачає залучення громадян, відповідальних держав та ефективних регіональних і міжнародних організацій. США підтверджують відданість союзникам і партнерам, вітають їх внесок у спільну справу та декларують «готовність і рішучість стримувати, і за необхідності забезпечити нанесення поразки можливим супротивникам». Прикладом такої співпраці Б. Обама назвав очолену США коаліцію з понад 60 партнерів проти «Ісламської держави Іраку та Леванту» (ІДІЛ). Водночас Б. Обама декларував «відхід» від практики ведення потужних наземних війн, на кшталт операцій в Іраку та

Афганістані, які були визначальною рисою американської зовнішньої політики в 2000-х рр.

Засобами досягнення поставлених цілей керівництво США вважає: 1) міцну оборону та внутрішню безпеку своєї країни; 2) згуртування союзників, насамперед членів НАТО, збереження історично тісних зв'язків з Великою Британією, Францією, Німеччиною, Італією та Канадою; 3) вдосконалення системи альянсів в Азії та АТР; 4) поєднання різних методів забезпечення глобальної безпеки, включаючи створення різноманітних міжнародних коаліцій за підтримки місцевих партнерів.

Підґрунтям для цілеспрямованого та виваженого лідерства США мають слугувати сильна економіка, повага до універсальних цінностей та міжнародний порядок, який сприяє миру, безпеці і новим можливостям шляхом зміцнення співпраці у відсічі глобальним викликам. Прагнення до колективного реагування та спільних дій разом з союзниками поєднується з засобами стримування агресії за допомогою передової присутності та не виключає односторонніх заходів: «якщо стратегія стримування не спрацює, збройні сили США будуть готові застосувати воєнну силу в будь-якому місці, придушуючи та зупиняючи агресію на численних театрах» (multiple theaters).

Перегляд уявлень адміністрації Б. Обама в бік більшої стриманості в застосуванні сили за кордонами США був значною мірою спричинений бюджетним перенапруженням, яке виразно відчувалося з початком світової фінансово-економічної кризи в 2008 р. Й хоча політичне керівництво США констатувало подолання «великої рецесії» 2008–2009 рр. та відновлення сталого економічного зростання, в міжнародному контексті виразно відчутні прояви розмивання гегемонії США та ознаки переформатування владно-силового балансу в бік багатополюсної (поліцентричної) моделі.

РОЗДІЛ 3

РЕГІОНАЛЬНІ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ СТРАТЕГІЇ США

3.1. Європейський вектор зовнішньополітичної стратегії США

Притаманна США політика підтримки глобального лідерства, одним із методів втілення використовує існування низки партнерів, союзників, серед яких не тільки окремі країни, а також такі суб'єкти міжнародних відносин, як інтеграційні утворення, об'єднання держав на регіональній основі чи за принципами сумісності політичних ідеологій. Конкретним прикладом подібного явища можна вважати трансатлантичні відносини Сполучених Штатів Америки та країн Європейського Союзу і інших держав Європи.

Необхідно зазначити, що зовнішньополітична стратегія США щодо ЄС та Європи у цілому не має монолітного характеру. Зокрема, аналіз законодавчих актів Конгресу і наукових досліджень з цієї проблеми дає підстави розмежовувати два основних напрями діяльності американського парламенту у європейській зовнішньополітичній стратегії: законодавче закріплення зовнішньополітичних заходів щодо європейських країн-членів НАТО і зовнішньополітична стратегія щодо східноєвропейських країн.

У загальному контексті проблеми суттєвим є той факт, що зовнішня політика США сконцентрована на пріоритетних векторах, які завжди знаходили своє вираження у політичних доктринах президентів, будучи дзеркальним відображенням політичної волі більшості Конгресу.

В основі «доктрини Буша» лежали найважливіші неоконсервативні концепти: унілатералізм, ідея наддержавності США і концепція превентивної війни [71]. Стратегія глобальної переваги, запропонована неоконсерваторами в «Доктрині Буша», викликала у трансатлантичних партнерів США закономірні побоювання в зв'язку зі здійсненням програми «Long Arm Jurisdiction» («юрисдикції «довгі руки»), яка представлялася європейцям як

поширення рішень Конгресу у частині національного законодавства США і американських правових норм на сферу міжнародних відносин [182, с. 64].

За період президентства Б. Обама Конгресом США було прийнято дві Стратегії національної безпеки США – у 2010 р. та 2015 р. У Стратегії національної безпеки (СНБ) за 2010 р. місце ЄС у зовнішній політиці США визначається лише у загальних рисах. Зокрема, США вважають відносини з європейськими союзниками «наріжним каменем» участі США у світовій політиці і каталізатором для міжнародних дій. Розвиток відносин передбачався на двосторонній основі з широкого кола питань безпеки та економіки [73]. Ідея співробітництва є Європою у сфері безпеки та підтримки колективної безпеки у межах НАТО знаходить своє продовження і у СНБ-2015 р., проте, більшого акценту набуває трансатлантичне співробітництво у контексті російської агресії та «російського» чинника як такого у міжнародних відносинах [74, р. 25].

На європейському напрямі для США важливою є трансатлантичне співробітництво у межах НАТО, що буде підтверджено у подальшому відповідними аналізом. У цьому сенсі дисертант погоджується із Г. Кіссінджером, який наголошував, що крім чітко визначених принципів взаємного захисту, характерних для традиційного союзу, північноатлантичні держави створили цілу мережу відносин, покликаних зміцнити основи спільного політичного майбутнього [156, с. 18]. Сьогодні трансатлантичне партнерство набуває характеристик, властивих інтеграції: спільні історична та культурна спадщини, що поділяють цінності (демократія, права людини, ринкова економіка), високий ступінь економічних і торговельних зв'язків, співпраця в галузі безпеки. Відносини між США та інститутами ЄС розвиваються на інституціональній основі (НАТО) і через постійні прямі контакти. У стратегічному сенсі дане співробітництво будується на основі концепцій європеїзму і атлантизму. Якщо європеїстським вектором у зовнішній політиці зазвичай іменують прагнення європейських країн до тісної взаємодії та здійснення спільної політики, то курс, спрямований на

підтримку стратегічних союзницьких відносин із Сполученими Штатами, характеризують як атлантистський. Сучасний класик геополітичної думки З. Бжезінський вважає, що Європа є «природним союзником Америки», її «глобальним партнером». Дійсно, спільні точки дотику США-ЄС – це енергетична сфера, безпека і глобальні проблеми, тому цю співпрацю можна класифікувати як стратегічне партнерство для вирішення глобальних проблем [211, с. 97].

Проте, на цьому тлі між США і ЄС існують і розбіжності, викликані різним геополітичним становищем обох спільнот у світі. На думку О. Голованя, відсутність солідарності у деяких питаннях міжнародних відносин можна позначити як різниця стратегій (ведення дипломатії та військових дій), відмінності в потенціалі (військова міць) [107, с. 165]. Ставлення США до ЄС як зовнішньополітичного партнера розкрито в аналітичних доповідях К. Арчіка та Д. Мікса для Конгресу США [290]. Країни-члени ЄС визначаються як пріоритетні партнери, а проблеми у відносинах розглядаються як тимчасові [118, с. 10–11].

Звичайно, варто погодитися, що відкритої конфронтації між США та європейськими державам та членами НАТО немає, проте, певна конкуренція та дистанціювання присутні. Такий стан речей можна прослідкувати у зовнішньополітичній стратегії Дж. Буша-молодшого та Б. Обами, які дещо відрізняються власне рівнем залученості США до європейських справ та допомогою своїм трансатлантичним союзникам.

Після закінчення періоду «холодної війни» Сполучені Штати сподівалися залишитися в стороні від внутрішніх проблем Європи. Адміністрація Дж. Буша-молодшого активно прагнула уникнути виникнення кризи на Балканах, як і адміністрація Б. Клінтона, принаймні спочатку. Проте європейська нездатність справитися із загостренням конфлікту забезпечила поступову зміну курсу Сполучених Штатів та активну участь у балканських війнах, включаючи озброєння хорватів, бомбардування сербських позицій у Боснії, посередництво у Дейтонських угодах в 1999 році.

Тим не менше, до 2000 р. були присутні більш сприятливі тенденції до залучення США у європейські справи. Проте, зростаюча загроза ісламістського тероризму стала рушійною силою до зміни пріоритетів у зовнішній політиці США з Європи на Близький Схід. Очевидний успіх просування демократії у Центральній та Східній Європі створив враження, що європейський проект був самодостатнім. Зі свого боку, європейська спільнота вбачала все менше підстав шукати американську допомогу, і значна частина негативних поглядів на американську владу та політику проявилася після вторгнення США в Ірак у 2003 р. Тим часом, зростання незахідних держав, таких як Китай, Індія та Бразилія, спонукало Сполучені Штати шукати нові горизонти.

Варто наголосити на відмінності у геополітичних пріоритетах країн ЄС та США. Для Європи це, насамперед, Близький Схід, Росія, Балкани, а для Сполучених Штатів – Афганістан, Іран, нерозповсюдження та роззброєння, Китай і Близький Схід [168, с. 77].

У період з 2000 по 2008 р. в Європі не було значних внутрішніх проблем, частково завдяки надійному рівню економічного зростання. Число країн-членів ЄС також постійно збільшувалося. Варто зауважити, що країни-члени ЄС зосередили свою увагу на внутрішніх питаннях та зменшили свої військові витрати, перекладаючи їх на плечі США. Ситуація почала змінюватися у 2008 та 2009 рр., коли міжнародна фінансова криза поширилася в Європу, що співпало з перемогою на президентських виборах у США демократа Б. Обами.

Демократ Б. Обама ідеологічно підтримав європейську інтеграцію, але він негативно ставився до європейської нездатності або небажання нести більшу частку тягаря в підтримці міжнародного порядку.

Призма, через яку президент Б. Обама дивився на Європу, була сформована за принципом, згідно з яким кожен повинен мати тенденцію до власного «саду» [321]. Згідно з цим принципом, європейці багаті й добре оснащені засобами для вирішення своїх власних проблем, якщо вони

демонструють лідерство та політичну волю. Страждання Європи – це її власна провина та відповідальність. США – можуть допомогти, але це не буде займати вирішальну та кінцеву роль.

Проте, у політиці Б. Обама простежується ідея зміцнення лідерства в європейському регіоні, то у посланні Б. Обама до Конгресу США 2012 р. підтверджується тактика подальшого поглиблення євроатлантичної інтеграції. США будуть виконувати свої зобов'язання по відношенню до союзників по НАТО для розробки програми «Універсальної оборони», а також для визначення можливостей, які необхідні для вирішення завдань XXI століття [67].

Політика Б. Обама була в основному неактивною у Єврокризі в перші роки, поки Греція не опинилася на межі виходу з євроспільноти в 2015 р. Він навмисно обмежив участь США у вторгненні в Лівію 2011 року, оскільки сподівався, що це змусить європейські країни робити більше. Пізніше він сказав у інтерв'ю для видання «The Atlantic»: «Коли я повертаюсь і запитую себе, що пішло не так, є можливість критикувати, тому що я мав більшу віру в європейців» [321].

У 2015 р. адміністрація Обама не передбачала дестабілізуючого впливу потоків біженців з громадянської війни в Сирії до країн ЄС. Європейські чиновники поскаржились, що вони не отримали жодної допомоги від Вашингтона під час переговорів з Туреччиною або в інших зусиллях, спрямованих на припинення потоку біженців.

Перший секретар оборони за президентства Б. Обама – Р. Гейтс, який займав ту саму посаду в адміністрації Дж. Буша-молодшого, публічно скаржився на брак витрат Європи на оборону [58]. Акцентувалася увага з американської сторони, що проблеми «холодної війни», а саме загрози фашизму, комунізму були подолані. Лунали звинувачення у бік європейських держав з приводу того, що вони недостатньо допомагають США у подоланні загроз XXI ст. Зокрема, Р. Хаас (президент Ради з питань зовнішніх зносин) у статті «Чому Європа більше не має значення» у червні 2011 р. зазначив, що

помітні успіхи Європи у її розвитку є важливою причиною того, що в майбутньому трансатлантичні зв'язки матимуть менше значення [323].

Якщо Б. Обама лояльно ставився до ЄС та був готовий надавати посильну допомогу та підтримку євроспільноті, то Д. Трамп – налаштований ззовні вороже. Д. Трамп – перший президент, який відкрито ставить питання про те, чи відповідає Європейський Союз інтересами Америки. Незадовго після його виборів, Трамп заявив, що ЄС було створено, щоб «побити Сполучені Штати, коли справа доходить до заробітку», і тепер ця спільнота є «в основному – машиною для Німеччини». «Я вважаю, що інші вийдуть», – сказав він виданню «The Times» [348].

Він заявив, що погодився з рішенням Британії проголосувати за вихід з Європейського Союзу, і критикував канцлера Німеччини А. Меркель за її дії щодо кризи з біженцями. Д. Трамп також критикував НАТО і звинуватив європейські держави-члени НАТО в тому, що вони не сплачують свою справедливу частку у підтримці обороноздатності альянсу. Під час передвиборчої кампанії він заявив, що традиційна місія НАТО, що полягає у «стримуванні» Росії, застаріла. Він заявляє про те, що переконує НАТО робити більше для боротьби з тероризмом, і він натякнув, що він вийде з союзу, якщо європейці не переглянуть свою позицію та не збільшать рівень витрат на оборону [377].

Варто наголосити, що США все частіше починають розглядати відносини з ЄС не у форматі держави-члени ЄС, а як інтеграційне об'єднання. Створення більш безпечного світу є необхідною умовою подальшого розвитку ЄС та США, але жодна зі сторін не може вирішити ці проблеми самостійно. Відносини із ЄС, як цілісним учасником міжнародних відносин, для США поступово стають більш важливими, ніж двосторонні відносини з окремими державами-членами ЄС.

Проте, у такій здавалося б тісній співпраці існують розбіжності. Автор погоджується із дослідниками у тому, що суттєвою відмінністю між США та ЄС (як цілісним суб'єктом міжнародних відносин) у поведінці на

міжнародній арені є застосування різних моделей поведінки у міжнародній системі: Сполучені Штати частіше вдаються до односторонніх дій, в той час як Європейський Союз обирає співпрацю на багатосторонній основі. Як зазначають експерти Ради з міжнародних відносин, «створення багатосторонніх структур без участі США може мати серйозні наслідки для США як глобального лідера» [101, с. 132].

Дана одностороння практика політики Сполучених Штатів Америки щодо Європейського Союзу та інших країн базується на низці нормативно-правових актів, серед яких важливе місце належить ухваленому Конгресом у 2005 р. Закону про поширення демократії та демократичних цінностей в недемократичних країнах (*Advance Democratic Values, Address Nondemocratic Countries, and Enhance Democracy Act*). У даному законі американський парламент сформулював основні концептуальні засади щодо зовнішньої політики США щодо країн Європи та інших держав, де демократичні цінності не домінували у політичних режимах: «...щоб зміцнити альянси демократичних країн, збільшити фінансування програм неурядових організацій, приватних осіб та приватних груп, які сприяють демократії, а також для інших цілей» [40; 285, с. 39]. Основна ідея законодавчого акту полягала у підтримці європейської моделі демократії у країнах європейського континенту та продукуванні демократичних цінностей у країнах, де режими мали характер недемократичних.

Із цього приводу американський дослідник Дж. Глен зазначає [320, с. 279], що місією Держдепартаменту США мала стати функція реалізації інтересів Конгресу з підвищення трансформаційної дипломатії у європейських державах, утворюючи у кожній європейській державі посольства США у «вільні будинки», що експортують демократичні цінності там, де у них є потреба і посилюють комунікацію щодо укріплення демократії у розвинених європейських країнах.

Політичний дискурс Конгресу США із Європарламентом і урядами інших європейських держав охоплює також і сферу економічної

трансатлантичної політики американського парламенту. Дана тенденція призвела до формування нових міжпарламентських і міжурядових структур США та ЄС, коли у квітні 2007 р. на саміті у Вашингтоні була схвалена Декларація про основні напрямки посилення економічної інтеграції. На основі цього документу була створена ТЕР – Трансатлантична економічна рада (Transatlantic Economic Council – ТЕС), яка повинна була розвивати співробітництво в сферах регулювання торгівлі, захисту прав інтелектуальної власності, забезпечення стандартів безпеки виробництва і поставок експортних товарів, регулювання фінансових ринків, підтримки інновацій та передових технологій, регулювання та стимулювання інвестицій тощо [39]. Незважаючи на сучасне протиставлення економік США та європейських держав, по мірі зміцнення ЄС, ватро підтримати точку зору Б. Тустанівського і М. Лимар, які засвідчують відсутність фактичних даних, які б засвідчували реальне протистояння між атлантичними сусідами [174, с. 34].

Автор погоджується із дослідниками у тому, що трансатлантичне економічне партнерство не можна однозначно розглядати як таке, що пропонує абсолютно рівні умови для обох центрів. Конгрес США та парламент ЄС мають різні підходи щодо ведення зовнішньої політики в даній сфері. З точки зору М. Лимар, на це впливає організаційний характер партнерів. Сполучені Штати – єдина держава з центральним владним апаратом. Європейське співтовариство – наднаціональне об'єднання, кожен з учасників якого має власні національні інтереси. До 2005 р. (докризовий період) Єврокомісія щорічно публікувала «Доповідь про торговельні та інвестиційні бар'єри в США» (Trade and Investment Barriers Report). У доповіді 2009 р. акцентувалася увага на ухваленому Конгресом новому законодавстві США, яке спрямоване на підтримку національного виробника і встановлює нові обмеження на закордонні інвестиції та державні закупівлі. Незважаючи на те, що торговельні суперечки стосувалися лише частини товарообігу ЄС та США, стає очевидним, що Конгрес США не збирався надавати ЄС особливого статусу на своєму ринку [174, с. 34].

Разом із тим слід враховувати, що сфера зовнішньої торгівлі залишається в США ареною серйозної політичної боротьби, в тому числі в Конгресі між демократами і республіканцями, а також між різними лобістськими організаціями американського бізнесу і профспілок [131, с. 114-115]. У безперервних дебатах з питань американської зовнішньоторговельної політики на законодавчому рівні стикаються позиції трьох найбільш впливових груп. До першої відносяться прихильники ліберальної торгівлі (*liberal liberalizers*), які вважають, що відкритість зовнішніх ринків несе країні більше вигод, ніж витрат, і наполягають на знятті торгових бар'єрів як у самих США, так і в світі. Другу групу складають прихильники так званої справедливої торгівлі (*fair traders*), які в принципі підтримують процес лібералізації торгівлі та підписання відповідних міжнародних угод, особливо з ЄС, але з умовою, що при цьому будуть дотримуватися «певні правила чесної гри» в сфері торговельної політики та практики, які хотіли б задавати США. У третю групу входять так звані «зовнішньоторговельні скептики» (*trade skeptics*), які виходять з того, що нинішня американська торгова політика не відповідає економічним інтересам країни, і перш за все традиційних галузей її промисловості, а міжнародні угоди і правила в рамках СОТ обмежують суверенітет США і обмежують свободу дій по захисту американських виробників і, відповідно, по збереженню робочих місць на американській території [105, с. 158].

Тому, дисертант підтримує думку О. Малишева про те, що трансатлантичні відносини, зовнішньополітична та зовнішньоекономічна стратегії ЄС і США відіграють ключову роль у формуванні геополітичного та економічного вигляду планети [181, с. 201]. Проте, першочерговим на порядку денному зовнішньополітичної стратегії США на європейському напрямі є співробітництво в межах НАТО, поширення НАТО на схід Європи, де відбувається зіткнення американських національних інтересів з Росією.

Аналіз відповідних ключових моментів у американсько-російських відносинах та підходу адміністрації Дж. Буша-молодшого та Б. Обама до їх

реалізації дав змогу автору стверджувати про їх циклічний характер. Детермінантами у розгляді відносин США-РФ виступили проблема розміщення комплексів проти-ракетної оборони (ПРО) у Східній Європі, розширення НАТО на схід, а також забезпечення національних інтересів США та РФ, що втілювалося у відповідних діях на міжнародній арені, зокрема, надається особлива роль розгляду «українському» фактору, який останнім часом набуває все більшої вагомості у трикутнику інтересів США-НАТО (ЄС)-РФ.

Перший цикл – 2001-2008 рр., який характеризує каденцію президента Дж. Буша-молодшого.

Даний цикл характеризується актуалізацією на порядку денному американсько-російських відносин питання ПРО. Адміністрація Буша вирішила продовжити план так званого третього стовпа «Національна протиракетної оборона США» (НПРО), розмістивши її компоненти в Чеській Республіці і Польщі. Питання про третій стовп НПРО спочатку обговорювалося суто у двосторонньому варіанті між урядом США і чеською та польською сторонами [27]. Хоча Вашингтон, як і Варшава, віддали перевагу цьому формату від самого початку, відчувалася чеська протидія у цьому напрямі, через втручання Росії.

Варто зауважити, що 2001 р. у зв'язку із заявами Вашингтону щодо можливого виходу із Договору ПРО від 1972 р. міг стати кризовим у відносинах з РФ, але підписання Договору про обмеження стратегічних наступальних потенціалів у 2002 р. – ознаменував стабілізація двосторонніх контактів [159, с. 150].

Відносини між Вашингтоном та Москвою набули нового забарвлення у 2005 р. у зв'язку із певною критикою США російських дій у енергетичній сфері (підняття цін на газ для європейських держав насамперед України), проблем свободи слова у Росії. Така критика не набула практичного характеру і не посилювалася, проте, власне дії Москви створювали тенденцію до «охолодження» відносин – газові війни 2005-2008 р. У промові

на Мюнхенській конференції з питань політики і безпеки у 2007 р. російський президент В. Путін наголосив, що сучасний світ є багатополосним, але не є допустимими дії Заходу, зокрема, США щодо «стримування» Росії. Ці слова стали сигналом до того, що американсько-російські відносини втрачають статус партнерських і переходять у фазу конкурентних [330, р. 269]. Зокрема, після таких заяв обидві держави провели низку військових навчань та випробувань власних системи проти-ракетної оборони. На Бухарестському саміті НАТО у 2008 р. було відкладено на перспективу питання вступу України та Грузії до НАТО, що в принципі задовольняло політику Росії [27].

Можливо такий спад у двосторонніх відносинах і став би носити характеристику певної стабільності, але події 2008 р. – російсько-грузинський конфлікт у серпні 2008 р. – загострили відносини. Зокрема, колишній міністр оборони США Р. Гейтс охарактеризував цю подію як сигнал усім пострадянським державам, що варто дистанціюватися від Росії [216]. Проте, активна критика Вашингтоном російських дій стала сходити нанівець у зв'язку із президентськими виборами у США.

Другий цикл – 2008-2017 рр. характеризується каденцією президента Б. Обами.

Із приходом у Білий дім адміністрації Б. Обами відбулося «перезавантаження» американсько-російських відносин. У 2009 р. Б. Обама оголосив про відмову від створення позиційного району ПРО у Польщі та Чехії, акцентуючи увагу на нестратегічній ПРО у Європі [175, с. 133]. Першим проявом стало підписання Празького договору про скорочення стратегічних наступальних озброєнь 2010 р. (СНО-3). З американської сторони лунали заяви, що система ПРО у Східній Європі має на меті захистити США та держави-члени НАТО не від Росії, а від Ірану [247, с. 65]. Проте, Москва не відступала від своєї негативної позиції і наголошувала на застосуванні відповідних заходів. Колишній президент РФ Д. Медведєв

акцентував увагу на тому, якщо США розмістять ПРО у Європі, Москва – розмістить ракетні комплекси «Іскандер» у Калінінградській області [210].

Нова проблема з'явилася в порядку денному США-Росія в 2011 р. – Лівія. Сполучені Штати приєдналися до Великобританії, Франції та інших країн для ведення повітряних операцій проти Лівії. По мірі того, як операції розширилися, Москва стала більш критичною, засуджуючи дії НАТО.

Проводячи паралель з політикою Дж. Буша-молодшого, а саме у сфері поширення демократичних цінностей та проблеми з правами людиною, за каденції Б. Обама також існувала критика Росії у цьому аспекті.

Конгрес США сфокусував свою увагу на смерті С. Магницького у 2009 р. Конгрес затвердив законодавство щодо застосування санкції до російських посадовців, відповідальних за його смерть, із заборонаю візового режиму та заморожуванням активів. Адміністрація Б. Обама спочатку протистояла законодавству, але Конгрес знову застосував поправки Джексона-Веніка щодо Росії. У грудні 2012 р. Конгрес прийняв Закон Магницького, який призупинив застосування поправки Джексона-Веніка до Росії та застосував санкції до тих, хто пов'язаний зі смертю Магницького. Це також забезпечило правову основу для санкцій інших російських порушників прав людини. Врешті-решт, Конгрес вирішив зробити закон про конкретну ситуацію в Росії, відмовившись від пропозицій, які стосуються більш широкого кола країн з проблемами прав людини. Москва жорстоко заперечувала проти нового законодавства, яке Б. Обама підтримав [359, р. 118-119]. Такі законодавчі нововведення також сприяли нагнітання негативних тенденцій у відносинах Вашингтону з Москвою.

Вибори В. Путіна у 2012 р. також знайшли критику у американської сторони. Проте, більший вплив на двосторонні відносини мала сирійська криза у якій Москва підтримала режим Б. Асада, а Вашингтон – опозиційні сили.

Піком загострення американсько-російських відносин стали події в Україні у 2014 р. – анексія Росією Криму та конфлікт на сході України [18;

134, с. 483-488]. Після референдуму в Криму, Росія офіційно анексувала півострів, що надало Україні особливо важливого статусу – проблеми та сфери зіткнення інтересів між Заходом та Москвою. Росія порушила свої зобов'язання поважати суверенітет і територіальну цілісність України відповідно до Хельсінкського заключного акту 1975 р., Будапештського меморандуму про гарантії безпеки 1994 р. та Договір про дружбу та співробітництво між Україною та Росією 1997 р.

Сполучені Штати та ЄС відреагували на напад Росії на Криму і дії в східній частині України: плановий саміт G8 в Сочі було замінено на зустрічі G7 (мінус Росія), було застосовано низку санкцій щодо фінансової, енергетичної та оборонної галузей російської економіки [130, с. 14-17; 133, с. 140]. Як і за каденції Дж. Буша-молодшого, відносини США-РФ досягли своєї найнижчої точки за умови агресивної політики Москви.

Третій цикл – з 2017 р. – прихід до влади у США республіканця Д. Трампа.

Д. Трамп у його передвиборчій кампанії неодноразово звинувачували у наближенні до Росії. Вже як президент у перші місяці перебування на посаді він активно розвиває діалог з Москвою [286]. Проте, відповідно до розподілу владних повноважень у США, президент все ж таких не має необмеженої влади і залежить від дій Конгресу [123, с. 97].

Очікуване «потепління» у відносинах США-РФ можливе, але не змінить кардинально існуючий стан речей. По-перше, Вашингтон має союзників у Європі та буде продовжувати санкційну політику щодо Росії у контексті української кризи. По-друге, стримуючим фактором у двосторонніх американсько-російських відносинах залишатиметься сирійська криза.

Необхідно зазначити, що східноєвропейська політика США завжди була побудована, у першу чергу, на зміцненні безпекової складової континенту. Так американський парламент виступав ініціатором підтримки розширення НАТО для нових європейських членів, вважаючи це основою

стратегії стабільності та контрольованості щодо деструктивних геополітичних процесів.

Варто наголосити, що ще у 1994 р. Конгрес США прийняв закон «Про членство в НАТО». Конгрес підтримав думку 16 країн-учасниць Вашингтонського Договору, що членство в НАТО залишається відкритим для країн, які звільняються від комуністичного домінування, в подальшому цей термін був замінений на країни молодшої демократії. Насамперед ці країни повинні взяти активну участь у програмі «Партнерство заради миру», що допомагає просувати принципи НАТО та робити внесок у міжнародну систему безпеки [173, с. 251].

У той же час, європейська політика Конгресу США своєю увагою охоплює не тільки країни, які у подальшому стали членами Європейського Союзу. Серед інших європейських країн, у фокусі американського парламентаризму завжди була і Україна.

Значною активізацією двосторонніх відносин України та США позначилося президентство В. Ющенка. Вашингтон підтримував прагнення Києва вступити до НАТО, зокрема, було створено Міжвідомчу комісію з питань підготовки України до вступу в НАТО [100, с. 17].

У квітні 2007 р. Дж. Бушем-молодшим було підписано «Акт про консолідацію свободи через НАТО», у якому чітко простежується позиція Вашингтону у наданні сприяння Україні щодо набуття членства в Північноатлантичному альянсі [44].

Автор погоджується із твердженням Л. Чекаленко у тому, що особливою подією в українсько-американських відносинах стали домовленості, досягнуті в Хартії Україна – США про стратегічне партнерство, підписаній 20 грудня 2008 р. [15; 265, с. 23-24] В документі сторони підтвердили важливість відносин як друзів та стратегічних партнерів; що співробітництво ґрунтується на спільних цінностях та інтересах. Це включає поширення демократії та економічної свободи, захист безпеки та територіальної цілісності, забезпечення верховенства права,

підтримку інновацій і технічного прогресу. Сторони підтвердили також важливість гарантій безпеки, закріплених в Тристоронній заяві Президентів США, Російської Федерації та України від 14 січня 1994 р., та Будапештського меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 5 грудня 1994 р. підтвердили Пріоритети співробітництва Україна – США (Дорожня карта) від 31 березня 2008 р. [10] та відданість стратегічному партнерству, проголошеному Президентами В. Ющенком та Дж. Бушем-молодшим 4 квітня 2005 р. У документі визначено принципи співробітництва. Заявлено, що поглиблення інтеграції України до євроатлантичних структур є спільним пріоритетом, що Україна та США мають намір розширити рівень нинішніх програм співробітництва та допомоги з оборонних та безпекових питань з метою подолання загроз та поглиблення миру і стабільності [266, с. 111].

У 2012 році Держдепартамент США визначив п'ять пріоритетних напрямів співробітництва з Україною, які стали складовою Стратегії національної безпеки за адміністрації Б. Обами:

1. Співробітництво у сфері контролю за нерозповсюдженням ядерних матеріалів і технологій.
2. Реформування енергетичного сектора.
3. Відновлення співпраці України з Міжнародним валютним фондом.
4. Сприяння інвестиціям приватного сектора США в українську економіку.
5. Закріплення двостороннього співробітництва, визначеного положеннями американсько-української Хартії про стратегічне партнерство, виконання завдань у рамках Комісії Україна-НАТО та Річної національної програми співробітництва з НАТО [74].

Варто наголосити, що Хартія про стратегічне партнерство є досить актуальною для України та забезпечує тісну взаємодію зі США. Саме на виконання її положень, зазначених в пункті 3 преамбули та пункті 3 першого розділу, протягом 2015 року на Яворівському полігоні відбувались спільні

українсько-американські військові навчання «Безстрашний гвардієць-2015». Американські фахівці займались підготовкою понад 900 українських військовослужбовців [184; 230, с. 35-37].

У той же час, із активізацією збройної агресії Російської Федерації проти України політика Конгресу США почала тільки частково реалізовувати задекларовані напрями співпраці [187]. Визначальним моментом у розбудові українсько-американського партнерства став законопроект Конгресу США «Акту на підтримку свободи в Україні» був прийнятий Сенатом 11 грудня 2014 р. [65]. Відповідний законопроект Палати представників Н.Р. 5958 «Відносно введення санкцій щодо Російської Федерації та забезпечення додаткової допомоги Україні, а також для інших цілей» було прийнято 12 грудня 2014 р. Зазначений законопроект є важливим для України у контексті майбутнього членства в НАТО. Зокрема, відповідно до нього, США визнають Україну як державу військового союзника за межами НАТО, а також не виключає надання допомоги та сприяння Збройним силам України та українським біженцям. Важливо що цим законопроектом передбачалося введення нових санкцій проти РФ, що втілювалося після підписання документу Президентом США 19 грудня 2015 р. Як зауважує І. Дудко, документ з певними поправками був підписаний Президентом США 19 грудня 2015 р., став показовим кроком щодо реалізації політики стратегічного партнерства США і України [127, с. 38].

Варто наголосити, що Україна та загострення українсько-російських відносин стали майданчиком для співробітництва європейських держав та США, зокрема, у питаннях санкційного режиму щодо РФ. Щодо санкційних обмежень та їх підтримки США у Конгресі відбувалися дебати. 2 лютого 2017 р. постійний представник США при ООН Н. Хейлі заявила, що «Сполучені Штати продовжують засуджувати і закликати до негайного припинення російської окупації Криму», і що «кримські санкції залишатимуться в силі, поки Росія не поверне контроль над півостровом в Україну» [24]. Зважаючи на такі заяви, початок каденції Д. Трампа також

ознаменувався спадковістю у політиці свого попередника Б. Обами і не передбачає зняття санкцій з РФ [205, с. 22-24; 262, с. 120-121].

Отже, США на початку XXI ст. проводять конструктивну політику щодо підтримання власних геополітичних інтересів у європейському регіоні. Чинником, який пов'язує Вашингтон з європейським континентом є Росія, а саме, проблеми розширення НАТО на схід, питання ПРО, а також реалізація Вашингтоном політики на підтримку глобального лідерства у світі.

Проте, під час загострення міжнародних відносин з причини агресії Російської Федерації проти України Конгрес США не застосував повного обсягу повноважень щодо підтримки територіальної цілісності України у рамках програми «Партнерство заради миру» та Будапештського меморандуму і не вдався до рішучих оборонно-технічних заходів щодо унеможливлення військової інтервенції Російської Федерації з метою порушення територіальної цілісності України навесні 2014 р. Така позиція дещо послабила геополітичний вплив США у східноєвропейському регіоні, що виразилося у численних військово-політичних провокаціях РФ щодо країн НАТО і створило поле для політичної дестабілізації у ЄС загалом. У той же час, Конгрес США послідовно приймає законодавчі акти та ініціює законопроекти, котрі спрямовані на подолання політичної кризи у східноєвропейському регіоні, зокрема в Україні, що вимагає від зацікавлених держав відповідної законодавчої ініціативи у національних парламентах, спрямованої на конструктивне укріплення співпраці із американським парламентом у нових сучасних геополітичних умовах.

Важливою складовою зовнішньополітичних ініціатив Вашингтону на європейському напрямі є забезпечення безпеки і стабільності у європейському регіоні шляхом укріплення структур НАТО, розширення військових контингентів та забезпечення фінансово-технічного потенціалу альянсу. Гуманітарна складова, будучи тісно пов'язаною із політичною, відображає ідеологічну складову політики США у Європі – розвиток і укріплення демократичних цінностей, упровадження демократичних режимів

у східноєвропейських державах. У цьому контексті Конгрес США на законодавчому рівні створює організаційно-правові і фінансово-ресурсні основи для реалізації даної політики. У той же час, економічний напрям політики Конгресу у Європі характеризується достатньо ґрунтовною проамериканською економічною політикою, яка побудована на постійному прагненні досягнення компромісу у парламентських рішеннях.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що відносини США з європейськими державами-членами НАТО ще з середини минулого століття були ваговою складовою зовнішньополітичних ініціатив Вашингтону. У ХХІ ст. цей напрям не втрачає актуальності для Америки, що втілюється як у співпраці з європейськими державами у економічній сфері, так і безпековій та оборонній.

Підтверджено, що тенденція до поширення НАТО на Схід, а також розташування американських систем ПРО у Європі стали визначальними у політиці Дж. Буша-молодшого та Б. Обами. Хоча відносини Європа – США не є конфронтаційними, проте, виявлено, що між трансатлантичними союзниками не існує повноцінної єдності у безпековій політиці у межах НАТО.

Вагомим фактором у європейській політиці США є відносини з Російською Федерацією, які охарактеризовані автором як циклічні. «Потепління» й «охолодження» у відносинах детермінується зовнішньополітичними ініціативами держав щодо балансування на глобальному рівні міжнародної системи та національними інтересами.

Доведено, що не лише проблема роззброєння та поширення НАТО на схід, а й «український» чинник є вагомим у американсько-російських відносинах і буде залишатися на порядку денному відносин щонайменше у середньостроковій перспективі.

3.2. Тихоокеанський вектор зовнішньої політики Вашингтону

Азійсько-Тихоокеанський регіон (АТР) у міжнародних політичних відносинах відіграє одну з ключових ролей щодо формування геополітичних стратегій держав у постбіполярний період. Це пов'язано, насамперед, із

найбільшим демографічним потенціалом держав даного регіону, ресурсними та логістичними особливостями країн АТР та іншими факторами, що складають вплив на міжнародні відносини світових лідерів із такими країнами. Дані фактори активізують взаємини на світовій дипломатичній арені, у яких країни АТР є як суб'єктами таких взаємин, так і об'єктами впливу інших держав, серед яких США займають провідне місце.

На підтвердження значущості АТР як об'єкту зовнішньої політики США слід навести висловлювання колишнього Міністра оборони США Д. Чейні: «Європейський приклад не може бути порівнянний з різноманітністю ситуацій, які ми спостерігаємо в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. На погляд автора, Азія – це передусім морський театр військових дій, на якому відсутні союзницькі структури, що повністю перекривають один одного. США є свого роду балансуєчим елементом в регіоні. Сполучені Штати продовжуватимуть чинити опір контролю над морськими озброєннями» [31].

Пріоритетність зовнішньої політики щодо країн Азійсько-Тихоокеанського регіону у законодавчих ініціативах Конгресу США побудована у розрізі безпеково-політичного, економічного та культурно-гуманітарного впливів США.

Існують конкретні напрями політико-безпекової стратегії у рішеннях Конгресу щодо країн АТР, а саме: по-перше, це підтримка двосторонніх альянсів і дружніх відносин з країнами, з якими США не мають формальних альянсів. По-друге, збереження військової присутності в регіоні. По-третє, підтримка азійських багатосторонніх форумів, організацій, які сприяють послабленню напруженості й збереженню стабільності в регіоні. І останнє – не допустити поширення зброї масового знищення в регіоні. На думку голови підкомітету у справах Азії і Тихого океану при комітеті Палати представників із міжнародних справ Д. Беройтера, американські сили передового базування чисельністю в 100 тис. чол. «забезпечують виконання наших зобов'язань».

З огляду на це, в програмну промову з питань зовнішньої політики кандидата в президенти від республіканської партії Дж. У. Буша, яка була виголошена 19 листопада 1999 р. в президентській бібліотеці Р. Рейгана, була включена ідея щодо необхідності більшої концентрації уваги на силовому аспекті у відстоюванні національних інтересів та потреби перегляду концептуальних засад азійського вектору зовнішньополітичної стратегії США. Теза знайшла своє відображення у наступних словах «Труднощі з визначення фокусу політики в азійському регіоні полягають у тому, що дві великі євразійські держави – Китай і Росія знаходяться на перехідній стадії розвитку. Сьогодні важко зрозуміти їх наміри, оскільки вони самі не знають свого майбутнього. Якщо вони стануть друзями Америки, ця дружба зробить світ більш стійким. Але якщо цього не станеться, то ми можемо так і не прийти до миру, якого прагнемо» [3; 128, с. 85].

На погляд американського дослідника Р. Хантера формується мотив основних подій в АТР, котрий носить військово-політичний характер і обумовлений завданнями контролю над його стратегічно важливим субрегіоном, званим сьогодні в США терміном «Великий Близький Схід» (ВБС) [329, с. 65]. Через п'ятдесят років після початку американо-китайського протистояння в регіоні, прилеглому до узбережжя Східної Азії, США прагнуть зайняти позиції поблизу західного кордону КНР [108, с. 8-9]. Як зауважує В. Ф. Терехов, американське військове вторгнення до регіону Близького Сходу виявилось, однак, дуже дорогим заходом, і тепер до зниження витрат США хочуть залучити поряд з країнами НАТО ще й Індію, Іран і Росію [239, с. 97].

Так, представники дослідницької служби Конгресу США підкреслюють: «Зростаюча увага до Азійсько-Тихоокеанського регіону є значною мірою зміною в засобах (тобто, рівнем ресурсів і лідируючої уваги до цієї частини світу), аніж зміною політичних цілей. Основні інтереси США в регіоні, включаючи стабільність, свободу навігації, вільне здійснення торгівлі, сприяння демократії та правам людини, суттєво не змінилися. Окрім

цього в основі азійсько-тихоокеанської політики є довготривала увага до подолання напруженості в китайсько-американських відносинах, намагання у той же час поглибити інтеграцію Китаю в міжнародне співтовариство» [46]. Але після 2011 р. з'явилося кілька нових аспектів азійської стратегії США. Серед них вчені виокремлюють: «нові військові пріоритети безумовно більш інтегрований і цілісний регіональний підхід до Азійсько-Тихоокеанського регіону, а також таке бачення географії регіону, що включає Індійський океан» [114, с. 9-10; 116, с. 410-415].

Тому дисертант погоджується із Н. Барановою [84, с. 64] у тому, що складність вибору оптимального курсу для США визначається тією обставиною, що американська стратегія виходить із наявності в регіоні декількох, принаймні, двох сильних суперників (КНР та Японія), яких необхідно стримувати. Про це говорять документальні публікації Конгресу ("Congressional Records" та "Congressional Quarterly"), в яких відображена законотворча активність членів Палати представників та Сенату США, а також окремі стенограми і матеріали слухань Комітету у закордонних справах Конгресу США, на яких розглядалися питання, пов'язані з зовнішньополітичним курсом США у Східній Азії, зокрема, позиції демократів і республіканців щодо тайванської та північнокорейської ядерної проблем, а також майбутнього американсько-японських відносин [258, с. 5].

Приступаючи до аналізу безпекових стратегій США в АТР потрібно відзначити те, що інтереси і активи США в даному регіоні продовжують зростати. Крім того, в цьому регіоні знаходяться п'ять із семи військово-політичних партнерів США (Японія, Республіка Корея, Таїланд, Філіппіни та Австралія), Америка зараз вибудовує стратегію на ХХІ ст. щодо відносин з низкою інших країн регіону. Зокрема, США укріпили відносини з Індією, Пакистаном, Малайзією, Сінгапуром та В'єтнамом. Якщо взяти до уваги економічний аспект, дві держави регіону, Китай та Японія, то вони являються найбільшими зарубіжними тримачами боргових зобов'язань США. Торгівля з регіоном постійно зростає і значимість США як

торгівельного партнера збільшується, навіть не дивлячись на розширення економічних взаємозв'язків [278, с. 154].

Адміністрація Дж. Буша-молодшого провела багато важливих двосторонніх переговорів спрямованих на зміцнення відносин з країнами АТР. Двосторонні угоди про зону вільної торгівлі (ЗВТ) з Австралією та Сінгапуром були підписані під час президентства Дж. Буша-молодшого. Адміністрація Дж. В. Буша також розпочала переговори щодо ЗВТ Південної Кореї-США. Транс-Тихоокеанський договір про стратегічне економічне партнерство (ТРП) надав адміністрації Б. Обама хороші умови та перспективи продовження переговорів. Чиновники адміністрації Дж. В. Буша очолили ініціативи щодо зміцнення відносин з існуючими союзниками та створення нових партнерських відносин з Індією, Індонезією та В'єтнамом [371, р. 7-10].

У пріоритетах парламентських рішень головним фактором розвитку співробітництва із Японією стала модернізація американсько-японської системи безпеки, що була проведена в 90-х роках ХХ ст. Вона виявилася у підвищенні компактності та мобільності Сил самооборони Японії та якісному вдосконаленні їхнього озброєння за одночасного розширення сфери дії взаємних зобов'язань до «сусідніх із Японією регіонів» у разі виникнення надзвичайних обставин. Зміна Японією концептуальних засад національної оборони з концепції «виключної оборони» на «активну оборону», реалізація оборонних програм, постійне зростання оборонних видатків обумовлювалися вирішенням нових, більш складних, порівняно з періодом «холодної війни», стратегічних завдань із урахуванням змін у балансі сил та можливого загострення суперечок між державами на регіональному та глобальному рівнях. Фактично, Сили самооборони Японії підготувалися до ведення активних оборонних дій на значній відстані від національної території. Ключовими етапами на шляху якісної реформи американсько-японського союзу стали участь японських контингентів у миротворчих операціях та

активна підтримка Японією антитерористичної коаліції, очолюваної Сполученими Штатами.

У постбіполярний період Японія є не менш відданою американсько-японському союзу, ніж раніше, але стала більш наполегливою у плані перегляду своєї ролі в межах цього союзу, в створенні незалежної військово-виробничої бази. Разом із тим, США надалі більше залежать від зростаючих фінансових можливостей Японії, її спроможності фінансувати американську торгівлю та бюджетний дефіцит. Співробітництво в межах союзу між США та Японією надалі розвиватиметься в напрямку подальшого якісного вдосконалення участі Японії до досягнення рівнозначності партнерів. Водночас, реформування здійснюватиметься повільно, зважаючи на розбіжності у настроях громадськості та неоднозначну реакцію сусідніх з Японією держав [85, с. 160].

Намагаючись подолати історичні суперечності між своїми союзниками, Сполучені Штати у своїй військовій стратегії Японію визначають пріоритетною державою, про що зазначається у документі: «...США... продовжують працювати з Японією щоб допомогти у зміцненні зв'язків безпеки між ними, посилити військове співробітництво і зберегти регіональну стабільність» [70].

Президент Дж. Буш-молодший і колишній прем'єр-міністр Японії Д. Коїдзумі мали помітно тісні стосунки. Коїдзумі рішуче підтримував війну проти терору, очолювану США відразу після нападів 11 вересня 2001 р, і швидко розгорнув Сили самооборони Японії для підтримки американських військових операцій в Афганістані [351, р. 158]. Однак після того, як адміністрація Буша вивела Північну Корею зі списку «вісь зла» восени 2008 р., Токіо побачив у цьому кроці загрозу своїм національним інтересам.

Відносини з Японією були нестабільними у перший термін перебування при владі Б. Обама через часту зміну влади у Японії (зміна чотирьох прем'єр-міністрів Таро Асо, Юкіо Хатояма, Наото Кан, Йосіхіко Нода. Частота лідерських змін у Токіо за короткий проміжок часу призвела

до складних та напружених відносин у альянсі. Суперечки щодо переміщення американських сил на авіа базі морської піхоти Футема в Окінаві ще більше поглибили розрив між Вашингтоном і Токіо.

У вересні 2009 р. Хатояма пообіцяв переглянути угоду 2006 р, яка передбачала переміщення бази Футема з густонаселеного міста Гіноань до Хенкоко, розташованого на менш населеному північно-східному березі Окінави. Угода також передбачала переселення восьми тисяч піхотинців та дев'яти тисяч членів їх сімей до Гуама до 2014 р. У відповідь адміністрація Б. Обама звернулася до японських лідерів із закликом перейти від перегляду угоди 2006 р. та дотримуватися принципів базування [304].

Законодавці в Конгресі активно розглядали це питання з точки зору фінансових витрат такого перебазування, які зросли з початкової оцінки 10,3 млрд до 23,9 млрд. доларів. Сенатори Карл Левін, Джон Маккейн і Джеймс Вебб провели перевірку існуючого стану речей. Хоча як США, так і Японія були офіційно прихильниками будівництва нової бази, проте це питання було відкладено на майбутнє [370].

Американська допомога Японії після землетрусу та цунамі в березні 2011 р. значно змінила тон відносин альянсу. У Японії відбулася низка у результаті яких загинуло приблизно 16 000 чоловік, а також мала місце ядерна криза на АЕС Фукусіма-1. Адміністрація Обама розпочала «Операцію Томодачі». Японська громадська думка США за даними Центру досліджень П'ю значно покращилася, досягнувши 85% (найвищий за десятиліття) після великих зусиль операції Томодачі [332].

В поєднанні стратегічного співробітництва й суперництва із головними країнами АТР (як військово-політичного, так і економічного), що, швидше всього визначатимуть характер взаємин Сполучених Штатів, окрім Японії, з КНР у довгостроковому плані, у рішеннях Конгресу акцент був зміщений у бік стратегічного суперництва. Такий двоїстий підхід до Китаю досить чітко відображений у двох Стратегіях національної безпеки США (СНБ), підписаних Дж. Бушем-молодшим. У СНБ-2002 в розділі «Вироблення

порядку денного для спільних дій з іншими основними центрами сили в світі» в частині тексту, присвяченій Китаю (що йшов услід за Росією), відзначалося, що для Сполучених Штатів «відносини з Китаєм є важливою частиною стратегії створення стабільного, мирного й процвітаючого Азійсько-Тихоокеанського регіону». Конгресмени США в цьому документі вітали «виникнення сильного, мирного і процвітаючого Китаю», особливо наголошуючи на тому, що «демократичний розвиток країни має вирішальне значення для її майбутнього» [71, р. 27].

Водночас у СНБ-2002 підкреслювалося, що «маючи на меті володіння сучасними військовими можливостями, які загрожують його сусідам з АТР, Китай іде застарілим шляхом, що, в кінцевому підсумку, затримає здійснення його власної цілі – досягнення національної величі». Поряд із визнанням існування сфер, де Сполучені Штати й Китай мають глибокі розбіжності, в СНБ-2002 стверджувалося, що США мають на меті встановлення «конструктивних відносин із Китаєм, що змінюється», працюватимуть над «звуженням розбіжностей там, де вони є», не дозволяючи цим розбіжностям перешкоджати співробітництву в тих областях, де «в нас є згода» [71, р. 28].

Варто зазначити, що дослідники виділяють кілька напрямів стратегії зовнішньої політики США щодо КНР у безпековій сфері. Зокрема, І. Дужа констатує, що ставлення зовнішньополітичного істеблішменту у парламенті США до КНР в останні десятиліття традиційно ґрунтувалося на тому або іншому поєднанні двох важко сумісних концепцій: 1) досить прагматичній, помірній концепції неореалістичного «відповідального залучення» (responsible engagement) КНР для вирішення регіональних і глобальних проблем – при другорядному значенні пріоритетів просування демократичного «пакету» і політики «стримування за допомогою обмеження» (containment); 2) ідеологізованій неоконсервативній концепції «стримування» і форсованого просування демократичних цінностей як культурно-гуманітарного складника впливу США. Ця схема є відображенням боротьби двох ліній в американській політиці, що неминуче виливається в те

чи інше їх поєднання, з питання про те якими мають бути відносини Вашингтона і Пекіна в довгостроковій перспективі. Одна з цих ліній націлена на «стримування» Китаю, насамперед його зростаючої військової потужності. Друга – виходить з доцільності курсу на залучення КНР для вирішення нагальних світових проблем, серед яких найбільш важливою для США є участь Китаю в підтримці безпеки в Східній Азії, особливо в її північній частині. Іншою найважливішою стороною лінії на «залучення» є забезпечення вигідних для США умов в торгівельно-економічних зв'язках з Китаєм [128, с. 109].

Більш конкретно завдання США по відношенню до Китаю сформульовані в опублікованій в березні 2015 р. військово-морської стратегії («Стратегія військово-морської взаємодії для XXI століття». CS-21R) [21]. У ній оновлені концепції і стратегічні підходи попереднього варіанту документа від 2007 р. відповідно до обстановки, що змінилася на морях і океанах. Особливо чітко прозвучали трактування військово-морської активності Китаю як загрози, бо, на думку США, китайці ведуть агресивну політику в регіоні і мають територіальні претензії до сусідів. У світлі ситуації в Азії документ опублікований вчасно: не тільки США розширили масштаб своїх операцій в прибережних зонах, а й військово-морські сили країн АТР створюють оборонні комплекси для протистояння можливим викликам на морі. З метою запобігання цих викликів положення нової військово-морської стратегії сформульовані з урахуванням широкого спектра морських проблем і позицій, таких, як позиції різних країн в АТР, нетрадиційні виклики безпеки в контексті реалій безлічі прибережних країн, нові технологічні труднощі в забезпеченні безпеки і навіть питання фінансування окремими рішеннями Конгресу США як ключового фактору в плануванні військово-морських операцій майбутнього [94, с. 138].

Відносини з Китаєм були відносно позитивними після того, як Дж. Буш-молодший і його команда успішно впоралися з інцидентом у квітні 2001 р. поблизу острова Хайнань, в якому американські розвідувальні літаки

зіткнулися з китайським винищувачем, а 24 американців були затримані, а потім звільнено. Китайсько-американські відносини також значно покращилися після початку війни, що ведеться під проводом США, проти глобального тероризму [274, с. 227-230]. Пекін запустив власну версію «війни проти терору» проти сепаратистів у північно-західній провінції Сінцзян, де уйгури регіону вже давно підтримували незалежність від центральної влади [370]. Відносини між США та Китаєм знаходилися у найкращому стані після 1972 р., як зазначив тодішній держсекретар Колін Пауелл [96; с. 201-205; 356].

Намір адміністрації Обама продовжувати активніше залучатись до азіатських справ був позитивно сприйнятий більшістю урядів Азії, крім Китаю, і збільшив політичну довіру до американської підтримки та забезпечення мирного та процвітаючого Азіатсько-Тихоокеанського регіону.

На початку першого терміну президентства Обама політика США щодо Китаю була підсумована політикою «стратегічних запевнень», яка, по суті, була вимогою американських чиновників до Китаю продемонструвати, що їх зростання не приходять за рахунок безпеки та благополуччя інших. Як заявив колишній заступник Державного секретаря Штайнберг у своєму виступі в Центрі нової американської безпеки 24 вересня 2009 р. під назвою «Погляд урядів США та Китаю», стратегічні запевнення Китаю були особливо важливими в наступному ключові сфери [38]:

1. Прозорість і гарантія китайської військової діяльності в повітряному, морському і космічному відношенні, а також ядерної зброї та все більш важливої кібер-сфери;
2. Забезпечення того, що потреба в ресурсах Китаю не призводить до безвідповідального меркантилізму в країнах, що розвиваються, таких як Бірма, Зімбабве та Судан;
3. Забезпечення економічних зв'язків США та Китаю з метою зменшення непорозумінь і помилок, що призвели до проведення торговельної війни.

Проте протягом перших двох років адміністрації Обама політика «стратегічних запевнень» призвела до дуже низької гарантії від Пекіна для США та сусідів Китаю. Комуністична партія в Китаї продемонструвала свою невідповідність світовим нормам і правилам через ревізійні претензії у Південно-Китайському морі, розширенні військово-морської діяльності, ворожнечі з Google через свободу Інтернету та навмисно обструктивну роль на переговорах зі зміни клімату в Копенгагені 2009 р.

«Стратегічне запевнення» було значною мірою замінено шляхом «перебалансування» в Азії, що забезпечило нову більш широку структуру для взаємодії з країнами АТР, включаючи Китай.

Маючи прагнення посилити американо-китайське співробітництво, адміністрація Обама та китайський уряд розпочали стратегічний та економічний діалог у квітні 2009 року, який Г. Клінтон назвала «найбільш інтенсивними та широкими переговорами між нашими урядами» [31].

Позитивним моментом у двосторонніх відносинах стали події на Тайвані, а саме, коли Ма Інцзю від партії Гоміндан прийшов на посаду президента Тайваню в 2008 р. Дружня політика Ма Інцзю була дуже сприятливою у Пекіні, послабивши напруженість між двома урядами [363, р. 24]. Підписання Рамкової угоди про економічне співробітництво у 2010 р. означало нову еру у відносинах між протоками та поглиблення економічних відносин. Незважаючи на те, що зусилля зближення з перехресною протокою усунули більшість суперечок щодо Тайваню у відносинах між Китаєм і США під час першого терміну Обама, питання продажу зброї на Тайвані в США продовжує залишатись суперечливою темою. Тайвань продовжує чинити тиск на США щодо виконанню своїх зобов'язань з безпеки на Тайвані. У свою чергу Вашингтону необхідно підтримувати конструктивний діалог з Пекіном.

Територіальні спори Китаю з В'єтнамом та Філіппінами висвітлили труднощі, спричинені конфліктом в Південно-Китайському морі. Як один з найважливіших світових торгових маршрутів у світі, Малаккська протока є

основним транспортним шляхом між постачальниками Африки та Перської затоки та азійськими споживачами. Щонайменше третина світової сирової нафти і більше половини світового зрідженого газу проходить через цей канал щороку. З огляду на важливість протоки, уряди країн Південно-Східної Азії продемонстрували, що вони не з легкістю відмовляться від територій у морській сфері, маючи на увазі ще більше наполегливий Китай. Територіальні претензії у Південно-Східної Азії були невирішеними через все більш агресивну поведінку Китаю. Крім того, спільне подання Малайзією та В'єтнамом в травні 2009 р. до Комісії з обмежень континентального шельфу передбачало виділення ресурсів морського дна в південному Південно-Китайському морі, які знехтували іншими зацікавленими сторонами, такими як Бруней, Китай та Філіппіни [369].

9 березня 2009 р. в заяві Пентагону повідомлялося, що п'ять китайських кораблів переслідували американський наглядний корабель, коли той проводив операцію в міжнародних водах Південно-Китайського моря після тижня провокаційних дій проти американських суден. Цей конфлікт підкреслив напругу, спричинену присутністю китайського військово-морського флоту в Південно-Китайському морі. Підкреслюючи важливість вирішення суперечок без застосування сили або погрозу силою, Г. Клінтон наголошувала на інтересах США у збереженні миру в регіоні [370]. Метою адміністрації Обама було проголошено національні інтереси Південно-Китайському морі у економічній та комерційній сферах, а також продемонструвати зростаючу важливість Південно-Східної Азії для зовнішньополітичного порядку денного США.

Неодноразово у американсько-китайських відносинах піднімалося питання демократичних цінностей та прав людини, які недостатньо забезпечуються у Китаї.

Адміністрація Б. Обама, хоча і не загострювала відносини з Китаєм, але намагалася «стримувати» його дій в АТР. У свою чергу, Д. Трамп своїми контроверсійними заявами однозначно не стверджує про загострення

відносин з Китаєм. Американський президент наголошує на тому, що Пекін має більш активно діяти щодо північнокорейської ядерної програми. Зважаючи на візит очільника КНР Сі Цзиньпіна до США 6-7 квітня 2017 р. та перемовини з Д. Трампом, відносини будуть розвиватися, але без особливого «потепління» [277].

Інший важливий стратегічний вектор зовнішньої політики США саме за каденції демократа Б. Обами становить Індія. І це не випадково, адже, з метою стримування КНР, Вашингтон створює систему партнерських взаємовідносин та союзів з державами Азійсько-Тихоокеанського регіону. Індія, претендуючи на статус «світової потуги» у XXI ст. та географічно розташована біля Китаю, є вдалим прикладом застосування такої стратегії для «стримування» Пекіну.

Свідченням зміцнення американо-індійських відносин стало укладення в травні 2009 р. двосторонньої угоди [80], що ратифікована парламентом США, про вільний доступ до індійських морським і повітряним портам судів і літаків американських ВМС і ВПС, а також проведення чергових військово-морських навчань «Малабар-2009» за участю США, Індії та Японії, що відбулися приблизно в цей же час в районі Окінави [373].

Варто погодитися із професором Університету Джавахарлала Неру (Нью-Делі, Індія) С. Кумаром, що відносини оборони США та Індії також залежать від продажу військової техніки. Індія зараз являє собою другий за величиною ринок озброєнь для оборонної промисловості США після Саудівської Аравії. У період з 2011 по 2014 р. американські продажі зброї до Індії перевищили 13,9 млрд. доларів [338].

Такі тісні контакти між Вашингтоном та Нью-Делі, встановлені за каденції Б. Обами, імовірно будуть мати своє продовження і за Д. Трампа, так як ставлення нового президента США до Індії є позитивним, а до Пакистану, як мусульманської держави та такої, що пов'язана і тероризмом – негативним [339].

Ураховуючи зазначені стратегічні вектори безпекової політики Конгресу США, необхідно виділити один з центральних напрямів, який полягає у відносинах із КНДР. Погоджуємось із твердженням Н. Франчук у тому, що основна загроза безпеці Східної Азії полягала в тому, що з часу заснування КНДР її військова політика зосереджувалася на підтриманні та збільшенні військової могутності, що дала б змогу здійснити наступальні дії в регіоні, що розглядалися одним із засобів досягнення національної мети – об'єднання півострова, в тому числі, за необхідності, із застосуванням військової сили.

Окрім економічних досягнень, адміністрація Дж У. Буша також досягла прогресу через багатосторонню структуру для протистояння регіональних викликів безпеці. Що стосується ядерних амбіцій Північної Кореї, то шестисторонні переговори було започатковано у 2003 р., в результаті чого офіцери з Пхеньяну прибули до переговорного столу разом із представниками Китаю, Росії, Японії, Південної Кореї та США. В контексті можливого ядерного протистояння на Корейському півострові, ці переговори означали, що багатосторонній механізм може бути рішенням для досягнення консенсусу та співпраці між зацікавленими сторонами. Адміністрація Дж. Буша-молодшого також започаткувала Ініціативу із запобігання нерозповсюдженню, яка, за словами колишнього міністра оборони Роберта Гейтса, була «наріжним каменем» зусиль щодо поширення зброї масового знищення в Азії [327, р. 48].

З Республікою Корея були напружені відносини через ядерну програму Північної Кореї, а також з приводу військової присутності США в Південній Кореї.

Найважливішим успіхом першого терміну Б. Обама на Корейському півострові стало прийняття Корейсько-американської угоди про вільну торгівлю (KORUS-FTA). Ініціатива, започаткована в адміністрації Дж. Буша-молодшого, «KORUS-FTA» означає важливий крок у розвитку двосторонніх економічних відносин між двома основними економіками XXI ст.

Проблема безпеки, спричинена повторними провокаціями Північної Кореї під час першого терміну президентства Б. Обама, зблизила Вашингтон та Сеул. Адміністрація Б. Обама, яка поклала великі надії на врегулювання корейської ядерної проблеми із залученням Північної Кореї, швидко розчарувалася через відсутність контакту та дій у відповідь від Пхеньяну.

Ядерні випробування Північною Кореєю 2009 р., потоплення в 2010 р. Південнокорейського військово-морського корвету Чхонан північнокорейською торпедою, спроба запуску ракет призвело до посилення союзу безпеки США і Південної Кореї в умовах активних загроз Північної Кореї. У червні 2010 р., як відповідь на провокації Північної Кореї, президент Б. Обама та колишній президент Південної Кореї Лі Мен Бак погодилися відкласти перенесення військового оперативного контролю (ОПКОН) з США в Південну Корею [370].

До того, як Б. Обама завершив своє перебування при владі, Сполучені Штати сприяли тому, що в листопаді 2016 р. введена санкція проти Північної Кореї призвела до зниження експорту вугілля на 60%.

США підтримували санкційний режим проти КНДР у зв'язку з її ядерною програмою, але не чинили прямого тиску із застосуванням сили. Проте, Д. Трамп як новий президент США, планує змінити методи впливу на Пхеньян. Державний секретар США Р. Тіллерсон у березні 2017 р. заявив про відмову від політики колишнього президента Барака Обама – «стратегічного терпіння», яку багато хто розглядав як невдачу, оскільки вона не обмежувала програми ядерної зброї в Північній Кореї.

«Політика стратегічного терпіння закінчилася», – заявив Р. Тіллерсон під час свого першого офіційного туру в Східній Азії. «Ми вивчаємо новий діапазон дипломатичних, безпечних та економічних заходів» [341].

Стратегія «перебалансування» адміністрації Б. Обама щодо Азіатсько-Тихоокеанського регіону є, по суті, стратегією хеджування щодо Китаю, що поєднує в собі взаємодію з Пекіном, створюючи мережу двосторонніх

військових партнерських союзів та альянсів в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні як потенційну протипагу зростання Китаю.

Завдяки стратегічному розміщенню більш широко розгорнутих військ в Австралії та Сінгапурі, а також підтримання та зміцнення своєї військової присутності через більш широке розповсюдження сил, включаючи Гуам та Філіппіни, адміністрація Б. Обами переслідувала більш гнучку та спроможну структуру військової сили в регіоні [46].

Таким чином, безпеково-політичні стратегії Конгресу США у АТР сформовані у стратегічних документах і рішеннях парламенту у сфері фінансування збройної присутності, а також встановлення партнерської безпекової дипломатії відносно окремих країн. Зокрема, серед країн-партнерів, відносно яких Конгрес США ухвалює рішення фінансово-організаційної підтримки, назвемо Японію, Індію та Південну Корею. У той же час, політика фінансово-технічної і організаційної підтримки цих країн спрямована на формування стратегічної переваги щодо інших держав, які у рішеннях американського парламенту фігурують як держави, що несуть різноманітні загрози у АТР – КНДР, КНР. У цілому, Конгрес США у АТР формує стратегію гегемонії та повного контролю над регіоном, що зумовлено, окрім безпекового фактору, також економічними чинниками.

Саме економічні чинники становлять один з головних стратегічних векторів зовнішньополітичної стратегії Конгресу США у регіоні АТР, оскільки економічний потенціал країн регіону є найбільш потужним у контексті багатьох наявних ресурсів. У той же час, погоджуємось із вченими у тому, що не тільки ресурсні складники формують основу зовнішньоекономічної стратегії американського Конгресу у АТР. Так Лі Х. Гемілтон констатує, що головним завданням у сфері зовнішньоекономічної політики є використання свого значного впливу для того, щоби сприяти відкритій світовій економіці, поглиблювати і розширювати переваги глобалізації. Американські стратегічні інтереси

сьогодні тісно переплітаються з економічними інтересами інших країн, серед яких такі країни АТР, як Японія, Китай, Росія [264, с. 93].

Економічний фактор інтерпретується Вашингтоном як вагомий стратегічний елемент позиціонування на міжнародній арені та досягнення світового лідерства.

Даний процес виражається у різноманітних ініціативах американського Конгресу. США 5 жовтня 2015 р. завершили важкі переговори про створення міжрегіонального економічного блоку в формі Транс-Тихоокеанського партнерства (ТТП) з Австралією, Брунеєм, Канадою, Чилі, Малайзією, Мексикою, Новою Зеландією, Перу, Сінгапуром, В'єтнамом і Японією. Слід звернути увагу на те, що КНР підключилася до переговорів останньою – тільки у вересні 2013 р. Республіка Корея, третя за величиною економічна держава в Тихоокеанській Азії теж отримала запрошення, але не вступила в переговорний процес, вважаючи, що їй достатньо двосторонньої угоди про ЗВТ із США, що стало чинним в 2012 р. після складних тривалих переговорів і процедури затвердження в американському Конгресі в 2011 р. Стриманий інтерес до даного проекту проявляє Тайвань. І, зрозуміло, серед учасників ТТП відсутній Китай, який має власне бачення інтеграційних процесів в Тихоокеанській Азії. Пекін використовує наявні у нього економічні важелі для створення альтернативи ТТП – так званої Азіатсько-Тихоокеанської зони вільної торгівлі (АТЗСТ). У листопаді 2014 р. в рамках саміту АТЕС в Пекіні Китаю як господареві заходу вдалося наполягти лише на укладенні угоди про проведення дворічного дослідження перспектив створення АТЗСТ, тобто фактично відкласти офіційні переговори як мінімум до 2017 р. Навіть цей відносно незначний крок викликав різко негативну реакцію з боку США [82].

З урахуванням кризи переговорів в рамках Світової організації торгівлі (СОТ) США грали лідируючу роль в дискусіях про формування ТТП, розглядаючи його як найважливіший пріоритет своєї зовнішньоторговельної політики на найближчі роки і «модель регіональної торгової угоди XXI ст.». З початку 2010 р. по жовтень 2015 р. відбулося більше 25 раундів

переговорів, більшість з яких проходили в закритому режимі. Останні два раунди пройшли на території США. Навіть після підписання угоди 5 жовтня 2015 р. в Атланті було оголошено про те, що повний текст цього документа, що складається з 30 розділів, буде оприлюднено тільки через місяць [79]. З огляду на необхідність ратифікації даної угоди парламентами країн-учасниць набуття нею чинності планувалося на 2017 рік, проте прихід до влади в США адміністрації Д. Трампа суттєво змінив ситуацію, оскільки США вийшли з даної угоди [104, с. 170; 281, с. 20-23].

Водночас в американському Конгресі вже кілька років поспіль актуальною є проблема поглиблення боргової залежності США від КНР. Наприклад, на проміжних виборах до Конгресу у 2010 р. республіканці і демократи відкрито звинувачували один одного в сприянні видавлювання виробництва в Китай і збільшення американського зовнішнього боргу. Адже, до 2010 р. дефіцит Сполучених Штатів в торгівлі з Китаєм досяг 273 млрд. дол., а сумарна заборгованість перед КНР в 2011 р. склала вже більш ніж 1,1 трлн. дол. [342].

На тлі цих процесів в американському парламенті зростає занепокоєння посиленням у міжнародних справах Китаю. Те, що Китай є найбільшим утримувачем американських боргових зобов'язань, а також країною найбільшого торговельного дисбалансу США, робить його легким «винуватим» в економічних негараздах країни [275, с. 5-7].

Такий стан речей зумовив поєднання зусиль законодавчої та виконавчої гілок влади у формуванні зовнішньополітичної економічної стратегії США. Зокрема, це виявилось у співпраці Конгресу і президентської адміністрації у процесі створення стратегій впливу у регіональних економічних блоках. Зокрема, у лютому 2013 р. Президент США Б. Обама в своєму виступі в Конгресі з посланням «Про становище країни» виклав пріоритети американської політики на другий термін свого перебування при владі [66]. Серед різних найважливіших завдань США на світовій арені було оголошено про намір на додаток до Північноамериканської зони вільної

торгівлі сформувавши на чолі з США ще два гігантських економічних блоки – Трансатлантичний і Транс-Тихоокеанський, що має забезпечити Вашингтону довгострокове економічне і політичне лідерство в сучасній системі міжнародних відносин. Дана стратегія є одним з ключових компонентів «Доктрини Обама». Важливою перемогою Б. Обама на внутрішньополітичному фронті стало схвалення Конгресом США законодавчого акту про надання адміністрації повноважень укласти торговельні угоди (The Bipartisan Congressional Trade Priorities and Accountability Act of 2015) [37] з подальшою прискореною процедурою затвердження в Конгресі.

Зусилля Дж. Буша-молодшого та Б. Обама щодо розбудови системи економічних зв'язків у форматі Транс-Тихоокеанського партнерства майже зводяться нанівець рішенням Президента Д. Трампа вийти з ТТП [339].

Отже, Азійсько-тихоокеанський регіон займає чільне місце у зовнішньополітичній стратегії США, яка втілюється як на регіональному, так і глобальному рівнях [137, с. 64-65]. США розбудовує відносини з державами регіону як на двосторонній основі (співробітництво з Японією, Республікою Корея, союзи у військовій сфері з В'єтнамом, Філіппінами, договори з державами регіону у економічній сфері), а також багатосторонній (реалізація Вашингтоном Транс-тихоокеанського стратегічного економічного партнерства).

Тихоокеанський вектор у зовнішній політиці США та діяльності Конгресу засвідчує свою повномасштабність на декількох напрямках. Безпеково-політичний напрям сформований у системі законодавчих актів американського парламенту і в основному представлений рішеннями у напрямі виділення бюджетних асигнувань на розміщення засобів озброєнь та військових контингентів у АТР. Економічні стратегії у законодавчих актах виражені у концепціях формування Транс-Тихоокеанського економічного блоку, а також шляхом ратифікаційних актів двосторонніх і багатосторонніх угод із державами АТР. Дані економічні стратегії знаходять своє відображення у неоднозначному ставленні американських Конгресменів

щодо окремих держав АТР, зокрема щодо економічної політики відносно КНР, КНДР та В'єтнаму.

Акцентовано увагу на залученні США до вирішення регіональних проблем – корейське питання, проблема Південно-Китайського моря. Проте, визначено, що механізми втілення зовнішньополітичної стратегії США за Дж. Буша-молодшого та Б. Обами мають різницю – від налагодження багатостороннього співробітництва у регіоні до створення союзів та конкуренції за лідерство з Китаєм.

Виявлено, що втілення адміністрацією Б. Обами стратегії «повернення в Азію» або «перебалансування» стало проявом більш активної лідерської політики США на глобальному рівні, насамперед, у конкуренції з Китаєм як ще однією світовою потугою у XXI ст. та реалізація політики «стримування» Китаю за рахунок військових та оборонних союзів з державами Південно-Східної Азії, Індією та всеосяжного економічного співробітництва.

Варто наголосити, що втілення зовнішньополітичної стратегії Вашингтону щодо держав АТР має дещо відмінні механізми за каденції Дж. Буша-молодшого та Б. Обами. Так, республіканська адміністрація заклала ґрунтовний фундамент розбудові відносин з державами регіону саме на двосторонньому та багатосторонньому рівні співробітництва у різних сферах, у тому числі й з Китаєм. У свою чергу, демократи продовжили цю політику, але вже більш конкретно апелюючи до «стримування» Китаю, застосовуючи союзницькі відносини з державами регіону.

3.3. Стратегічні основи політики США на Близькому та Середньому Сході

На початку 2000-х рр. Конгрес США і президент Дж. Буш-молодший відводив близькосхідному вектору зовнішньо-політичного курсу другорядну роль і давав зрозуміти, що планує зменшити масштаби втручання Вашингтону у справи Близького Сходу.

У цей час в американських політичних колах багато говорилося про «близькосхідний порядок». У зв'язку з цим звертає на себе увагу документ під назвою «Регіональне співробітництво на Близькому Сході», який був підготовлений американським Міжнародним Агентством з розвитку і переданий на розгляд до Конгресу. У його підготовці взяли участь вісім міністерств і десять наукових центрів на чолі з Академією Наук США. Відповідно до цього документу, регіональне співробітництво має будуватися на географічній та економічній (а не національній та політичній, як в разі з арабським регіональним порядком) основах. Воно передбачає визнання арабами Ізраїлю і його інтеграцію в регіональний порядок. У географічному плані йдеться про регіональну структуру, що об'єднує країни Арабського Сходу з Ізраїлем, Іраном і Туреччиною. Економічною же основою близькосхідного порядку, як йдеться в документі, є регіональне співробітництво в рамках короткострокових, середньострокових і довгострокових проектів [327, р. 64-65].

Ситуація різко змінилася після трагічних терактів 11 вересня 2001 р. у Нью-Йорку та Вашингтоні. У зверненні американського президента до нації 29 січня 2002 р. проголошувалася необхідність розгортання широкомасштабної й довготермінової кампанії превентивної та упереджувальної ліквідації зовнішньої терористичної загрози для США, яка, за «доктриною Буша», передусім походила (окрім «Аль-Каїди») від країн так званої «вісі зла» – саддамівського Іраку, Ірану, Північної Кореї та тих країн і політичних сил, які змикаються з цією «віссю» [50].

На початку 2000-х рр. після терактів 11 вересня 2001 р. американський Конгрес разом із адміністрацією Дж. Буша-молодшого розпочав формування і реалізацію новітньої безпекової близькосхідної стратегії. Про це говорять парламентські слухання у США: Дж. Буш-молодший у зверненні президента до Конгресу 29 січня 2002 р. використовує термін «вісь зла», поєднуючи метафоричний опис двох головних ворогів США в ХХ ст. – нацизму (держави «Вісі») і комунізму («імперія зла»). Спочатку до групи «вісі зла»

були занесені Іран, Ірак і Північна Корея, але вже 6 травня 2002 р. заступник держсекретаря Дж. Болтон оголосив про включення до неї Лівії, Сирії та Куби, завдяки чому терміни «вісь зла» і «держави-парії» стали фактично взаємозамінними [191, с. 34].

Слід зауважити, що Близький Схід відразу став трактуватися розширено, як територія держав з переважно мусульманським населенням: від Марокко до Пакистану включно і від Туреччини до Судану. Так з'явилося поняття Великого Близького Сходу, який став включати Північну Африку, Близький і Середній Схід, Туреччину і Пакистан. Основними авторами концепції «Великий Близький Схід» стали Г. Кіссінджер [155], Д. Рамсфельд [63], К. Райс [61], Д. Чейні [30], а також П. Вулфовіц, М. Гроссман, Г. Допрет, Р. Перл та інші американські політологи і представники виконавчої влади. Автори зазначеної концепції виходили з того, що західна демократія як універсальний засіб забезпечує модернізацію, процвітання, справедливість і діалог культур. Отже, на основі реконструкції «Великого Близького Сходу» потрібно створити таке співтовариство, яке б повністю відповідало національним інтересам США [129, с. 621].

Отже, першим і головним стратегічним напрямом зовнішньої близькосхідної політики слід вважати безпекову політику, побудовану на військово-політичному впливі у регіоні.

Зокрема, фактором міжнародно-політичного характеру, що впливає на формування військово-політичної стратегії США на Близькому Сході є триваючий понад півстоліття близькосхідний конфлікт. Близькосхідний конфлікт має складну структуру. Ця складність пояснюється наявністю особливим чином взаємопов'язаних суперечностей територіального, політичного, економічного, міжнародно-правового, національно-етнічного, релігійного і культурного характеру. Близькосхідний дослідник Р. М. Хаддад наводить найважливіші структурні компоненти близькосхідного конфлікту:

- 1) Палестинська проблема – відсутність у арабського народу Палестини власної незалежної держави, важке соціальне і економічне

становище жителів підконтрольної Ізраїлю Палестинської автономії і палестинських біженців в арабських країнах;

2) Арабо-ізраїльська військова конфронтація, яка переходила в періоди найбільшого загострення в арабо-ізраїльській війни;

3) Конфлікти неміжнародного характеру в арабських країнах регіону. Їх зміст визначається внутрішніми умовами кожної країни, однак їх істинні причини лежать в площині загального арабо-ізраїльського протистояння, неврегульованість близькосхідного конфлікту в цілому;

4) Збройні конфлікти між країнами регіону та іншими геополітичними суб'єктами. Мова в даному випадку йде про операції США і їх союзників проти Іраку і Афганістану і ін.;

5) Міжконфесійні протиріччя, що важко врегульовуються та дозволяють в ряді випадків інтерпретувати їх як «зіткнення цивілізацій». Цьому сприяють активні дії представників екстремістських кіл основних протиборчих конфесій: ісламу, іудаїзму і християнства;

б) Терористична діяльність екстремістських організацій, які часто виступають самостійними суб'єктами близькосхідного конфлікту і знаходяться поза контролем держав регіону [259, с. 8-10].

Проте, більшість американських і інших дослідників згодні з тим, що посилення унілатералізму США безпосередньо пов'язано з терористичними актами 11 вересня 2001 р. «Доктрина Буша», основні положення якої були викладені в 2002 р. в таких документах, як «Доповідь про становище в країні» [6] і «Стратегія національної безпеки» [29], стала в даному випадку виразом і закріпленням права США на проведення односторонніх дій. Адміністрація Буша-молодшого надавала значення питанням демократизації в арабських країнах, вважаючи, що цей процес буде сприяти зниженню рівня терористичних загроз. Завдання це безпосередньо пов'язувалося з забезпеченням стабільності регіону. Поширення базових демократичних цінностей і затвердження відповідних інститутів в регіоні мало призвести до зниження загроз, що виходять з регіону, загроз національній безпеці

Сполучених Штатів. Крім того, демократизація країн регіону для Конгресу США і президентської адміністрації виглядала не тільки як аспект забезпечення безпеки, але і як історичний шанс вивести американський вплив в регіоні на новий рівень.

Підвалини нової близькосхідної стратегії США закладено у Стратегії національної безпеки Сполучених Штатів Америки, презентованої у Конгресі Президентом США Дж. В. Бушем 20 вересня 2002 р., а також у новій Стратегії національної безпеки США, оприлюдненій 16 березня 2006 р [72]. Стратегія національної безпеки Сполучених Штатів Америки визначала такі головні положення нової політики США на Близькому і Середньому Сході:

1. Право Сполучених Штатів на нанесення упереджуючих ударів як по терористичним центрам, так і по країнам, які підтримують терористів. У Стратегії наголошується на необхідності захисту США, американських громадян та їхніх інтересів за кордоном, «шляхом виявлення та знищення загрози ще до того, як вона досягне наших кордонів» [16], затверджується за Сполученими Штатами Америки безумовне право завдавати удари будь-якому обраному «ворогові», не зважаючи на міжнародно-правову систему колективної безпеки – «...якщо необхідно, то ми без коливань діятимемо наодинці, здійснюючи своє право на самооборону упереджуючими діями».

2. У Стратегії наголошується, що «війна з тероризмом не є зіткненням цивілізацій. Водночас це є зіткненням у межах самої цивілізації, битвою за майбутнє мусульманського світу. Це є боротьба ідей і це сфера, де Америка мусить перемагати...».

3. Підтримка поміркованих і сучасних урядів, особливо в Ісламському світі [72].

Реалізацію даної стратегії забезпечував Конгрес США шляхом прийняття рішень щодо відповідних асигнувань. Зокрема, після терактів 11 вересня 2001 р. для подолання наслідків терактів і боротьби із терористичною загрозою Конгрес США асигнував не 400 млн дол., а 40 млрд дол. [368, р. 55].

Роль Конгресу США у реалізації стратегії боротьби із тероризмом на Близькому Сході зводиться не тільки до прийняття рішень щодо фінансування антитерористичних кампаній. Зокрема, 8 квітня 2017 р. Конгресом США було санкціоновано нанесення ракетного удару по урядовим військовим базам у Сирії у відповідь на хімічні атаки урядових військ, що призвели до десятків жертв.

Більшість Сенаторів США від обох партій підтримали рішення президента Д. Трампа завдати ракетного удару по сирійській авіабазі. Однак деякі Сенатори висловили думку, що Президент повинен був попередньо отримати згоду Конгресу. Рішення Д. Трампа підтримали кілька найвпливовіших політичних суперників. Ч. Шумер, лідер демократичної меншості в Сенаті, сказав, що ракетні удари «були вірним рішенням» в світлі хімічної атаки, проведеної, імовірно військами Б. Асада. Лідер демократичної меншості в Палаті представників Н. Пелосі назвала удари «пропорційною відповіддю». Лідер республіканської більшості Сенату М. Макконнелл заявив, що удари посиляють потужний сигнал і союзникам, і суперникам США [90].

Конгрес США у забезпеченні воєнно-політичного впливу на Близькому Сході упроваджував в основному два стратегічні напрями – ухвалення рішень про санкції щодо близькосхідних країн, які несуть загрозу США та приймав рішення щодо фінансування безпекових і військових програм у регіоні. Тому, важливим напрямом стратегії США відносно близькосхідних країн та участі у її реалізації Конгресу слід визнати санкційну політику. Накопичений негативний дипломатичний досвід застосування санкцій з метою недопущення поширення ядерної зброї, як наприклад, у випадку з Іраном, Іраком, Північною Кореєю диктували появу нового тренду в американській санкційній стратегії, а саме – переходу до концепції її адресного використання, тобто модифікації санкцій до конкретного міжнародного актора. У результаті реалізації даної стратегії конфігурація санкційних заходів відносно Іраку, Ірану, Лівії, Північної Кореї, згодом, і

Сирії була уточнена і доповнена Конгресом США в таких документах, як «Акт з ядерного нерозповсюдження відносно Іраку та Ірану» (1992 р.), «Акт про санкції проти Ірану та Лівії» 1996 р., «Акт з нерозповсюдження відносно Ірану» (2000 р.), «Акт про санкції проти Ірану» (2006 р.), «Акт про відповідальність Сирії і відновлення суверенітету Лівану» (2003 р.), «Акт про консолідовані санкції відносно Ірану, Північної Кореї і Сирії» (2011 р.), «Акт про санкції проти Сирії» (2011 р.) тощо [206, с. 101-103; 228, с. 125].

Водночас необхідно зазначити, що не тільки політика санкцій і тиску покладена у основу близькосхідної стратегії США. Зокрема, характерним прикладом слід назвати один з найдієвіших інструментів, які використовувалися Сполученими Штатами Америки у забезпеченні трансформації та модернізації Близького і Середнього Сходу, яким стала Американська Близькосхідна Партнерська Ініціатива (Middle East Partnership Initiative, MEPI) [41]. Створена у 2002 р. за підтримки Конгресу США, ця довгострокова програма передбачала зосередити ресурси, досвід та рішучість Сполучених Штатів для підтримки реформ на Близькому Сході. У промові К. Пауелла, який на той час обіймав посаду Держсекретаря США, 12 грудня 2002 р. у Фонді спадщини, Близькосхідна Партнерська Ініціатива була охарактеризована як міст між Сполученими Штатами та Близьким Сходом, між урядами та народами США і Близькосхідного регіону [78].

Американська Близькосхідна Партнерська Ініціатива створена за підтримки Конгресу США як довгострокова програма акумулювання ресурсів, досвіду та рішучості Сполучених Штатів щодо підтримки реформ на Близькому Сході. Ця ініціатива уявлялась як міст між США та Близьким Сходом, між урядами та народами США та близькосхідного регіону. Програма передбачала тісне співробітництво з урядами арабських країн, академічними інститутами, приватним сектором і неурядовими організаціями. В економічній сфері Американська Близькосхідна Партнерська Ініціатива була спрямована на підтримку економічного розвитку країн регіону, підвищення рівня зайнятості населення, розвиток

приватного сектору, малого і середнього підприємництва, залучення прямих іноземних і внутрішніх інвестицій, боротьбу з корупцією та тіньовою економікою [78].

В економічній сфері реалізація програм США фокусує свою увагу на розбудові необхідних засад для забезпечення поступального руху арабських країн до ринкової економіки, в якій визначальним буде приватний сектор. Економічна складова партнерства, за свідченням Л. Скороход, має на меті сприяти проведенню економічних реформ, які заохочуватимуть зростання інвестицій в економіку арабських країн, стимулюватимуть розвиток приватного бізнесу та ринкової економіки, підвищуватимуть конкурентоспроможність близькосхідного регіону. Конкретними кроками в цьому напрямку уявлялося створення зони вільної торгівлі між США та арабськими країнами (на основі укладення відповідних двосторонніх угод); підтримка з боку Вашингтону вступу арабських країн у СОТ; реформування законодавства у сфері торгівлі; створення Близькосхідної фінансової корпорації для сприяння інвестування в розвиток малого та середнього приватного бізнесу; програми підготовки фахівців тощо. Програми підтримки реформ у сфері освіти спрямовані на покращення шкільного навчання та освітніх програм (включаючи поширення комп'ютерної підготовки, підвищення рівня грамотності, особливо серед дівчат і жінок), що сприятиме підготовці молодого покоління для входження в глобальний міжнародний ринок праці [231, с. 52].

Отже, Американську Близькосхідну Партнерську Ініціативу можна вважати економічним напрямом близькосхідної стратегії США, котрий, окрім інших, став основою партнерських відносин між країнами регіону та США, що особливо відзначалося у схвальних рішеннях Конгресу щодо затверджень подібних програм.

Подібний підхід дослідники Близького Сходу оцінюють як потребу США у отриманні економічних ресурсів близькосхідних країн, зокрема, головними економічними чинниками, що визначають стратегію США на

Близькому Сходу, вважаються наявність в регіоні величезних енергетичних та фінансових ресурсів, а також посилення ролі близькосхідних країн в світовій економіці. Розклад геополітичних сил в регіоні визначається тим, що тут зосереджено 64% розвіданих світових запасів нафти і, отже, Близький Схід, насамперед нафтовидобувні країни Перської затоки, будуть зберігати свій статус головної світової комори нафти в доступній перспективі.

Прагнення США забезпечити свою енергетичну безпеку передбачає визначення регіону Близького Сходу в якості найважливішого вектора своєї військово-політичної стратегії. Крім того, слід погодитись із близькосхідним дослідником Р.М. Хаддадом у тому, що країни регіону активно розвиваються в соціально-економічному плані. Доходи від експорту нафти, туризму та інших галузей економіки перетворюють окремі близькосхідні країни в джерело вільних фінансових коштів. Перетворення Близького Сходу в зростаючий ринок для американських виробників і джерело інвестицій в економіку США збільшує вагомість регіону у зовнішньополітичній стратегії Вашингтону [259, с. 17].

Отже, слід констатувати, що Близький Схід у зовнішньоекономічній стратегії США розглядається як сировинний придаток. США здійснює невеликий обсяг імпортно-експортних операцій із країнами Близького Сходу: за даними статистики частка країн Близького Сходу й Африки, як в експорті, так і в імпорті США була як і раніше незначною. По Близькому Сходу ці показники за останні три роки складають у середньому відповідно 5,2% і 5,5%, а по Африці – 2,2% і 5,4% відповідно. Водночас, ураховуючи дані показники економічного співробітництва, у Сенаті США розробляється нова законодавча база для економік країн нових демократій, включно з країнами «Великого Близького Сходу» [367].

Реалізація економічних інтересів США у близькосхідному регіоні, окрім військово-політичної присутності, здійснювалась шляхом упровадження стратегії «просування демократії на Близькому Сході». Реалізація даної стратегії зумовлена зміною парадигми сучасного

зовнішньополітичного курсу Сполучених Штатів на Близькому Сході, яка полягала у переході від політики підтримки стабільності в регіоні будь-якою ціною до політики демократизації близькосхідних країн. Нова концепція «м'якої сили» втілилася у «Стратегії національної безпеки США», яка була продуктом підготовки республіканської команди Конгресу США і знайшла своє логічне завершення у доктрині Дж. Буша-молодшого (2006 р.). Війна з тероризмом та просування демократії на Близькому Сході стали її лейтмотивом: «Наша найбільша безпека пов'язана із розповсюдженням свободи, бо вільні нації не підтримуватимуть терор, не вбиватимуть сусідів та не будуть загрожувати світу зброєю масового терору». Визначено, що «представницькі уряди на Близькому Сході будуть відображувати свої власні культури. Демократичними державами можуть бути як конституційні монархії, так і парламентські системи. Модернізація суспільно-політичного простору повинна проходити з середини, а не нав'язуватися ззовні». У рамках цієї стратегії було окреслено декілька важливих ініціатив: «Хартія свободи Близького Сходу» (зобов'язання держав взяти на озброєння інститути та принципи демократії), укладання угод між НАТО та арабськими країнами про співробітництво у сфері безпеки, диверсифікація економічних зв'язків між США, Євросоюзом та Близьким Сходом [271, с. 22–25].

Поширення демократії розглядалося конгресменами, по суті, «як альтернатива терору та насильству», а деякими політиками й взагалі як створення «альтернативи для поміркованих мусульман повсюди у світі..., яка змінить історію..., позбавить влади радикального ісламу» [75].

Вище зазначені сфери та механізми втілення зовнішньополітичних ініціатив Вашингтону щодо Близького та Середнього Сходу у контексті концепції «Великий Близький Схід» варто розглянути, порівнюючи діяльність республіканців та демократів за президентства Дж. Буша-молодшого та Б. Обами.

У контексті Близького Сходу увага адміністрації Дж. Буша-молодшого була спрямована на ізраїльсько-палестинський конфлікт, що втілювалося у

розробці «Дорожньої карти» мирного врегулювання [62]. Тому, спочатку мало уваги приділялося Середньому Сходу, однак, це було негайно переглянуто після 11 вересня 2001 р. США втрутилися до подій в Афганістані в січні 2002 р. Дж. В. Буш окреслив сумнозвісну «вісь зла» – це такі країни як Північна Корея, Ірак та Іран.

Тим не менше, у Стратегії національної безпеки за 2002 р. досить чітко було сформульовано дії США на міжнародній арені та боротьбі з тероризмом: «Хоча Сполучені Штати будуть постійно прагнути заручитися підтримкою міжнародного співтовариства, ми не будемо вагатися діяти самостійно, в разі необхідності, реалізувати своє право на самооборону, діючи передчасно проти таких терористів, щоб вони не заподіювали шкоду нашим людям і нашій державі» [71].

Тому, за перші два роки першої президентської каденції Дж. В. Буша – США були військовим учасником в Афганістані, а також в Іраку, весь час посилюючи риторику проти Ірану.

У Стратегії національної безпеки 2006 р. зазначалося про демократичні наслідки вторгнень США до Афганістану та Іраку, одночасно, наголошуючи, що на Близькому Сході все ще існують держави, які не відповідають американським світоглядам, такі як Сирія та Іран, які «продовжують надавати притулок терористам та спонсорувати їх терористичну діяльність за кордоном» [72]. Здобутком Вашингтону в іракській політиці було визначено звільнення 25 млн іракців від режиму С. Хуссейна та повалення існуючого режиму.

Грунтовне дослідження, проведене Б. Джиллі щодо політики демократизації проведеної Дж. Бушем-молодшим на Близькому Сході, має цікаві факти. Адміністрація У. Клінтона витратила на пропаганду демократії на Близькому Сході 3 мільйони доларів на рік; однак за каденції Дж. В. Буша, зокрема, в період з 2006 по 2008 р., витрати США досягли 436 млн доларів, навіть без урахування витрат на війни в Іраку та Афганістані. Автор далі стверджує, що більша частина грошей була направлена до 7 найважливіших

країн – Єгипет, Ємен, Йорданія, Ліван, Марокко та Пакистан [319, р. 662-668]. За винятком Пакистану, всі країни відчували на собі арабське народне повстання у 2010-2011 рр.

Б. Обама зіштовхнувся з фінансово-економічною кризою, а виклики на Близькому Сході не були вирішені в односторонньому порядку. Президент швидко став скептичним оскільки події так званої «Арабської весни» виявилися з набагато більшими наслідками, коли заклики до демократизації призвели до жорстокості. Зокрема, за адміністрації Б. Обами США втрутилися до подій у Лівії [229].

Щодо лівійської кризи, то відбулося втручання коаліції, яка складалася не тільки з США і європейських держав НАТО, а також Близькосхідних держав (а саме Саудівська Аравія та Йорданія, Туреччина як член НАТО), що надало коаліції ще більше маневреності [326, р. 34].

Рада Безпеки ООН прийняла Резолюцію 1973 про встановлення зони вільних польотів над Лівією при 5 голосах, що утрималися, зокрема, постійні члени РБ Китай і Росія, непостійні – Бразилія, Індія та Німеччина. Силам коаліції був наданий дозвіл на застосування «всіх необхідних заходів» для захисту цивільного населення країни. 30 жовтня 2011 р. правозахисна (і обурена) опозиція захопила владу і було вбито М. Каддафі [321]. Тим не менш, інтервенція в Лівії виявилася найнижчою точкою в президентстві Б. Обами через застосування військових методів встановлення демократії.

Подібно до Дж. Буша-молодшого, чиє президентство було пов'язане із боротьбою з терористичною загрозою, Б. Обама також спостерігав зародження тероризму на Близькому Сході у форматі «Ісламської держави».

Взагалі, 2014 рік ускладнив всю геополітичну ситуацію на Близькому Сході. Тим не менш, це відбулося не тільки завдяки величезним успіхам «Ісламської держави», а під впливом анексії Росією Криму в Україні.

З іншого боку, 2015 р. становив найбільший зсув у позитивному напрямі в американсько-іранських відносинах. Взаємовідносини обох країн

були напруженими, щонайменше, через те, що Дж. В. Буш додав Іран до країн «вісі зла» у 2002 р.

Постійні члени Ради Безпеки (США, Великобританія, Франція, Росія та Китай) плюс Німеччина нарешті уклали угоду з Іраном 14 липня 2015 р. Таке американсько-іранське зближення ще більше ускладнило відносини в регіоні. Основні противники Ірану – Ізраїль та Саудівська Аравія, були особливо не задоволені подіями. Проте Б. Обама запропонував Ірану та Саудівській Аравії знайти ефективний шлях до встановлення «холодного миру» у регіоні [331, р. 102-105].

Варто наголосити, що саме за каденції Б. Обама, концепція «Великий Близький Схід» втілювалася у практичній площині у зовнішній політиці Вашингтону, зокрема, щодо Афганістану та Пакистану.

Одним з найбільш помітних зрушень зовнішньої політики США після інаугурації президента Б. Обама було створення нової стратегії щодо Афганістану та Пакистану. Б. Обама вважав Афганістан основною загрозою безпеки та головним театром глобальної боротьби проти екстремістських і терористичних мереж у передвиборчий період і підтвердив цю оцінку після його інаугурації.

У березні 2009 р. була представлена нова стратегія для Афганістану та Пакистану – концепція регіонального утворення «АфПак». Першою важливою зміною стала переорієнтація США з Іраку на Афганістан на політику Середнього Сходу, включаючи збільшення ресурсів та військового оснащення. Стратегічне обґрунтування, яке Б. Обама використовує для Афганістану, подібний до адміністрації Дж. В. Буша у випадку з Іраком: «Аль-Каїда» та її союзники працюють з цієї території, вони використовують цю територію як безпечний притулок, і якщо США, їх союзники та два органи місцевого самоврядування не можуть діяти, терористи, які працюють на цій території, поставлять під загрозу американську та союзню безпеку [328].

Одним з найважливіших початкових пунктів стратегії президента Б. Обами є те, що Афганістан та Пакистан слід розглядати як одну проблему безпеки: «Майбутнє Афганістану нерозривно пов'язане з майбутнім свого сусідства, Пакистану». Положення безпеки в регіоні, в свою чергу, впливає на безпеку не тільки США, а й всього міжнародного співтовариства. Найважливіша американська мета – перемогти «Аль-Каїду» в Пакистані та Афганістані та запобігти їх поверненню в обидві країни в майбутньому» [57]. Для досягнення цієї мети Сполучені Штати повинні перенаправити необхідні ресурси з Іраку до Афганістану та Пакистану, щоб поліпшити військові, економічні та управлінські можливості обох країн.

Характерними спільними рисами у політиці Дж. Буша-молодшого та Б. Обами є зосередження на «Аль-Каїді» та екстремістських групах та їх ізоляції, а не на цілому спектрі потенційних супротивників, не тільки на військових рішеннях, але також на довгострокових проектах розвитку, включаючи економічний розвиток, розвиток демократії та інституцій, отримання міжнародної підтримки, включаючи допомогу з питань розвитку та цивільну реконструкцію та нарешті, зміцнення військової, бойової присутності в критичних регіонах.

Однак існують також значні відмінності. Хоча обидві стратегії схиляються до міжнародного співробітництва та залучення міжнародних організацій, союзників та партнерів, існує зовсім інший підхід до певних регіональних гравців. Дж. Буш-молодший вважав регіональних суперників Сполучених Штатів, а саме Ірану та Сирії, як джерело проблеми в Іраку та намагався їх ізолювати. З іншого боку, президент Б. Обама прагне до співпраці з усіма, в тому числі з Іраном.

Демократична адміністрація Б. Обама представив цей підхід у своїх передвиборних виступах та статтях, а також у своєму інавгураційному зверненні та його «Стратегії для Афганістану та Пакистану», випущеної в березні 2009 р. Крім того, він описав припинення військової присутності в

Іраку та переорієнтацію американських інтересів на Афганістан як на неодмінному кроці відновлення лідерства Америки в світі [45].

Такі заяви Б. Обама щодо об'єднання Афганістану та Пакистану у єдине розуміння загрози були неоднозначно сприйняті Ісламабадом, а вбивство У. бен Ладена на пакистанській території у 2011 р. стали передумовою до «зближення» Пакистану з Китаєм [240, с. 173].

Ліберальна зовнішньополітична традиція стверджує, що більшість країн співпрацюватимуть, якщо між ними існує достатня доброзичливість та довіра. Цей підхід було використано Б. Обамою. Його відкритість для діалогу з Іраном, базується на цій вірі. Б. Обама був впевненим, що негативне ставлення іранців до США впливає з підходу адміністрації Дж. У. Буша до Ірану. Б. Обама намагається змінити ставлення американців до Тегерану, вважаючи, що, якщо Іран бачить «добру волю» з боку США, він спочатку корегуватиме його сприйняття Сполучених Штатів, а пізніше призведе до переговорів і відмови від іранської ядерної програми. У своєму виступі в Каїрі Б. Обама звинувачував «недовіру та неправильні уявлення» щодо більшості проблем між Сполученими Штатами та мусульманським світом. Як підкреслив Б. Обама: «для того, щоб рухатися вперед, ми повинні відкрито говорити один одному ті речі, які ми тримаємо в наших серцях і які занадто часто говорять тільки за закритими дверима. Необхідно продовжувати слухати один одного, навчитися один у одного, поважати один одного і шукати спільного місця» [76].

Зниження престижу та привабливості Америки в під час епохи Буша мали серйозні наслідки та вплив на м'яку силу Америки. Для того, щоб відновити владу Сполучених Штатів у своїй складності, Обама, здається, зробив висновок, що США спочатку повинні відновити свою увагу до м'якої сили.

Підхід адміністрації Б. Обама до Ірану відображає ці принципи та переконання. Як заявив президент у Каїрі, «буде багато питань для обговорення між нашими двома країнами, і ми готові рухатися вперед без

попереднього умови на основі взаємної поваги» [76]. Основна увага приділяється спілкуванню з Іраном, а не ізоляції, співпраці, а не загрозам використання військової сили або зміни режиму.

Хоча президент Б. Обама заявив про готовність співпрацювати з Іраном на основі спільних інтересів, його політика була зосереджена на довгострокових американських стратегічних пріоритетах. Г. Клінтон чітко підкреслювала це, заявивши, що в переговорах з Іраном існують американські інтереси, але існують певні обмеження. До речі, вона вибрала відносно жорстку позицію щодо Ірану під час президентської кампанії, коли заявила про необхідність використання всіх можливих варіантів, якщо Іран буде ігнорувати свої міжнародні зобов'язання [364].

Під час передвиборчої кампанії, Д. Трамп заявив, що Іран не становив загрози для світу, поки президент Б. Обама та колишній державний секретар Г. Клінтон не почали вести переговори про ядерну угоду з Іраном, що зробило країну «світовою силою». Він сказав: «Якщо ви подивитесь на Іран чотирьох, п'яти роками тому, то він був під тиском санкцій, а тепер він має владу [308]. Тоді він назвав ядерну угоду «найвищим рівнем некомпетентності». Така реакція майбутнього Президента Америки апелювала до угоди, офіційно відомої як Об'єднаний комплексний план дій (JCPOA), від 16 січня 2016 р., яка обмежила ядерну програму Ірану в обмін на полегшення економічних санкцій. Тоді Президент Б. Обама заявив, що ця угода «зробить нашу країну, наших союзників та світ безпечнішою» [308].

Зокрема, у 2015 р. у квітневих обговореннях одним з найбільш гострих питань, що виникли у Конгресменів, було питання наскільки великим має бути втручання США в справи регіону, і яким чином має співвідноситися участь США і регіональних держав в операціях проти ІД. За словами запрошених доповідачів, основну роль в операціях повинні грати країни регіону, а завдання США – допомогти і навчити регіональні сили.

Дж. Аллен зазначив, що дії США повинні носити допоміжний характер, але саме американське втручання необхідне в будь-якому випадку.

При цьому ряд конгресменів висловили думку, що адміністрація швидше зацікавлена в тому, щоб зберегти цілісність Іраку, ніж чим у знищенні терористів ІД. Більш того, деякі навіть відзначили, що Ірак – це штучно створена держава, де занадто багато внутрішніх протиріч, і тому не варто намагатися зберегти його цілісність [238].

Отже, слід констатувати відсутність єдиної позиції як у американському Конгресі, так і у суспільстві США щодо необхідності проведення подальшої витратної впливової політики у близькосхідному регіоні. Основними дискурсивними аспектами тут слід виділити прагнення окремих Конгресменів і суспільних груп щодо уникнення видатків на реалізацію близькосхідних стратегій, а з іншої сторони — обстоювання необхідності нанесення превентивних ударів щодо терористичних центрів ІД і тим самим забезпечення національної безпеки США [138].

Отже, стратегічні основи політики США на Близькому та Середньому Сході можна сформулювати у наступному:

- військово-політична стратегія. Зміст цієї стратегії полягає у прийнятті рішень Конгресом США щодо а) військового втручання у збройні конфлікти (кампанії у Іраку, Афганістані, Лівії, ракетні удари по Сирії у квітні 2017 року тощо); б) фінансування безпекових і оборонних програм шляхом виділення потрібних бюджетних асигнувань; в) уведення економічних і політичних санкцій щодо окремих близькосхідних держав;
- економічна стратегія, яка полягає у прийнятті рішень Конгресом США щодо упровадження окремих близькосхідних програм, зокрема таких як Американська Близькосхідна Партнерська Ініціатива та інших;
- культурно-гуманітарна стратегія, яка полягає у просуванні демократії у країни Близького Сходу шляхом «м'якої» та «твердої» сили, реалізація програми «Великого Близького Сходу» та інших напрямів упровадження західних демократичних цінностей у регіоні.

Підсумовуючи викладене, зауважимо, що Близькосхідний регіон у XXI ст. інтерпретується США в контексті зовнішньополітичних ініціатив через концепцію

«Великого Близького Сходу». З'ясовано, що політика США на Близькому Сході втілювалася у врегулюванні палестинського питання, близькосхідного конфлікту, боротьби з тероризмом, поширенням демократичних цінностей, економічній або енергетичній сферах.

Близький та Середній Схід для Вашингтону є важливим енергетичним джерелом та регіоном поширення демократичних цінностей, що втілювалося у протидії Ірану та подоланні наслідків «Арабської весни». На прикладі Ірану можна побачити динаміку та інструменти зовнішньої політики Вашингтону у цьому напрямі: від залучення до шестисторонніх переговорів щодо іранської ядерної програми за Дж. Буша-молодшого та застосування санкцій як інструмента стримування Тегерану до зняття санкційного режиму за адміністрації Б. Обама.

Політика боротьби із тероризмом, започаткована Дж. Бушем-молодшим на теренах Іраку та Афганістану знайшла своє продовження у концепції регіонального утворення «АфПак» у стратегії Б. Обама. Сирійська криза та протидія терористичному угрупованню «Ісламська держава» продемонстрували не лише детермінізм регіонального та глобального рівня міжнародних відносин, а й втілення Америкою політики глобального лідерства та важливості близькосхідного вектору зовнішньої політики для Вашингтону.

У цілому, слід констатувати, що закономірною політичною характерною тенденцією виступає прагнення Конгресу США ухвалювати зважені рішення та уникати тиску президентської адміністрації, в чому формується конструктивний внутрішньополітичний діалог між гілками влади США, що є корисним досвідом і для України. Водночас, зважені рішення Конгресу США щодо близькосхідного зовнішньополітичного вектору дозволяють контролювати ситуацію у регіоні, одночасно уникаючи гіпертрофічних фінансових видатків з державного бюджету, що є прикладом зваженої та ефективної реалізації зовнішньополітичної стратегії.

ВИСНОВКИ

У дисертації з'ясовано ролі Конгресу в процесі формування і реалізації зовнішньополітичної стратегії США на початку XXI ст.

1. Охарактеризовано політологічний дискурс щодо формування та реалізації зовнішньополітичної стратегії США на початку XXI ст. Автором здійснено уточнення основних дефініцій, що використовуються, зокрема, «зовнішня політика», «зовнішньополітична стратегія», «зовнішньополітичний механізм», «роздільне правління», «національна безпека», «безпекова політика», «воєнна політика» тощо. Аналіз стану наукової розробки проблеми довів як актуальність наукового пошуку в царині дослідження особливостей сучасного зовнішньополітичного механізму США, так і наявність певних лакун у сучасних дослідженнях. Джерельна та літературна база роботи дала можливість простежити як місце Конгресу у системі зовнішньополітичного механізму США, так і його вплив на формування зовнішньополітичних стратегій США в XXI столітті.

2. З'ясовано місце Конгресу в системі зовнішньополітичного механізму США. Характеристика законодавчої влади при зміні співвідношення сил головних партійних фракцій дозволяє констатувати, що розвиток парламентських структур у взаємодії із президентською адміністрацією у напрямку прийняття зовнішньополітичних рішень пройшов етапи від обмежень щодо компетенцій в ухваленнях рішень до формування у повноваженнях Конгресу наглядової функції. Важливим досягненням генези американського парламентаризму у зовнішньополітичній діяльності автор вважає ефективне функціонування механізму роздільного правління що забезпечило зважений баланс рішень Конгресменів у процесі ухвалення зовнішньополітичних рішень. Аналіз структури та повноважень Конгресу США у сфері зовнішньополітичної діяльності дозволив сформулювати визначення цього елемента даного державно-правового феномену як систему

функцій, котра забезпечує державну політику США законодавчим ресурсом, який дозволяє формувати ефективну стратегію і тактику як у зовнішній, так і у внутрішній сферах міжнародних відносин. Загалом, у дисертації доведено, що існуюча сучасна модель структурних елементів Конгресу США та їх повноваження унеможлиблює узурпацію влади і забезпечує об'єктивний баланс гілок влади у державі.

3. Висвітлено вплив Конгресу США на формування та реалізацію зовнішньополітичних стратегій адміністрацій Дж. Буша-молодшого та Б. Обама. Дослідження особливостей американських стратегій початку третього тисячоліття показало, що вони побудовані переважно на реалізації президентських доктрин і доктрин провідних вчених, котрі лягли у основу їх підготовки та законодавчого оформлення. Спільною рисою доктрин автором визначено специфіку їх побудови на концепції геополітичної гегемонії, яка реалізується шляхом продукування демократичних цінностей у державах, котрі знаходяться у трансформаційному періоді розвитку, в трьох напрямках її реалізації: політичному, соціально-економічному та культурно-гуманітарному.

Висвітлення механізмів залучення Конгресу до розробки та прийняття зовнішньополітичних рішень дало підстави узагальнити особливості даного процесу, у результаті чого автор дисертації прийшов до висновку про те, що таке залучення відбувалося шляхом узгодження серед Конгресменів положень президентських зовнішньополітичних доктрин. Результатом залучення Конгресу до розробки та прийняття зовнішньополітичних рішень ставали узгоджені рішення Конгресу щодо таких напрямів, як виділення фінансування для боротьби із тероризмом, ухвалення санкцій, ухвалення рішень про утворення міжнародних об'єднань.

За президентства Дж. Буша-молодшого дії Конгресу у сфері зовнішньої політики можна охарактеризувати як хвилеподібні, що залежали від популярності Президента. Зокрема, коли політика президента втрачає підтримку народу і починає зазнавати невдач, як це було під час окупації

Іраку, Конгрес може наполягати на більш твердих підходах до формування зовнішньополітичного курсу та кинути виклик Президенту. З метою підтримання свого авторитету у сфері зовнішньої політики Конгрес повинен мати сильну більшість, щоб подолати інші переваги Президента. Успіх викликів Конгресу політиці Президента багато в чому залежить від можливості Конгресу зібрати достатню підтримку, щоб перекрити вето Президента. Зокрема, вплив Конгресу на формування зовнішньополітичного курсу США за адміністрації Дж. У. Буша втілювався у законах-дозволах у виділенні фінансування на оборону, а також дозволах на ведення військових операцій та застосування збройних сил за кордоном.

Характеристика ініціатив Конгресу США в період президентства Барака Обами зводиться до узгодження доктрин президента та ініціатив адміністрації. Характерними напрямками зовнішньополітичних рішень Конгресу США у цей період визнаємо ухвалення державних програм щодо укріплення військово-політичного впливу у Азійсько-Тихоокеанському і близькосхідному регіонах, а також боротьбі з ісламським тероризмом. У той же час, суттєвим недоліком зовнішньополітичної стратегії Конгресу США даного періоду автор вважає недостатню увагу Конгресменів до проблем порушення стабільності у східноєвропейському регіоні, зокрема прямому військовому вторгненню Російської Федерації на територію України із подальшою окупацією Кримського півострову та інспірацією та прямою військовою підтримкою сепаратистських рухів у Луганській і Донецькій областях України. У цьому аспекті зовнішньополітична стратегія Конгресу США, а рівно і президентської адміністрації, втратила головні важелі впливу, зокрема, при окремих законодавчих ініціативах у Конгресі США щодо підтримки України не було використано легальних міжнародно-правових інструментів по відновленню територіальної цілісності України (Будапештський меморандум 1994 р.), що у цілому послабило потенціал американського зовнішньополітичного впливу у східноєвропейському регіоні.

4. Автором розкрито особливості формування й реалізації європейського вектору зовнішньополітичної стратегії США, який визначено як комплекс взаємодії Вашингтону з європейськими державами на двосторонній і багатосторонній основі, зокрема, у економічній сфері та трансатлантичному рівні у межах НАТО, відносинах США–РФ та вагомості «українського» чинника у трикутнику інтересів Україна – США – Росія.

Дослідження особливостей європейського вектору зовнішньополітичних стратегій США дало підстави узагальнити основні напрями даних стратегій, серед яких політико-гуманітарний та економічний вектори. Автором доведено, що політико-гуманітарний вектор сформовано на двох зовнішньополітичних підходах: політична взаємодія із наднаціональними об'єднаннями у європейських державах та партнерська взаємодія із окремими європейськими державами. На наднаціональному рівні взаємодії у Європі Конгрес США ухвалює рішення щодо зміцнення військового потенціалу НАТО шляхом фінансування матеріально-технічного забезпечення та організації структури та потенціалу альянсу загалом. На рівні партнерства з окремими державами в Європі Конгрес США ухвалює рішення щодо підтримки окремих країн в інтеграційних процесах та забезпеченні стабільності політичних демократичних режимів, у чому й полягає гуманітарна складова стратегічного вектору. Економічний вектор представлений рішеннями Конгресу США щодо підтримки демократичних ініціатив і стабілізації економік держав, які знаходяться у трансформаційному політичному процесі і виступають реципієнтами експорту демократичних цінностей США.

Взаємодія США з європейськими державами за адміністрації Дж. Буша-молодшого та Б. Обама має важливий фактор, який як об'єднує держави, так і у певній мірі виступає каталізатором національних інтересів кожної сторони, втілюючись у трансатлантичній співпраці у межах НАТО. Хоча президентство Б. Обама мало риси більшої прихильності до розбудови «партнерських» відносин з європейськими державами-членами НАТО, проте,

простежується спадковість ідеї месіанської ролі США у світі та політики глобального лідерства. Не можна стверджувати про погіршення відносин між трансатлантичними союзниками, але вони за обох адміністрацій не набули рис єдності у політиці безпеки та оборони.

Можна припустити, що певним «стримуючим» фактором у розбудові повномасштабного партнерства Вашингтону з європейськими державами у межах НАТО виступає Росія. Насамперед, відносини США з РФ, яка стала правонаступницею СРСР, у сфері роззброєння та підтримки балансу сил на глобальному рівні міжнародних відносин. Саме проблема розширення НАТО на схід Європи, що є стратегічно важливим регіоном для Росії, виступає чинником, що призводить до «охолодження» контактів між Вашингтоном та Москвою. Україна ж як держава, що потенційно може стати членом НАТО також є об'єктом зіткнення американсько-російських інтересів. Відносини з Росією у зовнішньополітичній стратегії адміністрацій Буша та Б. Обами автором характеризуються як хвилеподібні та циклічні у XXI ст. Можна виділити наступні цикли: 2001 р. – початок першої каденції Дж. Буша-молодшого та потепління у двосторонніх відносинах; 2005 р. – погіршення через критику Вашингтоном російської влади у обмеженні свободи слова та політичного тиску щодо бізнесових кіл та дискусії щодо розміщення елементів американської ПРО в Європі у 2007 р. 2008 р. – російсько-грузинський конфлікт який охарактеризував «охолодження» двосторонніх відносин та певним чином завершив перший цикл. Другий цикл, а саме фаза підйому припадає на 2009 р. – обрання Обами та «перезавантаження» відносин з Росією. Сирійська криза та критика Росії щодо підтримки уряду Б. Асада започаткувала «охолодження» у відносинах Вашингтону та Москви, а 2014 р. – агресія РФ щодо України, анексія Криму стала точкою спаду у відносинах. Ці події могли б стати чинником затяжної кризи у двосторонній взаємодії США – РФ, але у зв'язку із президентськими виборами у США у 2016 р. та обранням Д. Трампа, який характеризується як «прихильник» РФ, можливе «потепління» у відносинах з Москвою та початок нового циклу. На

думку автора, новий цикл відносин може мати місце, але його підйом не буде швидким за рахунок вагомості «українського» чинника у політиці ЄС, який може відіграти роль того об'єднуючого фактору у безпековій політиці ЄС і США у межах НАТО.

5. Здійснено порівняльний аналіз тихоокеанського напрямку зовнішньої політики Вашингтону за адміністрацій республіканців і демократів у XXI ст. та виявлено риси еволюції зовнішньополітичних ініціатив та методів їх втілення у двох форматах. Перший формат взаємодії США з державами Азійсько-тихоокеанського регіону (АТР) автор характеризує як багатовекторне співробітництво з державами регіону. Така політика реалізовувалася насамперед адміністрацією Дж. Буша-молодшого. Незважаючи на першочерговість у політиці республіканців на початку 2000-х рр. Близькосхідного напрямку та боротьби з тероризмом, у АТР були закладені основи багатовекторного співробітництва з державами регіону у тому числі з Китаєм без конкретних акцентів на конкуренції або загальній протидії. Наприклад, залучення Вашингтону до шестисторонніх переговорів що корейського питання, укладання торгівельних угод з низкою держав регіону, а також певного зближення з Китаєм на основі боротьби з тероризмом.

Закладений темп співробітництва з державами АТР за каденції Дж. Буша-молодшого був продовжений Б. Обамою, проте, дещо модернізований у форматі співпраці через створення альянсів та протидії Китаю насамперед у військовій та економічній сферах. Саме проблема Південно-Китайського моря та проголошена стратегія «повернення в Азію» або «перебалансування» сприяла використанню США утворених союзів з державами регіону саме у військовій сфері як інструментів «стримування» Китаю та спроб підтримки балансу сил у регіоні. Наприклад, залучення В'єтнаму, Філіппін та Індії до більш тісного співробітництва на протипагу КНР. Тому, на відміну від республіканців, адміністрація демократів позиціонувала Америку як світового лідера і претендента на лідерство в АТР.

Спільною рисою зовнішньополітичної стратегії республіканців та демократів став економічний фактор, зокрема, створення Транс-Тихоокеанської стратегії економічного партнерства за Б. Обами. Автор наголошує, що як для республіканців, так і демократів АТР був важливим у зовнішньополітичній сфері, проте, за демократів США більш активно себе позиціонували і використовували співробітництво з державами регіону у військовій та оборонній сферах як механізм «стримування» Китаю та підтримки балансу сил у регіоні.

Аналіз американських стратегій щодо країн АТР виявив три напрями: 1) безпеково-політичний напрям; 2) економічний напрям; 3) культурно-гуманітарний напрям. Безпеково-політичний напрям реалізується Конгресом США посередництвом прийняття рішень щодо укріплення військово-політичної присутності США у регіоні на протипагу державам, котрі створюють загрози безпеці, зокрема, підтримка військової присутності в Південній Кореї та на Тайвані. Прийняття рішень у даному напрямку викликає дискусії в середовищі Конгресменів на предмет розмірів фінансування військово-оборонних програм в АТР. У той же час, економічні рішення Конгресу щодо держав АТР також не знаходять однозначної підтримки в Конгресменів, особливо у контексті квотування китайського імпорту. Рішення Конгресу США щодо культурно-гуманітарного впливу приймаються персоніфіковано відносно окремих держав, викликають дискусії у Конгресменів положення законодавчих актів щодо розвитку демократії у окремих країнах, приміром у В'єтнамі. У цілому слід зазначити, що рішення Конгресу США щодо зовнішньої політики в АТР дозволяють зберегти американський вплив у регіоні і забезпечити стабільність існуючого міжнародного статус-кво.

6. Визначено стратегічні основи політики США на Близькому та Середньому Сході. Автором виявлено елемент спадковості у політиці республіканців та демократів на Близькому Сході, що втілилися у трьох сферах: протидії тероризму, поширенні демократичних цінностей та

економічному факторі. Проголошена концепція «Великого Близького Сходу» за каденції Дж. Буша-молодшого знайшла своє продовження у зовнішньополітичних ініціативах Б. Обама, проте, з характерними відмінностями. По-перше, перенесення акценту у боротьбі з тероризмом з Іраку на Афганістан, а саме, за американською концепцією регіонального утворення «АфПак», а з 2014 р. боротьба з «Ісламською державою». По-друге, якщо Дж. Буш-молодший реалізував політику поширення демократії на власне на Близькому Сході, то Б. Обама долучився до меж саме «Великого Близького Сходу» – Північна Африка та події «Арабської весни». По-третє, якщо для республіканців першочерговою була палестинська проблема як протистояння Ізраїлю з арабським світом, то за каденції Б. Обама простежується вихід за регіональні межі і певна інтеграція близькосхідного вектору як регіонального до глобального залучення – сирійська криза та протидія не лише терористам, а й іншим акторам міжнародних відносин на теренах регіону. Можна стверджувати про еволюцію близькосхідного вектору зовнішньої політики США і його розширення за каденції Б. Обама. Зокрема, вагомість у зовнішньополітичних ініціативах Вашингтону Ірану у контексті залучення до проблеми іранської ядерної програми та санкційного режиму, який був знятий за каденції Б. Обама. Зважаючи на передвиборчі ініціативи Д. Трампа, можна припустити, що Близькосхідний регіон та протидія терористичній загрозі залишатиметься актуальним для Вашингтону, але зміняться механізми втілення цієї політики.

За сучасних умов близькосхідної дезінтеграції система узгоджень рішень Конгресменів дозволила утримувати контроль над політичними процесами на Близькому та Середньому Сході, враховуючи сирійський конфлікт. Одночасно ефективна політика Конгресу США у військово-політичному, економічному і культурно-гуманітарному напрямках дозволила США, уникаючи додаткового суттєвого збільшення видаткової частини бюджету в умовах підвищеної конфліктогенності в регіоні, здійснювати ефективний вплив і стримування ескалації конфліктів, удержувати

потенційні агресії й підтримувати економіко-ресурсні інтереси США в умовах дезінтеграції та атомізації регіональних міжнародних відносин. Подібна практика реалізації зовнішньополітичної стратегії є найбільш ефективною в сучасній міжнародній політиці, а також є прикладом для запозичення ефективних механізмів прийняття законодавчим органом зовнішньополітичних рішень у складних і динамічних міжнародних відносинах сучасних геополітичних трансформацій.

7. Окреслено перспективи участі Конгресу США в формуванні та реалізації зовнішньополітичної стратегії адміністрації Дональда Трампа із врахуванням переваги республіканців у обох палатах Конгресу 115 скликання, перше засідання якого відбулося в січні 2017 р. У сфері зовнішньої політики Д. Трамп заявляє про «відновлення» американського лідерства в світі, «яке було «втрачено за часи правління Б. Обами», характеризує НАФТА (Північноамериканська угода про вільну торгівлю) та ТТП (Транс-Тихоокеанське партнерство) як «шкідливі для США» проекти. Наприкінці квітня 2017 р. аналітики всього світу підбивали підсумки перших 100 днів 45-го президента США, акцентуючи увагу насамперед на відповідності реальних дій нової республіканської адміністрації передвиборчим заявам Д. Трампа. Рівень популярності новообраного президента – 44% – є надто низьким для перших ста днів. Агресивна риторика та непередбачувана політика чинного президента США ускладнюють прийняття врівноважених зовнішньополітичних рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Байден Дж. Р. Точка зрення демократов: Конгресс и внешняя политика // Внешняя политика США. Электронный журнал Государственного департамента США. Т. 5. № 1. 2000. С. 18-20.
2. Буш Дж. В. Ключові рішення / Пер. з англ. Київ : Брайт Стар Паблішинг, 2012. 512 с.
3. Выдержки из выступления кандидата в президенты от Республиканской партии Джорджа У. Буша // Внешняя политика США и президентские выборы 2000 года / Электронный журнал госдепартамента США. Внешняя политика США. Сентябрь 2000. Том 5. № 2. URL: www.ueinfo.state.gov/journale/itpe/0900/iore/iore.htm
4. Гейтс Р. Долг: мемуары министра войны. Москва : АСТ, 2014. 800 с.
5. Доклад президента о положении дел в стране. Ежегодное послание Барака Обамы Конгрессу США // Голос Америки. URL: <http://www.golos-ameriki.ru/content/president-obama-state-of-the-union/1602521.html>.
6. Ежегодное обращение к Конгрессу Президента США Дж. Буша-младшего (Вашингтон, 29 января 2002 г.) // Внешняя политика США. Хрестоматия / Сост. Д. В. Кузнецов. Благовещенск : Благовещенский государственный педагогический университет, 2014. С. 659-662.
7. Керри Дж. О России с «любовью». Москва : Алгоритм, 2015. 256 с.
8. Клінтон Г. Важкі рішення / Пер з англ. Київ : Наш формат, 2016. 641 с.
9. Обама Б. Дерзость надежды. Мысли о возрождении американской мечты / пер. с англ. Санкт-Петербург : Азбука-классика, 2008. 412 с
10. Пріоритети українсько-американського співробітництва (Дорожня карта), 1 квітня 2008 року // Верховна Рада України : офіційна сторінка. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/840_132

11. Стратегия Министерства обороны США в XXI веке (2012 г.) // Внешняя политика США. Хрестоматия / Сост. Д. В. Кузнецов. Благовещенск : Благовещенский государственный педагогический университет, 2014. С. 699-706.
12. Стратегии США в области разведки и контрразведки. Национальная разведывательная стратегия США (2009 г.) // Внешняя политика США. Хрестоматия / Сост. Д. В. Кузнецов. Благовещенск : Благовещенский государственный педагогический университет, 2014. С. 675-685.
13. Стратегия США в сфере киберпространства. Стратегия кибербезопасности США (2011 г.) // Внешняя политика США. Хрестоматия / Сост. Д. В. Кузнецов. Благовещенск : Благовещенский государственный педагогический университет, 2014. С. 692-699.
14. Стратегия США в сфере обороны. Национальная оборонная стратегия США (2008 г.) // Внешняя политика США. Хрестоматия / Сост. Д. В. Кузнецов. Благовещенск : Благовещенский государственный педагогический университет, 2014. С. 663-675.
15. Хартія Україна–США про стратегічне партнерство, 20 грудня 2008 року. Преамбула // Міністерство закордонних справ України : офіційна сторінка. URL: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/news/detail/18635.htm>.
16. III Strengthen Alliances to Defeat Global Terrorism and Work to Prevent Against US and Our Friends // The National Security Strategy of the United States of America. The White House [Офіційна сторінка Президента США]. URL: <http://www.white-house.gov/nsc/nssall.html>
17. IX. Transport America's National Security Institutions to Meet the Change Opportunities of Twenty-First Century // The National Security Strategy of the United States of America - <http://www.whitehouse.gov/nsc/nssall.html>
18. S.2828 – Ukraine Freedom Support Act of 2014 // US Congress [Офіційна сторінка Конгресу США]. URL: <https://www.congress.gov/bill/113th-congress/senate-bill/2828/text>

19. 9/11 Five Years Later: Successes and Challenges, September, 2006. 23 p. // US Department of State. Archive [Офіційна сторінка Державного Департаменту США]. URL: <http://www.state.gov/documents/organization/72027.pdf>
20. A bill to authorize the President to exercise waivers of foreign assistance restrictions with respect to Pakistan through September 30, 2003, and for other purposes. S. 1465 (107th) // GovTrack's New Congressional Misconduct Database. URL: <https://www.govtrack.us/congress/bills/107/s1465/text>
21. A Cooperative Strategy for 21st Century Seapower // State of the Department of the Navy [Офіційна сторінка Президента США]. URL: http://www.uscg.mil/SENIORLEADERSHIP/DOCS/CS21R_Final.pdf
22. Address before a Joint Session of the Congress on the State of the Union. January 20, 2004 // Weekly Compilation of Presidential Documents. 2004. January 26. Vol. 40. №4.
23. Advance Democratic Values, Address Nondemocratic Countries, and Enhance Democracy Act // US Congress [Офіційна сторінка Конгресу США]. URL: <https://www.congress.gov/bill/109th-congress/senate-bill/516/text>
24. Ambassador Nikki Haley, "Remarks at a UN Security Council Briefing on Ukraine," U.S. Mission to the United Nations, February 2, 2017 // US Embassy in Ukraine [Офіційна сторінка Посольства США в Україні]. URL: <https://ua.usembassy.gov/remarks-un-security-council-briefing-ukraine/>
25. A National Strategy For Homeland Security, October 2007 // US Department of Homeland Security [Офіційна сторінка Департаменту безпеки США]. URL: https://www.dhs.gov/xlibrary/assets/nat_strat_homelandsecurity_2007.pdf
26. Authorization for Use of Military Force. U.S. Public Law 107-40. 18 September 2001. // US Government Publishing office. URL: <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-107publ40/pdf/PLAW-107publ40.pdf>

27. Bucharest summit declaration, April 3, 2008 // NATO : офіційна сторінка.
URL: https://www.nato.int/cps/ua/natohq/official_texts_8443.htm
28. Bush G. W. Address to a Joint Session of Congress and the American People, September, 20, 2001 // US Department of State. Archive. [Офіційна сторінка Державного Департаменту США]. URL: <https://2001-2009.state.gov/coalition/cr/rm/2001/5025.htm>
29. Bush G. W. Three Great Goals for America. State of the Union Address. January 29, 2002 // American Rethoric. URL: <http://www.americanrhetoric.com/speeches/PDFFiles/George%20W.%20Bush%20-%202002%20SOU.pdf>
30. Cheney D. In My Time: A Personal and Political Memoir. New York : Simon & Schuster, 2011. 576 p.
31. Clinton H. “America’s Pacific Century” // Foreign Policy : офіційна сторінка. 2011. October 11. URL: http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/10/11/americas_pacific_century
32. Clinton H. R. Leading Through Civilian Power. Redefining American Diplomacy and Development // Foreign Affairs : офіційна сторінка. 2010. November/December. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/north-america/2010-11-01/leading-through-civilian-power>
33. Clinton H. R. Security and Opportunity for the Twenty-first Century // Foreign Affairs : офіційна сторінка. 2007. November/December. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2007-11-01/security-and-opportunity-twenty-first-century>
34. Congress Imposes Syria Sanctions // Congressional Quarterly Almanac. Library of Congress [Офіційна сторінка Бібліотеки Конгресу США]. URL: <https://library.cqpress.com/cqalmanac/document.php?id=cqal03-835-24326-1083619>
35. Congressional Record. 2004. March 17. P. HI 149.
36. India Nuclear Deal Goes Forward, 2006 // Congressional Quarterly Almanac. Library of Congress [Офіційна сторінка Бібліотеки Конгресу]

- CIIA]. URL: <https://library.cqpress.com/cqalmanac/document.php?id=cqal06-1421143>
37. Delegation of certain authorities and assignment of certain functions under the bipartisan congressional trade priorities and Accountability Act of 2015: Executive Order 13701 of July 17, 2015 // Federal Register: official site. 2015. July 7. URL: <https://www.federalregister.gov/articles/2015/07/23/2015-18292/delegation-of-certain-authorities>
38. Deputy Secretary of State James B. Steinberg delivered a keynote address at CNAS in Washington, DC, 24 Sept 2009 // United State Institute for peace. URL: <https://www.usip.org/events/deputy-secretary-state-john-j-sullivan-keynote-address>
39. Framework for Advancing Transatlantic Economic Integration between the European Union and the United States of America // European External Action Service (EEAS) : офіційна сторінка. URL: http://www.eeas.europa.eu/us/docs/framework_trans_economic_integration07_en.pdf.
40. H.R.982 – Advance Democratic Values, Address Nondemocratic Countries, and Enhance Democracy Act 2007 // US Congress [Офіційна сторінка Конгресу США]. URL: <https://www.congress.gov/bill/110th-congress/house-bill/982/text>
41. Middle East Partnership Initiative // URL: <http://mepi.state.gov/mepi/>
42. National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2008. U.S. Public Law 110-181. 28 January 2008 // US Government Publishing office. URL: <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-110publ181/pdf/PLAW-110publ181.pdf>
43. National Strategy for Combating Terrorism, September 2006 // US Department of State. Archive. [Офіційна сторінка Державного Департаменту США]. URL: <https://2001-2009.state.gov/s/ct/rls/wh/71803.htm>
44. NATO Freedom Consolidation Act of 2007 // US Congress [Офіційна сторінка Конгресу США]. URL: <https://www.congress.gov/110/plaws/publ17/PLAW-110publ17.pdf>

45. Obama B. *Renewing American Leadership* // *Foreign Affairs* : офіційна сторінка. 2007. July/August. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2007-07-01/renewing-american-leadership>
46. *Pivot to the Pacific? The Obama administration's "rebalancing" toward Asia* // *Congressional Research Service* [Офіційна сторінка Дослідницької служби Конгресу США]. 2012. March 28. URL: <http://www.fac.org/sgp/crs/natserc/R42448.pdf>
47. Powell C. L. *The US-Middle East Partnership Initiative: Building Hope for the Years Ahead, December 12, 2002* // *US Department of State* [Офіційна сторінка Державного Департаменту США]. URL: <http://www.state.gov/secretary/rm/2002/15920pf.htm>
48. *President's Address to the Nation, 2007*// *The White House. President George W. Bush* [Офіційна сторінка Президенту США]. URL: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2007/01/20070110-7.html>
49. *President Barack Obama's State of the Union Address* // *The White House* [Офіційна сторінка Президента США]. URL: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/01/28/president-barack-obamas-state-union-address>
50. *President Delivers State of the Union Address. The President's State of the Union Address* // *The White House* [Офіційна сторінка Президента США]. URL: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html>
51. *President Barack Obama State of the Union 2014 speech* // *Politico* : офіційна сторінка. 2014. URL: <http://www.politico.com/story/2014/01/state-of-the-union-2014-speech-transcript-text-video-102763.html>
52. *Public Uncertain, Divided Over America's Place in the World* // *Pew Research Center* 2016. May 5. URL: <http://www.people-press.org/2016/05/05/public-uncertain-divided-over-americas-place-in-the-world/>

53. Remarks of President Barack Obama – As Prepared for Delivery State of the Union Address // The White House [Офіційна сторінка Президента США]. URL: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2015/01/20/remarks-president-barack-obama-prepared-delivery-state-union-address>.
54. Remarks by the President at the National Defense University // The White House [Офіційна сторінка Президента США]. URL: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/05/23/remarks-president-national-defense-university>.
55. Remarks by the President in State of the Union Address // The White House [Офіційна сторінка Президента США]. URL: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2012/01/24/remarks-president-state-union-address>
56. Remarks by the President in the State of the Union Address // The White House [Офіційна сторінка Президента США]. URL: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/02/12/remarks-president-state-union-address>
57. Remarks by the President on a New Strategy for Afghanistan and Pakistan, March 27, 2009 // The White House [Офіційна сторінка Президента США]. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-a-new-strategy-afghanistan-and-pakistan>
58. Remarks by Secretary Gates at the Security and Defense Agenda, Brussels, Belgium // US Department of Defense [Офіційна сторінка Міністерства оборони США]. 2011. June 10. URL: <http://archive.defense.gov/Transcripts/Transcript.aspx?TranscriptID=4839>
59. Remarks of President Barack Obama – State of the Union Address As Delivered, January 13, 2016 // The White House [Офіційна сторінка Президента США]. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/01/12/remarks-president-barack-obama-%E2%80%93-prepared-delivery-state-union-address>

60. Remarks on the 20th Anniversary of the National Endowment for Democracy. 6 November, 2003 // Weekly Compilation of Presidential Documents. 2003. November 10. Vol. 39. №.45. P. 1545.
61. Rice C. No Higher Honor: A Memoir of My Years in Washington. Crown Archetype, 2011. 784 p.
62. Roadmap for Peace in the Middle East: Israeli/Palestinian Reciprocal Action, Quartet Support // US Department of State [Офіційна сторінка Державного Департаменту США]. URL: <https://2001-2009.state.gov/r/pa/ei/rls/22520.htm>
63. Rumsfeld D. Known and Unknown: A Memoir. Penguin Group, 2011. 726 p.
64. \$40 Billion Emergency Bill Clears (2001) // Congressional Quarterly Almanac. Library of Congress [Офіційна сторінка Бібліотеки Конгресу США]. URL: <https://library.cqpress.com/cqalmanac/document.php?id=cqal01-106-6382-328588>
65. S.2828 – Ukraine Freedom Support Act of 2014 // US Congress [Офіційна сторінка Конгресу США]. URL: <https://www.congress.gov/113/plaws/publ272/PLAW-113publ272.pdf>
66. State of the Union 2013: President Obama's Address to Congress // The White House [Офіційна сторінка Президента США]. 2013. February 13. URL: <https://www.whitehouse.gov/photos-and-video/video/2013/02/12/2013-state-union-address-0>
67. Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense // US Department of Defense [Офіційна сторінка Міністерства оборони США]. URL: http://archive.defense.gov/news/Defense_Strategic_Guidance.pdf
68. The Constitution of the United States of America // The U.S. Government Publishing Office website. URL: <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CDOC-110hdoc50/pdf/CDOC-110hdoc50.pdf>

69. The Envoy. A Conversation With John Kerry // Foreign Affairs : офіційна сторінка. 2016. November/December. URL: <https://www.foreignaffairs.com/interviews/2016-10-17/envoy>
70. The National Military Strategy of the United States of America 2011 / Redefining America's Military Leadership // US Department of Defense [Офіційна сторінка Міністерства оборони США]. URL: http://www.jcs.mil/content/files/2011-02/020811084800_2011_nms_08_FEB_2011.pdf
71. The National Security Strategy of the United States of America. September 2002 // US Department of State [Офіційна сторінка Державного Департаменту США]. URL: <https://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf>
72. The National Security Strategy of the United States of America. September 2006 // US Department of State [Офіційна сторінка Державного Департаменту США]. URL: <https://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf>
73. The National Security Strategy of the United States of America. September 2010 // National Security Strategy Archive [Офіційна сторінка Державного Департаменту США]. URL: <http://nssarchive.us/NSSR/2010.pdf>
74. The National Security Strategy of the United States of America. September 2015 // National Security Strategy Archive [Офіційна сторінка Державного Департаменту США]. URL: <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2015/02/2015.pdf>
75. The President's Radio Address. January 17, 2004 // The American Presidency Project. URL: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=85456>
76. The President's Speech in Cairo: A New Beginning // The New York Times : офіційна сторінка. 2009. June 4. URL: <https://www.nytimes.com/2009/06/04/us/politics/04obama.text.html>

77. The United States Constitution // US Constitution. URL: <http://www.usconstitution.net/const.html#Am10>
78. The US-Middle East Partnership Initiative: Building Hope for the Years Ahead by Secretary Colin L. Powell // US Department of State [Офіційна сторінка Державного Департаменту США]. 2002. December 12. URL: <http://www.state.gov/secretary/rm/2002/15920pf.htm>
79. Transcript of the Trans-Pacific partnership Atlanta ministerial closing press conference (October 5, 2015, Atlanta, Georgia) // The Office of the United States Trade Representative): офіційна сторінка. 2015. October 5. URL: <https://ustr.gov/about-us/policyoffices/pressoffice/speechetranscripts/2015/october/transcript-trans-pacific>
80. Vision Statement for the U.S.-India Strategic Partnership (September 29, 2014) // Indian Foreign Affairs Journal. 2015. Vol. 10, No. 2. P. 140-141.

Література

81. «Акт на підтримку свободи України 2014» став законом // Дзеркало тижня: офіційна сторінка. 2014. URL: http://dt.ua/POLITICS/aktna-pidtrimku-svobodi-ukrayini-2014-stav-zakonom-obama-159564_.html.
82. Бабонес С. Азиатско-Тихоокеанский регион стабильнее, чем принято считать // Российский совет по международным отношениям: офіційна сторінка. 2015. 24 марта. URL: http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=5496#top-content
83. Барак Обама: останнє щорічне послання на посаді президента // Євроньюс. 2016. 13 січня. URL: <http://ua.euronews.com/2016/01/13/vintage-obama-delivers-rousing-final-state-of-the-union-address/>
84. Баранова Н. С. Китайський чинник у тихоокеанській політиці США постбіполярного періоду // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Київ, 2007. Вип. 67 (ч. I). С. 190-199.

85. Баранова Н. С. Реформування американсько-японського союзу в постбіполярний період // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Київ, 2006. Вип. 62 (ч. I). С. 157–169.
86. Бессонова М. М. Стратегії національної безпеки США постбіполярної епохи: головні регіональні виміри загроз американським інтересам // Гілея: науковий вісник. Зб. наук. праць. 2013. Випуск 75 (№ 8). С. 141-143.
87. Бжезінський З. Вибір: світове панування чи світове лідерство / пер. з англ. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 203 с.
88. Бжезінський З., Скоукрофт Б. Америка и мир. Беседы о будущем американской внешней политики. Москва : Астрель, 2012. 317 с.
89. Бжезинский З. Стратегический взгляд. Америка и глобальный кризис / Пер. с англ. Москва : Астрель, 2012. 288 с.
90. Більшість Сенаторів підтримали рішення президента про удар по Сирії // Голос Америки. 2017. 8 квітня. URL: <http://ukrainian.voanews.com/a/senat-syria-trump/3802045.html>
91. Богатуров А. Д. Глобальные аспекты «цивилизационного» влияния США в XXI в. // Мировая экономика и международные отношения. 2007. № 9. С.114-122.
92. Богатуров А. Д., Косолапов Н. А., Хрусталеv М. А. Очерки теории и политического анализа международных отношений; Научно-образоват. форум по междунар. отношениям. Москва, 2002. 380 с.
93. Богатуров А. Д. «Стратегия перемалывания» в международных отношениях и внешней политике США. Москва : УРСС, 2004. 45 с.
94. Боляtko А. В. Стратегия США в АТР и отношения с Китаем // Китай в мировой и региональной политике: история и современность. 2015. № 20. С. 135-141.
95. Братерский М. В. Политика США в отношении постсоветской интеграции // США - Канада: экономика, политика, культура. 2013. № 6. С. 3–16.

96. Братерский М. В. США и проблемные страны Азии: обоснование, выработка и реализация политики в 1990-2005 гг. Москва : Ин-т США и Канады РАН, 2005. 240 с.
97. Братерский М. В. Финансовые рычаги внешней политики США: интересы и механизмы реализации // Внешняя политика администрации Барака Обамы (2009–2012 гг.). Москва : ИСКРАН, 2012. С. 64-84.
98. Варакса А. Н. Американский Конгресс и его роль во внешней политике США // Вестник СПбГУ. Политология. Международные отношения. 2017. Т. 10. Вып. 3. С. 237-245.
99. Васильева М. О. Зарубіжна допомога США: пріоритети та цілі // Політологічний вісник. Київ : «Інтас», 2010. Вип. 47. С.332-338.
100. Ващенко О. Проблема вступу України до НАТО в контексті українсько-американських відносин // Зовнішні справи. 2016. № 3. С. 16-19.
101. Володіна М. О. Американські зовнішньополітичні та безпекові стратегії щодо Європейського союзу наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. // Актуальні проблеми політики. Одеса, 2013. Вип. 50. С. 130-136.
102. Георгіца А. З. Сучасний парламентаризм: проблеми теорії та практики. Чернівці : Рута, 1998. 484 с.
103. Герасимчук Т. Ф. Теоретико-концептуальні основи та методи дослідження міжнародних відносин // Український історичний журнал. 2006. № 5. С. 186-199.
104. Глущенко Ю. Н. Внешнеэкономическая стратегия США: фактор Китая // Проблемы национальной стратегии. 2015. № 6 (33). С. 164-185.
105. Глущенко Ю. Н. Состояние, проблемы и перспективы сотрудничества США и ЕС в экономической сфере // Проблемы национальной стратегии. 2011. № 4 (9). С. 146-161.
106. Головань О. О. Еволюція зовнішньої політики США на початку ХХІ століття : Дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04; Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. Миколаїв, 2016. 202 с/

107. Головань О. О. Можливості поглиблення співробітництва США та ЄС і роль України // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Київ, 2014. Вип. 120 (1). С. 162-172.
108. Головченко В. І. Китайський напрям зовнішньої політики США за президентства В. Клінтона і Дж. Буша-молодшого // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Київ, 2012. Вип. 107(2). С. 3-9.
109. Головченко В. І. Прийняття зовнішньополітичних рішень в США: теорія й практика // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Київ, 2013. Вип. 116 (1). С. 15-22.
110. Головченко В. І. Стратегічне партнерство «найчисленніших демократій світу»: уроки для України // Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. 2012. № 2. С. 206-216.
111. Гончар Б. О. Барак Обама і зовнішньополітична «спадщина» Джорджа Буша-молодшого (кризові аспекти) // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Історія. 2009. Вип. 96. С. 4-6.
112. Гончар Б. О. Зовнішня політика адміністрації Б. Обама на шляху відновлення американського лідерства // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Історія. 2012. Вип. 113. С. 8-13.
113. Гончар Б., Гончар Ю. Війна США в Афганістані і адміністрація Б. Обама // Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка. Історичні науки. 2010. № 23. С. 20-29.
114. Гончар Б., Гончар Ю. «Силова дипломатія» США в Азійсько-Тихоокеанському регіоні за президентства Б. Обама // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка : Історія. 2014. № 1. С. 8-12.
115. Городня Н. Д. Для чого Америці підтримувати Україну? // Американська історія та політика. 2016. № 2. С. 69-77.
116. Городня Н. Д. Східна Азія у зовнішній політиці США (1989-2013 рр.) : монографія. Київ : Прінт-Сервіс, 2014. 526 с.

117. Гусейнов В. А. Большой Ближний Восток: стимулы и предварительные итоги демократизации. Москва : ОЛМА Медиа групп, 2007. 590 с.
118. Двуреченська О. С. Відносини США та ЄС за часів президентства Б. Обами: суперництво та співробітництво // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. 2015. № 5. С. 10-21.
119. Дудко І. Д. 2001 рік у США: пошук компромісу чи системна криза // Політичний менеджмент. 2011. № 5. С. 145-154.
120. Дудко І. Д. Інституційне й управлінське забезпечення зовнішньополітичної стратегії США в умовах постбіполярності : Монографія. Київ : КНЕУ, 2007. 144 с.
121. Дудко І. Д. Конгрес у системі зовнішньополітичного механізму США: тенденції постбіполярних часів // Зовнішні справи. 2011. № 9. С. 9–13.
122. Дудко І. Д. Конгрес у системі зовнішньополітичного механізму США: тенденції постбіполярних часів // Проблеми міжнародних відносин : Зб. наук. пр. Київ : КиМУ, 2011. Вип. 3. С. 86-98.
123. Дудко І. Д. Конгрес vs Д. Трамп (до питання про автономність президента у сфері зовнішньої політики США) // Історико-політичні студії. 2016. № 2. С. 36-54
124. Дудко І. Д. Критерії і механізми забезпечення міжнародно-політичних інтересів США в нестаціонарній системі міжнародних відносин : автореф. дис... д-ра політ. наук: 23.00.04 / НАН України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. Київ, 2008. 28 с.
125. Дудко І. Д. Національні інтереси США у постбіполярному світі. Київ : КНЕУ, 2003. 208 с.
126. Дудко І. Д., Погорелова І. С. Китай у політиці США: до питання про стратегічні орієнтири адміністрації Б. Обами // Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2016. Вип. 23(2). С. 66-71

127. Дудко І. США як стратегічний партнер України: очікування чи реальність? (до питання про допомогу Україні в умовах агресії РФ) // Сполучені Штати Америки у сучасному світі: політика, економіка, право, суспільство. Ч. 2 : зб. матеріалів II міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 15.05.2015). Львів : Центр американських студій ФМВ ЛНУ ім. І. Франка, 2015. С. 36-42.
128. Дужа І. А. Тихоокеанська стратегія США: інтеграційний та безпековий вимір : Дис ... канд. політ. наук : 23.00.04 / Дипломатична академія України при МЗС. Київ, 2016. 222 с.
129. Евсеев В. В. Концепция «Большой Ближний Восток» под углом национальной безопасности // Национальная безопасность. 2013. № 4 (27). С. 620-628.
130. Желіховський С. В. Американські Конгресмени на захисті української політики // Зовнішні справи. 2015. № 3. Політичні науки. С. 14–17.
131. Желіховський С. В. Європейський вектор політики Конгресу США у кінці ХХ – на початку ХХІ століття // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право : зб. наук. праць. Київ; Одеса : Типографія «Айс Принт», 2016. № 1/2 (29/30). С. 112–116.
132. Желіховський С. В. Напрями реформування Організації Об'єднаних Націй. Роль Сполучених Штатів Америки в цьому процесі // Сильна ООН – кращий світ : збірник тез доповідей, 22 жовтня 2015 року, м. Київ. Київ : ДАУ при МЗС України, 2015. С. 47–49.
133. Желіховський С. В. Підтримка української політики Конгресменами США // Глобалізаційні виклики і багатостороння дипломатія : збірник тез доповідей, 18 березня 2015 року, м. Київ, за заг. ред. В. Г. Ціватого, Н. О. Татаренко. Київ : ДАУ при МЗС України, 2015. С. 139–141.
134. Желіховський С. В. Позиції американської та європейської спільноти щодо України в розрізі військового конфлікту на її території //

- Політологічний вісник : Збірник наукових праць. Випуск 79. Київ : ВАДЕКС, 2015. С. 482–489.
135. Желіховський С. В. Становлення парламентаризму Сполучених Штатів Америки в умовах світових політичних трансформацій // Зовнішні справи. 2016. № 2. Історичні науки. С. 36–39.
136. Желіховський С. В. Становлення парламентаризму Сполучених Штатів Америки. Посилення впливу Конгресу на зовнішню політику // Зовнішня політика і дипломатія: український і світовий досвід : збірник тез доповідей, 23 грудня 2015 року, м. Київ. Київ : ДАУ при МЗС України, 2015. С. 70–73.
137. Желіховський С. В. Стратегії в зовнішній політиці Конгресу США щодо країн АТР // S.P.A.C.E./Society, Politics, Administration in Central Europe : електрон. наук. фахове вид. 2017. № 3. С. 62–66. URL : http://www.space.nuoua.od.ua/v3_2017/14.pdf.
138. Желіховський С. В. Стратегічні орієнтири політики Конгресу Сполучених Штатів Америки на Близькому Сході // Збірник статей учасників чотирнадцятої всеукраїнської практично-пізнавальної конференції «Наукова думка сучасності і майбутнього». Дніпро, 2017. С. 101–105.
139. Желіховський С. В. Участь Конгресу США у зовнішній політиці адміністрації Дж. Буша-молодшого // Наукові праці : наук. журн. Т. 309. Вип. 297. Серія «Політологія». Миколаїв : Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2017. С. 89–94.
140. Журавлева В. Ю. Демократы и республиканцы в Конгрессе: партийное противостояние // США-Канада: Экономика, политика, культура. 2006. № 6. С. 110-123.
141. Журавлева В. Ю. Перетягивание каната власти: взаимодействие Президента и Конгресса США. Москва : ИМЭМО РАН, 2011. 164 с.
142. Журавлева В. Ю. Эволюция подходов администрации Обамы к обеспечению национальной безопасности // Институт мировой экономики

- и международных отношений имени Е. М. Примакова : офіційна сторінка.
URL : https://www.imemo.ru/index.php?page_id=502&id=1602&ret=527
143. Зовнішня та безпекова політика США: аналітичні дослідження. Монографія / Макаренко Є. А. та ін. Київ : Центр вільної преси, 2016. 456 с.
144. Иванов Ю. А. Конгресс США и внешняя политика. Возможности и методы влияния (1970-1980 гг.). Москва : Наука, 1982. 212 с.
145. Иванов Ю. А., Почуева Т. Ю. Администрация Клинтона, Конгресс США и внешняя политика // Институт США и Канады РАН, 1998. URL : www.iskran.ru/russ/works98/ivanov.html
146. Иванян Э. А. Двухпартийная система как основа политического процесса в США // США-Канада: экономика, политика, культура. 2000. № 11. С. 69-80.
147. Индик М., Либерталь К., О'Хэнлон М. Оценка внешней политики Обамы // Россия в глобальной политике : офіційна сторінка. 2012. 1 июля. URL: <http://www.globalaffairs.ru/number/Otcenka-vneshnei-politiki-Obamy-15602>
148. Інерція і новації у зовнішньополітичному курсі США: вплив передвиборчої кампанії. Аналітична записка // Національний інститут стратегічних досліджень (Україна) : офіційна сторінка. URL : <http://www.niss.gov.ua/articles/549/>
149. Камінський Є. Є. Америка і світ після президентських виборів у США // США і світ XXI століття. Київ : Центр вільної преси, 2013. С. 15-22.
150. Камінський Є., Дашкевич А. Політика США щодо України. Витоки, концептуальні основи, практична реалізація. Київ : Політична думка, 1998. 549 с.
151. Камінський Є. Є. Світ переможців і переможених. Міжнародні відносини і українська перспектива на початку XXI століття. Київ : Центр вільної преси, 2008. 336 с.

152. Каплан Р. Грядущая анархия в Евразии // Россия в глобальной политике : офіційна сторінка. 2016. 5 мая. URL: <http://www.globalaffairs.ru/number/Gryaduschaya-anarkhiya-v-Evrazii-18146>
153. Кейган Р. Парадигма 12 сентября // Россия в глобальной политике : офіційна сторінка. 2008. 14 декабря. URL: http://www.globalaffairs.ru/number/n_12052
154. Кирчанов М. В. Формирование внешнеполитических доктрин США. Воронеж : Издат.-полиграф. центр Воронежского гос. ун-та, 2007. 156 с.
155. Киссинджер Г. Дипломатия / пер. с англ. Москва : Ладомир, 1997. 848 с.
156. Киссинджер Г. Нужна ли Америке внешняя политика? / Пер. с англ. Под ред. В. Л. Иноземцева. Москва : Ладомир, 2002. 352 с.
157. Киссинджер Г. Будущее американо-китайских отношений // Россия в глобальной политике : офіційна сторінка. 2012. 3 мая. URL: <http://www.globalaffairs.ru/number/Buduschee-amerikano-kitaiskikh-otnoshenii-15533>
158. Кіссінджер Г. Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті / пер. з англ. Київ : Наш Формат, 2017. 319 с.
159. Кондратенко О. Ю. Основні моменти формування російсько-американських відносин у постбіполярний період // Науковий вісник Інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету. 2010. Вип. 1. Сер. : Економіка, право, політологія, туризм. С. 138-146.
160. Кондратюк Т.В. Система державного управління США та її економіко-статистична визначеність // Статистика України. 2008. № 1. С. 108-113.
161. Кононенко К., Резнікова О. Щодо деяких оцінок цього річного послання президента США Б. Обами до Конгресу США // Національний інститут стратегічних досліджень (Україна) : офіційна сторінка. URL : <http://www.niss.gov.ua/articles/720>.

162. Корнієнко Н. Місце України серед зовнішньополітичних пріоритетів США у пост-біполярний період// Сполучені Штати Америки у сучасному світі: політика, економіка, право, суспільство. Ч. 2 : зб. матеріалів II міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 15.05.2015). Львів : Центр американських студій ФМВ ЛНУ ім. І. Франка, 2015. С. 43-51.
163. Кравцевич К. Внутрішньополітичний контекст формування міжнародної стратегії адміністрації Обама // Політичний менеджмент. 2011. № 5. С. 155-163.
164. Кременюк В. А. «Перезагрузка» и дальше: перспективы российско-американских отношений // США-Канада. Экономика, политика, культура. 2010. № 11. С. 5-18.
165. Кузнецов Д. М. Взаимодействие внешней политики и общественного мнения в США. Москва : КомКнига, УРСС, 2010. 494 с.
166. Ладний Ю. А. Зовнішня політика президента США Дж. У. Буша (2001-2009 рр.) та її вплив на архітектуру міжнародних відносин: інституціональний вимір // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2012. Вип. XXXIII. С. 251-255.
167. Лакішик Д. М. Американська стратегія «стримування і залучення» в Азійсько-Тихоокеанському регіоні // Проблеми міжнародних відносин. 2014. Вип. 9. С. 45-61.
168. Лакішик Д. М. Еволюція безпекової стратегії США в європейському регіоні // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Київ, 2014. Вип. 120 (ч. I). С. 73-83.
169. Лапшина И. К. Внешняя политика США в условиях разделенного правления // Новая и новейшая история. 2016. № 6. С. 95-102.
170. Лапшина И. К. Разделенное правление в США. Москва : РОССПЭН, 2008. 263 с.
171. Лапшина И. К. Феномен разделенного правления в США // Новая и новейшая история. 2006. № 4. С. 62-78.

172. Лебеденко С. Б. Теоретичні аспекти розроблення й реалізації зовнішньої політики США // Наукові праці МАУП. 2016. Вип. 49(2). С. 13–17.
173. Левик Б. С. Історичний аналіз допомоги Конгресу США країнам-претендентам до вступу у НАТО в період 1994-2007 рр. // Збірник наукових праць Львівського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентіві України. Ефективність державного управління. Львів : Видавництво ЛРІДУ НАДУ, 2008. № 16/17. С. 247-255.
174. Лимар М. Ю. Економічна складова сучасного трансатлантичного співробітництва // Грані. 2015. № 10/1. С. 32-37.
175. Лимар М. Європейський вектор зовнішньої політики Б. Обами // Грані. 2014. № 8 (112). С. 131-137.
176. Мазур О. Геополітичний чинник зовнішньополітичної стратегії США: теоретико-прикладний аспект // Сполучені Штати Америки у сучасному світі: політика, економіка, право, суспільство. Ч. 2 : зб. матеріалів II міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 15.05.2015). Львів : Центр американських студій ФМВ ЛНУ ім. І. Франка, 2015. С. 63-70.
177. Макаренко Є. Безпекові стратегії США за президентства Б. Обами // Сполучені Штати Америки у сучасному світі: політика, економіка, право, суспільство. Ч. 2 : зб. матеріалів II міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 15.05.2015). Львів : Центр американських студій ФМВ ЛНУ ім. І. Франка, 2015. С. 71-79.
178. Макаренко Є. А. Зовнішня і безпекова політика США у XXI ст. // Міжнародна інформаційна безпека: сучасні виклики та загрози : Монографія / Макаренко Є.А., Рижков М.М., Ожеван М.А. та ін. Київ : Центр вільної преси, 2006. С. 119-238.
179. Макаренко Є. А. Геополітичний вимір президентських послань Конгресу США: 2012-2015 роки // Міжнародні відносини. Серія

- «Політичні науки»: електрон. наук. фахове вид. 2015. № 5. URL : http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/viewFile/2483/2215
180. Макар Ю., Федуняк С. Політика США у сфері безпеки в регіоні нових незалежних держав // Зовнішні справи. 2013. № 11. С. 38-41.
181. Малышев О. С. США и ЕС: новые вехи трансатлантических отношений // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. 2010. Выпуск № 123. С. 200-203.
182. Малышев О. С. Эволюция взаимоотношений США и ЕС в первом десятилетии XXI века. Москва : LAP LAMBERT Academic Publishing GmbH & Co KG, 2011. 299 с.
183. Механизм формирования внешней политики США / Под ред. П. Т. Подлесного. Москва : Наука, 1986. 203 с.
184. На Яворівському полігоні відкрилися українсько-американські військові навчання // УНІАН : офіційна сторінка. 2015. 20 липня. URL: <https://www.unian.ua/war/1102719-na-yavorivskomu-poligoni-vidkrilisya-ukrajinsko-amerikanski-viyskovyi-navchannya-fotoreportaj.html>
185. Най-мл. Дж. Будущее американской власти // Россия в глобальной политике : офіційна сторінка. 2010. 20 декабря. URL: <http://www.globalaffairs.ru/number/Buduschee-amerikanskoi-vlasti-15053>
186. Най-мл. Дж. Лидерство в преобразованиях и национальная стратегия США // Россия в глобальной политике : офіційна сторінка. 2006. 21 августа. URL: http://www.globalaffairs.ru/number/n_7059
187. Най Дж. Про російську загрозу : Або Чому ніхто не виграє в новій холодній війні? // День. 2015. 21 квіт. (№ 69). С. 8.
188. Най Дж. Світ 2030 року. Як виглядатиме світ через два десятиліття? // День : офіційна сторінка. 2013. 11 січ. URL: <http://day.kyiv.ua/uk/article/den-planeti/svit-2030-roku>
189. Най-мл. Дж. Уцелеет ли либеральный миропорядок? // Россия в глобальной политике : офіційна сторінка. 2017. 5 апреля. URL: <http://www.globalaffairs.ru/number/Utceleet-li-liberalnyi-miroporyadok-18651>

190. Павлова Л. І. Теоретико-методологічні засади дослідження інституту парламентаризму // Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації. 2008. № 1-2. С. 42-46.
191. Павлюк О. І. Зовнішньополітичний курс Сполучених Штатів Америки щодо Ісламської Республіки Іран: від співробітництва до політики «стримування»: Дис ... канд. політ. наук : 23.00.04 / Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2016. 249 с.
192. Павлюк О. І. Політика США щодо Ісламської Республіки Іран: від співробітництва до стратегії «стримування». Чернівці: Букрек, 2016. 230 с.
193. Паламаренко М. Методологія NOMINATE та її застосування для вивчення діяльності Конгресу США // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. 2008. Вип. 20. С. 104-108.
194. Панькевич О. З. Діяльність Конгресу США в сфері зовнішньої політики: конституційно-правові аспекти // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2011. № 1 (1). С. 299-308.
195. Паренти М. Демократия для избранных / пер. с англ. Москва : Поколение, 2006. 416 с.
196. Погоріла Н. О. Концептуальний вимір зовнішньої політики США на початку XXI ст. // Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Історія. Політологія. 2016. Вип. 16. С. 291-298.
197. Погоріла Н. О. Стратегії національної безпеки США за президентства Б. Обами // Зовнішні справи : офіційна сторінка. 2017. 25 січня. URL: <http://uaforeignaffairs.com/ua/zs/anglomovna-versija/view/article/strategiji-nacionalnoji-bezpeki-ssha-za-prezidentstva-b/>
198. Погорська І. І. Американська детермінанта моделювання глобального політичного світоустрою //Філософська думка. Київ : Інститут філософії ім. Г. Сковороди НАНУ, 2006. № 5. С. 23-37.
199. Погорська І. І. Геополітичне відродження Білого Дому //Актуальні проблеми міжнародних відносин. Київ, 2006. Вип. 61. Ч. 2. С. 47-53.

200. Погорська І. І., Лакішик Д. М. «Арабський вектор» сучасної зовнішньої політики США: глобальні підвалини і регіональні особливості // Проблеми міжнародних відносин. 2014. Вип. 8. С. 177-195.
201. Погорська І. І., Лакішик Д. М. Україна – США: асиметрія двостороннього партнерства у глобальному світі // США і світ ХХІ століття. Київ : Центр вільної преси, 2013. С. 331-342.
202. Погорська І. І. Політика США в сфері глобальної міжнародної безпеки: трансатлантичний вимір // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Київ, 2011. Вип. 102 (1). С. 139-145.
203. Погорська І. І. США: місія здійснима? Праксеологія творення глобального світу. Київ : Грамота, 2009. 504 с.
204. Политика США в меняющемся мире / Отв. ред. Подлесный П. Т. Москва : Наука, 2004. 333 с.
205. Потехін О. В. Україна в зовнішньополітичній доктрині 45-го Президента США // Зовнішні справи. 2016. № 6. С. 22-25.
206. Потехін О. В. Політика США у сфері нерозповсюдження ядерної зброї та Україна // Американська історія та політика. 2016. № 1. С. 100-108.
207. Потехін О. В. Незастосування ядерної зброї у військово-політичній стратегії США та Україна // Проблеми всесвітньої історії. 2016. № 2. С. 132-152.
208. Потехін О. В. США: присмерки імперської парадигми // США і світ ХХІ століття. Київ : Центр вільної преси, 2013. С. 144-163.
209. Разделенная демократия. Сотрудничество и конфликт между президентом и Конгрессом / Под ред. Дж. Тарбера. Москва : Прогресс-Универс, 1994. 245 с.
210. Ракеты «Искандер» под Калининградом нейтрализуют ПРО США – Медведев // РИА-Новости. 2008. 15 ноября. URL: <https://ria.ru/politics/20081105/154424323.html>
211. Ренар Т. Внешняя политика ЕС от диалога о стратегическом партнерстве к реальному стратегическому партнерству // Вестник

- международных организаций: образование, наука, новая экономика. 2011. № 4. С. 92-117.
212. Рижков М. М. «Grand Strategies»: актуалізація американського досвіду стратегічного планування. Київ : Видавництво «Алькор», 2006. 247 с.
213. Рижков М. М. Глобальні зовнішньополітичні стратегії США: ключові чинники і загрози // США і світ XXI століття. Київ : Центр вільної преси, 2013. С. 183-200.
214. Рижков М. М. Стратегії стримування у зовнішній та безпековій політиці США // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Київ, 2011. Вип. 102 (ч. I). С. 5-21.
215. Рижков М. М. Сучасні міжнародно-політичні стратегії США як модифікації доктрини стримування // Міжнародна інформаційна безпека: сучасні виклики та загрози : Монографія / Макаренко Є.А., Рижков М.М., Ожеван М.А. та ін. Київ : Центр вільної преси, 2006. С. 386-403.
216. Роберт Гейтс: Россия «давит» малые демократии // Голос Америки. 2008. 20 сентября. URL: <https://www.golos-ameriki.ru/a/a-33-2008-09-20-voa2/604699.html>
217. Рогова Н. В. Конгресс и некоторые проблемы военной политики США // Россия и Америка в XXI веке : электрон. научн. журнал. 2009. № 1. URL: <http://www.rusus.ru/?act=read&id=128>
218. Росенко М., Їжа М. Теоретико-методологічні засади дослідження парламентаризму // Актуальні проблеми державного управління. 2013. С. 79–84.
219. Самуйлов С. М., Братерский М. В. Конгресс и торговые отношения США и России // США-Канада: экономика, политика, культура. 2014. № 5. С. 3–22.
220. Самуйлов С. М. Внешнеполитический механизм США: основы и современное реформирование. Москва : ИСКРАН, 2013. 315 с.

221. Самуйлов С. М. Внешнеполитический механизм США: эволюция, реформирование, проблемы (1947-2008 гг.): Автореф. дис... д-ра истор. наук : 07.00.03 / Ин-т США и Канады РАН. Москва, 2010. 51 с.
222. Самуйлов С. М., Графов Д. Б. Конгресс, лоббисты, группы интересов и проблема коррупции // США-Канада: экономика, политика, культура. 2014. № 9. С. 21-36.
223. Самуйлов С. М. Неоконсерваторы и внешняя политика Вашингтона // США-Канада: экономика, политика, культура. 2006. № 5. С. 31-50.
224. Самуйлов С. М. О роли стереотипов во внешней политике США // Свободная мысль. 2008. № 3. С. 19-32.
225. Самуйлов С. М. О стилях принятия внешнеполитических решений президентами США // США - Канада: экономика, политика, культура. 2012. № 12. С. 3-22.
226. Самуйлов С. М. Президент, Конгресс и американская политика в отношении Афганистана // США-Канада: экономика, политика, культура. 2003. № 12. С. 29-46
227. Самуйлов С. М., Олсуфьев И. В. «Ядерная сделка» между США и Индией // Свободная мысль. 2011. № 6. С. 17-30.
228. Седляр Ю. О. Політика санкцій США з ядерного нерозповсюдження: нормативно-правова база і тенденції інституціоналізації // Вісник Дніпропетровського університету. № 9/2 Політологія. 2012. Вип. 22 (3). С. 123-129.
229. Сербіна К. Ю. Еволюція Близькосхідної політики США за президентства Барака Обами // Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»: електрон. наук. фахове вид. 2014. № 4. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2484/2216
230. Середюк Н. Стратегічне партнерство Україна-США // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. 2017. № 1(46). С. 34-38.
231. Скороход Л. І. США і проблема демократизації Близького Сходу // Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2004. Вип. 10. С. 42-56.

232. Скребец Е. В. Представительство интересов в политических системах Великобритании и США // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Политические науки». Том 16 (55), № 1. Симферополь, 2003. С. 115-122.
233. Словська І. Є. Методологія наукового аналізу системи парламентаризму // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2015. № 825. С. 274-280.
234. Смит Г. Х. Внешняя политика и двухпартийное взаимодействие президента и Конгресса // США-Канада: Экономика. Политика. Культура. 2000. № 9. С. 86-89.
235. Смит Г. Х. Точка зрения республиканцев: Конгресс и внешняя политика // Внешняя политика США. Электронный журнал Государственного департамента США. Т. 5. № 1. 2000. С. 21-23.
236. Современная внешняя политика США. В 2-х т. Москва : Наука, 1984. Т. 1. 463 с.
237. Современная внешняя политика США. В 2-х т. Москва : Наука, 1984. Т. 2. 480 с.
238. Сухопарова И. В. Конгресс США о стратегии администрации президента Б. Обамы по противодействию «Исламскому государству» // Институт Ближнего Востока : официальный сайт. 2015. 30 апреля. URL: <http://www.iimes.ru/?p=24364>
239. Терехов В. Ф. О стратегии США в Азиатско-Тихоокеанском регионе // Проблемы национальной стратегии. 2009. № 1. С. 94-109.
240. Тихоненко І. В. Афганський фактор у відносинах Пакистан-США // Американська історія та політика : науковий журнал. 2016. № 2. С. 170-177.
241. Тихоненко І. В. «Пакистанський» чинник у відносинах США-КНР на початку ХХІ ст. // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Політологія. Історія. 2016. Випуск 16. С. 314-320.

242. Толстов С. В. Фактор США в сучасній системі міжнародних відносин // США і світ XXI століття. Київ : Центр вільної преси, 2013. С. 164-181.
243. Томпсон Л. Доктрина упереджених дій президента США Буша-младшого стане крупнейшей переменной в стратегическом мышлении на протяжении двух поколений // Wall Street Journal. 2002. URL: <http://www.nuclearno.ru/text.asp?3278>
244. Травкина Н. М. Внутренние факторы внешней политики США // Россия и Америка в XXI веке : электрон. научн. журнал. 2007. № 2. URL: <http://www.rusus.ru/?act=read&id=42>
245. Травкина Н. М. Президентская кампания 2016 года как отражение эволюционных особенностей политической системы США // Россия и Америка в XXI веке : электрон. научн. журнал. 2016. № 1. URL: <http://www.rusus.ru/?act=read&id=487>
246. Травкина Н. М. Стратегия национальной безопасности США: экономическое измерение // Россия и Америка в XXI веке : электрон. научн. журнал. 2009. № 2. URL: <http://www.rusus.ru/?act=read&id=142>
247. Тригуб П. М. Проблема ПРО у Східній Європі в російсько-американських відносинах // Наукові праці. Серія : Історія. Вип. 195. Т. 207. Миколаїв : Вид-во ЧДУ і. Петра Могили, 2012. С. 63-68.
248. Троицкий М. А. Конгресс и политика США в отношении России // США-Канада: экономика, политика, культура. 2013. № 2. С. 57–70.
249. Троицкий М. А. Конгресс и политика США в отношении Украины // США-Канада: экономика, политика, культура. 2014. № 3. С. 75–84.
250. Україна і Сирія вислизають з орбіти Росії, – Обама // Галінфо. URL: http://galinfo.com.ua/news/ukraina_i_syriya_vyslyzayut_z_orbity_rosii__obama_216815.html
251. Українська дипломатична енциклопедія : В 5-ти т. Харків : Фоліо, 2013. Т. 5. 477 с.

252. Федуняк С. Г. Безпекові інтереси і стратегії США в регіоні нових незалежних держав // США і світ XXI століття. Київ : Центр вільної преси, 2013. С. 421-430.
253. Федуняк С. Г. Нові можливості для розвитку трансатлантичних відносин: The Obama Moment: European and American Perspectives. Paris : EU Institute for Security Studies, 2009. 250 p.
254. Федуняк С. Г. Перспективи позаблоковості України у контексті сучасних тенденцій у сфері безпеки // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Київ, 2012. Вип. 111. Ч. 1. С. 32-36.
255. Федуняк С. Г. Зовнішня і безпекова політика нових незалежних держав: балансування між двома центрами сили // Історико-політичні проблеми сучасного світу. 2013. Т. 25-26. С. 133-137.
256. Фесенко М. В. Геополітичне та гео економічне протистояння США і Китаю: стан та перспективи // США і світ XXI століття. Київ : Центр вільної преси, 2013. С. 273-300.
257. Фесенко М. В. Перспективи збереження лідерства США в постбіполярній міжнародній системі // Американська історія та політика. 2016. № 2. С. 31-37
258. Франчук Н. С. Політика США в Східній Азії в умовах постбіполярності : Дис ... канд. політ. наук: 23.00.04 / Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2008. 198 с.
259. Хаддад Р.М. Современная ближневосточная стратегия США: геополитические и концептуальные основы // Армия и общество. 2008. № 4. С. 1-14.
260. Хонін В. М. Методологічні принципи теорії міжнародних відносин. стаття перша // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 127 (частина I). Київ, 2016. С. 104-115.
261. Хонін В. М. Методологічні принципи теорії міжнародних відносин. стаття друга // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 127 (частина II). Київ, 2016. С. 104-114.

262. Худолій А. О. Американсько-українські відносини в світлі викликів XXI століття // Американська історія та політика. 2017. № 1. С. 115-122.
263. Худолій А.О. Публічний дискурс у зовнішньополітичній діяльності президентів США (1945 – 2012 рр.) : дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.04 / НАН України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. Київ, 2013. 465 с.
264. Хэмилтон Л. Х. Международные экономические проблемы и внешняя политика США // США. Канада. Экономика, политика, культура. 2000. № 10. С. 93-97.
265. Чекаленко Л. Д. Україна – США: дилеми стратегічного партнерства // Американська історія та політика. 2017. № 1. С. 22-29.
266. Чекаленко Л. Д. Україна – США: від проектів до реалій // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Київ, 2012. Вип. 107 (Ч. I). С. 103-112.
267. Шаклеина Т. А. «Порядок после Грузии» или «порядок при Обаме» // Международные процессы. 2008. № 3. С. 4-14.
268. Шаклеина Т. А. Россия и США в мировой политике. Москва : Аспект Пресс, 2012. 272 с.
269. Шаклеина Т. А. Эволюция глобальной стратегии США (2001-2011) // Вестник Московского университета. Сер. 25. Международные отношения и мировая политика. 2011. № 3. С. 35-58.
270. Шамраєва В. М. Перспективи розвитку українсько-американського стратегічного партнерства // Politicus. 2016. № 4. С. 98-102
271. Швед В. О. Близькосхідний регіон у сучасних стратегіях трансатлантичної спільноти. Київ : НІСД, 2006. 242 с.
272. Шевчук А. В., Габро И. В. Особенности принятия внешнеполитических решений президентами США // Современное общество и власть : Электрон. науч. журн. 2015. № 4 (6). С. 91-95.
273. Шевчук О. В. Відображення парадигми «національного інтересу» у зовнішньополітичній доктрині Дж. Буша-молодшого // Науковий вісник. Одеса : Одеський державний економічний університет. Науки : економіка, політологія, історія. 2005. № 8 (20). С. 80-90.

274. Шевчук О. В. Дифузія конфронтаційних відносин і нова парадигма безпекової системи Азіатсько-Тихоокеанського регіону // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. Київ ; Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2006. Вип. 8. С. 226-236.
275. Шевчук О. В. Китай між США та Росією: геостратегічні відносини : Монографія. Миколаїв : ТОВ «Фірма Іліон», 2008. 448 с
276. Шевчук О. В. Механізм прийняття зовнішньополітичних рішень щодо використання військової сили в державницькій практиці США // Наукові праці. Сер. Політологія. Вип. 216. Т. 228. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. С. 60-64.
277. Шевчук О. В. Трансформація формату взаємовідносин США-КНР на початку президентської каденції Д. Трампа // Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки» : електрон. наук. фахове вид. 2017. № 15. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3138/2819
278. Шемет І. А. Однополярність домінування США в азіатсько-тихоокеанському регіоні // Молодий вчений. 2014. № 3 (06). С. 154-160.
279. Шергін С. О. Дилема Азійсько-Тихоокеанського регіоналізму // Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2015. Вип. 22. С. 36-49.
280. Шергін С. О. Китай і США в глобальних трансформаціях // Зовнішні справи. 2010. № 11/12. С. 50-55.
281. Шергін С. О. Кінець транстихоокеанського партнерства? // Зовнішні справи. 2017. № 3. С. 20-23.
282. Шергін С. О. Реалізм і модернізм в американській політології міжнародних відносин: еволюція «реалістичної» парадигми // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Київ, 2012. Вип. 107 (1). С. 13-21.
283. Шергін С. О. Парадигмальна еволюція в політології міжнародних відносин // Кафедра. Всеукраїнська асоціація політичних наук (ВАПН). 2013. URL: http://cathedra.io.ua/s424830/sergiy_shergin._paradigmalna_evolyuciya_v_politologie_mijnarodnih_vidnosin

284. Ширяев Б. А. Внешняя политика США: принципы, механизмы, методы. Санкт-Петербург : Изд-во СПб. ун-та, 2006. 437 с.
285. Ширяев Б. А. НАТО во внешнеполитической стратегии США: перспективы превращения организации Североатлантического договора в политический форум // Управленческое консультирование. 2013. № 4 (52). С. 37-45.
286. A Beginner's Guide to the Trump/Russia Controversy // National Review : офіційна сторінка. 2017. March 31. URL: <https://www.nationalreview.com/2017/03/donald-trump-russia-2016-election-controversy-explained/>
287. Abshire D. Foreign Policy Makers: President vs. Congress. Beverly Hills: Sage Publications, 1979. 80 p.
288. A Question of Balance: The President, the Congress, and Foreign Policy / ed. Thomas E. Mann. Washington, DC : Brookings Institution, 1990. 265 p.
289. Aldrich J., Rohde D., Tofias M. Examining Congress with a Two-Dimensional Political Space. 18 p. // Duke University. August 2004. URL: http://people.duke.edu/~aldrich/ART_apsa_2004.pdf
290. Archick K. U.S.-EU Cooperation Against Terrorism // Federation of American Scientists : офіційна сторінка. 2014. December 1. URL: <https://fas.org/sgp/crs/row/RS22030.pdf>
291. Bartelli A. M., Wenger J. B. Demanding information: think tanks and the US Congress // British Journal of Political Science. Cambridge University Press. April 2009. Vol. 39, part 2. P. 225-242.
292. Blechman B. The Politics of National Security: Congress and U.S. Defense Policy. New York : Oxford University Press, 1992. 249 p.
293. Brzezinski Z. Balancing the East, Upgrading the West. U.S. Grand Strategy in an Age of Upheaval // Foreign Affairs : офіційна сторінка. 2012. January/February. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2011-12-13/balancing-east-upgrading-west>

294. Brzezinski Z. From Hope to Audacity. Appraising Obama's Foreign Policy // Foreign Affairs : офіційна сторінка. 2010. January/February. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2009-12-11/hope-audacity>
295. Buchanan P. J. A Foreign Policy to Match Our National Ambivalence // The American Conservative : офіційна сторінка. URL: <http://www.theamericanconservative.com/obamas-foreign-policy-embodies-our-national-ambivalence>.
296. Carter R. G. Congress and Post-Cold War U.S. Foreign Policy // After the End. Making U.S. Foreign Policy in Post Cold War World. Durham, London : Duke University Press, 1998. P. 108–136.
297. Carter R., Scott J. Taking the Lead: Congressional Foreign Policy Entrepreneurs in U.S. Foreign Policy // Politics & Policy. Volume 32. No. 1. March 2004. P. 34-70.
298. Casselman B. A Cheat Sheet For Obama's 2015 State Of The Union Speech // URL: <http://fivethirtyeight.com/datalab/a-cheat-sheet-for-obamas-2015-state-of-the-union-speech>.
299. Caulfield G. W. Player Two Has Entered the Game: The Role of Congress in the Formation of American Foreign Policy during the Presidency of George W. Bush. URL: https://www.albany.edu/honorscollege/files/Caulfield_thesis.doc+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua
300. Colucci L. Obama's National Security Strategy shows he's unwilling or unable to take decisive action // US news. 2015. February 24. URL: <http://www.usnews.com/opinion/blogs/world-report/2015/02/24/obamas-national-security-strategy-shows-hes-a-post-strategic-president>.
301. Fontaine R., Brimley Sh. These strategy documents are mostly a lot of hot air. But that doesn't mean they have to be worthless // Foreign Policy : офіційна сторінка. 2015. February 5. URL: <https://foreignpolicy.com/2015/02/05/dont-expect-too-much-from-obamas-national-security-strategy>

302. Congress A to Z: CQ ready reference encycl. – Washington: Congr. quoterly inc., Cop., 1988. – XII, 612 p.
303. Congress and Policy Making in the 21st Century / Eds. J. A. Jenkins, E. M. Patashnik. Cambridge University Press, 2016. 356 p.
304. Cooper H. Japan Cools to America as It Prepares for Obama Visit // The New York Times : офіційна сторінка. 2009. November 11. URL: <https://www.nytimes.com/2009/11/12/world/asia/12prexy.html>
305. Crabb C., Holt P. Invitation to Struggle: Congress, the President, and Foreign Policy. Washington, DC : CQ Press, 1989. 267 p.
306. Dalby S. Geopolitics, the bush doctrine, and war on Iraq. Carleton University Ottawa, Canada. 2003 // URL: http://www.academia.edu/1025564923/Geopolitics_the_Bush_doctrine_and_war_on_Iraq
307. DeLaet J., Scott J. Treaty Making and Partisan Politics: Arms Control and the U.S. Senate, 1960–2001. Paper prepared for presentation at the Annual Meeting of the International Studies Association. Midwest St. Louis, October 21–22. 2005 URL: // https://www.researchgate.net/publication/227635054_Treaty-Making_and_Partisan_Politics_Politics_Arms_Control_and_the_US_Senate_1960-2001
308. Donald Trump presidential campaign, 2016/Iran // BallotPedia. 2016. June 16. URL: https://ballotpedia.org/Donald_Trump_presidential_campaign,_2016/Iran
309. Feinman D. Divided Government and Congressional Foreign Policy: a Case Study of the Post-World War II Era in American Government. Master's Thesis. // University of Central Florida. 2011 URL: http://etd.fcla.edu/CF/CFE0003657/Feinman_David_E_201105_MA.pdf
310. Fiorina M. P. An Era of Divided Government // Developments in American Politics. Oxford : Oxford Univ. Press, 1990. P. 324-354
311. Fisher L., Hendrickson R., Weissman S. Congress at War // Foreign Affairs : офіційна сторінка. 2008. May/June. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2008-05-03/congress-war>

312. Flynn S. America the Vulnerable // *Foreign Affairs*. 2002. № 1. P. 53-71.
313. Framework for Advancing Transatlantic Economic Integration between the European Union and the United States of America // European External Action Service (EEAS) : офіційна сторінка. URL: http://www.eeas.europa.eu/us/docs/framework_trans_economic_integration07_en.pdf
314. Franck T., Weisband E. *Foreign Policy by Congress*. New York : Oxford University Press, 1979. 357 p.
315. Gady F.-S. The new document is meant to explain the purpose and promise of American power in the years ahead // *The diplomat* : офіційна сторінка. 2015. URL: <http://thediplomat.com/2015/02/the-white-house-releases-a-new-national-security-strategy>.
316. Galston W. A. Reaction and Analysis to President Obama's 2013 State of the Union // *The Brookings Institution* : офіційна сторінка. 2013. February 12. URL: <http://www.brookings.edu/blogs/up-front/posts/2013/02/12-state-of-the-union-galston>.
317. Galston W. A. SOTU 2014: Reaction to President Obama's State of the Union // *The Brookings Institution* : офіційна сторінка. 2014. January 28. URL: <http://www.brookings.edu/blogs/fixgov/posts/2014/01/28-state-of-the-union-galston>.
318. Gardner D. Russia cannot replace America in the Middle East // *The Financial Times* : офіційна сторінка. 2013. November 20. URL: http://www.ft.com/intl/cms/s/8d4e7e10-5074-11e3-befe-00144feabdc0,Authorised=false.html?_i_location=http%3A%2F%2F
319. Gilley B. Did Bush Democratize the Middle East? The Effects of External Internal Linkages // *Political Science Quarterly*. 2013. № 128(4). P. 653-685.
320. Glen J. P. The Advance Democracy Act and the Future of United States Democracy Promotion Efforts // *Santa Clara Journal of International Law*. 2011. Volume 9. Issue 2. P. 273-308.

321. Goldberg J. “The Obama Doctrine” // The Atlantic : офіційна сторінка. 2016. April. URL: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>
322. Haass R. The Irony of American Strategy. Putting the Middle East in Proper Perspective // Foreign Affairs : офіційна сторінка. 2013. May/June. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2013-04-03/irony-american-strategy>
323. Haass R. “Why Europe No Longer Matters” // The Washington post : офіційна сторінка. 2011. June 17. URL: https://www.washingtonpost.com/opinions/why-europe-no-longer-matters/2011/06/15/AG7eCCZH_story.html
324. Hilsman R. Congressional-Executive Relations and the Foreign Policy Consensus // American Political Science Review. Vol. 52. September 1958. P. 725–745.
325. Huntington S. The Lonely Superpower // Foreign Affairs. 1999. № 2. P. 91-99.
326. Hashemi N. The Arab spring, US foreign policy and the question of democracy in the Middle East // Denver Journal of International Law. 2012. Vol. 41. P. 31-46.
327. Hathaway R. M. Georg W. Bush and East Asia: a first term assessment. Woodrow Wilson International Center for Scholars, 2005. 227 p.
328. Hlavsova A. Involved in the Middle East: George W. Bush versus Barack Obama // Center for security studies. URL: <http://www.css.ethz.ch/en/services/digital-library/articles/article.html/7c3c60ed\~e3a8-4ebb-a231-09dd7b95b077/p>
329. Hunter R. E. A New American Middle East Strategy? // Survival. 2008-2009. Vol. 50, Issue 6. P. 49-66.
330. Hynek N. The US-Russian security “reset”: implications for Central-Eastern Europe and Germany // European Security. 2009. Vol. 18. P. 263-285.

331. Iran's Nuclear Future Critical U.S. Policy Choices / Eds. L. E. Davis, M. Jeffrey, J. Martini, A. Nader, D. Kaye, P. Steinberg. Santa Monica : RAND Corporation, 2011. 125 p.
332. Johnston E. Operation Tomodachi a huge success, but was it a one-off? // Japan Times : офіційна сторінка. 2012. March 3. URL: <https://www.japantimes.co.jp/news/2012/03/03/national/operation-tomodachi-a-huge-success-but-was-it-a-one-off/#.WvBvdZOfbwI>
333. Johnston T. Congress and U.S. Foreign Policy // Council on Foreign Affairs [Офіційна сторінка Ради з міжнародних відносин, США]. 2013. January 24. URL: <https://www.cfr.org/background/congress-and-us-foreign-policy>
334. Kennan G. F. On American Principle // Foreign Affairs. 1995. № 2. P. 15-23.
335. Kissinger H. Vision for U.S.-Russia Relations // National Interest : офіційна сторінка. February 4, 2016. URL: <http://nationalinterest.org/feature/kissingers-vision-us-russia-relations-15111>
336. Krauthammer C. Progressive Internationalism: A Democratic National Security Strategy // Progressive Policy Institute. 2003. October. URL: http://www.ndol.org/documents/Progressive_Internationalism_1003.pdf
337. Kronlund A. Topicality of the separation of powers. The US Congress and foreign policy process // FIIA Working Papers 89, August 2015. 27 p.
338. Kumar S. How Obama Revived U.S.-Indian Relations // The National Interest : офіційна сторінка. 2016. June 6. URL: <http://nationalinterest.org/feature/how-obama-revived-us-indian-relations-16473?page=4>
339. Kumar S. Trump's Policy towards India // Indian Defense Review : офіційна сторінка. 2017. March 30. URL: <http://www.indiandefencereview.com/trumps-policy-towards-india/>
340. Kupchan C. Real Democratic // The National Interest. 2004. № 77. P. 26-37.

341. Lee J. Trump's North Korea Policy: Is It Different from Obama's? // Voice of America. 2017. March 28. URL: <https://www.voanews.com/a/donald-trump-north-korea-policy-different-barack-obama/3785792.html>
342. Leffler M. P. September 11 in Retrospect // Foreign Affairs : офіційна сторінка. 2011. September/October. Vol. 90. Issue 5. URL: <http://www.foreignaffairs.com/articles/68201/melvyn-p-leffler/september-11-in-retrospect>
343. Lindsay J. Congress and Foreign Policy: Why the Hill Matters // Political Science Quarterly. Vol. 107, No. 4 (Winter, 1992-1993). P. 607-628.
344. Lobell S. Engaging the enemy and the lessons for the Obama Administration // Political Science Quarterly. 2013. Vol. 128 (2). P. 261-287.
345. Long J.S.R. Time to Tame American Military Interventionism // Global Asia. 2012. Volume 7, № 1. URL: <http://www.globalasia.org/wp-content/uploads/2012/03/233.pdf>
346. Lynch M. Obama and the Middle East. Rightsizing the U.S. Role // Foreign Affairs : official site. 2015. September/October. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/obama-and-middle-east>
347. Mann J. Rise of the Vulcans: The History of the Bush's War Cabinet. New York : Penguin Books, 2004. 426 p.
348. Mance H. "Donald Trump Takes Swipe at EU as Vehicle for Germany" // Financial Times : офіційна сторінка. 2017. January 15. URL: <https://www.ft.com/content/1f7c6746-db75-11e6-9d7cbe108f1c1dce?mhq5j=e6>.
349. Masters J. U.S. Foreign Policy Powers: Congress and the President // Council of Foreign Relations [Офіційна сторінка Ради з міжнародних відносин]. 2017. March 2. URL: <https://www.cfr.org/backgrounders/us-foreign-policy-powers-congress-and-president>
350. Mearsheimer J., Walt S. The Israel lobby and US foreign policy // Middle East Policy. 2006. Vol XIII, No. 3. P. 29-87.

351. Muttaqien M. Japan in the Global “War on Terrorism” // *Global and Strategies*. 2007. No. 2. P. 151-169.
352. Nye Jr. J. S. Will the Liberal Order Survive? // *Foreign Affairs* : офіційна сторінка. 2016. November/December. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2016-12-12/will-liberal-order-survive>
353. Nye Jr. J. S. Get Smart. Combining Hard and Soft Power // *Foreign Affairs* : офіційна сторінка. 2009. July/August. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2009-07-01/get-smart>
354. Nye Jr. J. S. Transformational Leadership and U.S. Grand Strategy // *Foreign Affairs* : офіційна сторінка. 2006. July/August. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2006-07-01/transformational-leadership-and-us-grand-strategy>
355. Pagliarulo D. The Middle East, Obama, and America’s Quest for a New Grand Strategy, Oct 9 2016 // URL: <http://www.e-ir.info/2016/10/09/the-middle-east-obama-and-americas-quest-for-a-new-grand-strategy/>
356. Peng Y. China policy under the next Bush administration // *Association for Asian Research (AFAR)*. 2004. December 15. URL: <http://www.asianresearch.org/articles/2415.html>
357. Petrov V. ‘Grand Strategies’, military and political doctrines of the United States of America: trends of evolution after the end of the cold war. Lessons for Ukraine // *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Київ, 2016. Випуск 128. С. 40-50.
358. Pfiffner J. President and Congress at the Turn of the Century: Structural Sources of Conflict. // URL: <http://www.c-span.org/video/?160617-2/>
359. Pifer S. US-Russia Relations in the Obama Era: From Reset to Refreeze // *OSCE Yearbook 2014, Baden-Baden*, 2015. P. 111-123.
360. Posen B. *Restraint: A new foundation for U.S. Grand Strategy*. Ithaca, NY : Cornell University Press, 2014. 256 p.
361. *Pragmatic Militarism: Strategies for Engagement in are Age of Interdependence*. Washington : Council on Foreign Reletions, May 2003.

362. Prewitt K. An Introduction to American Government. New York : Harper & Row, 1987. 598 p.
363. Roberts C. The Obama Administration's Pacific Pivot Strategy: An Assessment. U.S. Army Command and General Staff College, 2017. 46 p.
364. Shahid K. What a Trump Presidency Means for Pakistan // The Diplomat : офіційна сторінка. 2016. November 9. URL: <http://thediplomat.com/2016/11/what-a-trump-presidency-means-for-pakistan>
365. Smith H. The Power Game: How Washington Works. New York : Ballantine Books, 1996. 816 p.
366. Smith S., Roberts J., Vander Wielen R. The American Congress Paperback. Cambridge University Press, 2013. 452 p.
367. Starr S. F. A Greater Central Asia Partnership for Afghanistan and Its Neighbors Silk Road Paper // Central Asia-Caucasus Institute Silk Road Studies Program (March 2005). URL: https://www.silkroadstudies.org/resources/pdf/SilkRoadPapers/2005_starr_a-greater-central-asia-partnership.pdf
368. Stein K. The Bush Doctrine: Selective Engagement in the Middle East // Middle East Review of International Affairs. 2002. Vol. 6. № 2. P. 53-59.
369. The South China Sea is an important world energy trade route // U.S. Energy Information Administration : офіційна сторінка. 2013. April 4. URL: <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=10671>
370. Tsai S. Obama's Second Term in the Asia-Pacific Region. Reflecting on the Past, Looking to the Future // Project 2049. URL: https://project2049.net/documents/Tsai_Obama_Second_Term_in_Asia_Pacific_Region.pdf
371. Ulrich P. The US Pivot Towards Asia-Pacific Third Time's the Charm? Copenhagen : Royal Danish Defense College, 2013. 16 p.
372. US Foreign Policy / Edited by Michael Cox and Doug Stokes. Second edition. New York: Oxford University Press, 2012. 482 p.
373. US Pacific Command Admiral Keating in India to Discuss "South Asian" Issue // India Defense. URL: <http://www.india-defence.com/report-78,1/200/2009>.

374. Wattenberg M. The Republican Presidential Advantage in the Age of Party Disunity // The Politics of Divided Government. 1991. P. 39-55.
375. Webb J. Congressional Abdication // The National interest. 2013. No. 124. P. 8-15.
376. Woodward B. The War Within: A Secret White House History, 2006-2008. Simon & Schuster UK, 2008. 512 p.
377. Wright T. Donald Trump's 19th Century Foreign Policy // Politico Magazine : офіційна сторінка. 2016. January 20. URL: <http://www.politico.com/magazine/story/2016/01/donald-trump-foreign-policy-213546>.